

84 (Крос-Кара) 6

Кара: 6137-Д

Дотдайланы-Батчаланы Тамара

Д 708

**Къар
юсюнде
джюрек ызла**

Дотдайланы-Батчаланы
Тамафа

Къар юсюнде джюрек ызла

Назмула, джырла,
Поэмала, переводла
Пьеса

Черкесск
2010

Бу китабны чыгъарыуда уллу болушлукъ этген,
джашауумда аналыкъ да, эгечлик да этиб тургъан
багъалы тышырыула Батдыланы Назифатха,
Эльканланы Светланагъа,
келиним Дотдайланы Фатимагъа,
ала бла биргелей мени джазмачылыкъ
ишиме кёл берген тенглериме – уллу джюрек
разылыгъымы билдиреме...

Редактор Т. Батчаева

Технические редакторы И. Бостанов, М. Хутов

ББК 84 (2Рос – КаО) 6

Д 70

ISBN 5-7644-1012-6

ЧЕРКЕССКАЯ РЕСП.

АЯ ИМУЩАЯ ВЕЩЬ

ТЕПОЗИТАРИИ

кара: 6137-В

Подписано в печать 15.04.2010 г. Формат 84x108 ¹/₃₂.

Печать офсетная. Бумага офсетная.

Усл. печ. л. 12,6. Гарнитура Times.

Тираж 1000. Заказ 214.

ОАО «Издательско-полиграфическая фирма «Ставрополь».

355035, г. Ставрополь, ул. Спартак, 8.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ
НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА
КАРАЧАЕВО-ЧЕРКЕССКОЙ
РЕСПУБЛИКИ
им. Х.Б. Баирамукоевой

© Т. Х. Батчаева, 2010

Багъалы окъуучум!

Хар инсан джер юсюне кесини энчи джазыуу бла тууа болур.

Аны ючюн буюрулгъандан не ары – не бери таяр амалы бола болмаз.

Мен да сабийлик кюнюмден огъуна, сахнадан тюшмегенлигиме, артист болур акъылым джокъ эди.

Джыйырма джылны устаз болуб турсам да, къадарны буйругъу театргъа эшик ачдырады. Алай бла бюгюнге дери аны джумушун бардырама...

Энди Аллах бу чыгъармачылыкъ иште сынаргъа излегенча: къаламны къолумдан тюшюртмей, кече – кюнда, джюрегими сейир сезимледен толтура, аланы суйген халкъыма къояр амал излетеди...

Тюзюн айтыргъа, къачан да, эсим назмугъа бѣлюнмей турмай эди. Омар Хайямны, Фердаусини,

Алишер Навойини назмуларын окъуй, аланы макъамларына тынгылай, сабийлик кюнюмден – ана тилимде джазылгъан назмуланы окъургъа кюсей эди джюрегим...

Тилибизге сакъ болгъаны себебли, къумлу Баяутда, анам, къарачайдан газетле ийдириб, бизге аланы окъутханлай тура эди. Китаб болуб а, джангыз Аппаланы Хасанны «Къара кюбюр» деген китабын кѣз чырагъыбызча тута эдик. Ма ол газетле бла ол джангыз китаб эди бизни ана тилни татыууна батдыргъанла.

Ол заманлада, кесим да, кёлюме келген сагъышлары, кёрген, сынагъан затларымы, джашыртын джаргъа кюреше эдим.

Алай а, джазма ишге былай джегилirme деб, турмай эдим...

Ол себебден, багъалы окъуучума айтыргъа излегеним бу эди: мен Кавказда – Ата Джуртумда джашагъанлы отуз джети джыл болады да, алкъын тансыгъымы ондан бирин да аламай, бюгюнда: элиме – джериме джангы келгенча, джюрегими учунганын сууталмай, суюмеклигими теренлигин кёргюзталмай, тюшледеча, ана тилни макъамына, халкъымы джылыууна бёлене, «Аллахны къудретин не бла къайтарайым» – деген сагъышда, къолумдан келгенин аямай кюрешеме...

Мени сёзюм, сезимлерим, бир джангыз джюрекни джылытса да – кесими насыблыгъа санарма.

Ана тилде окъугъан къой эсенг, эштирге да табмай, джыйырма беш джылны элине, тилине таралгъан инсанны, джазгъанында хаталарын кёрген, аламы кесиме ангылатыр деб ышанама. Аллах буюруб, бу китабым кюн кёрсе-аны махтауу, менге кёл берген миллетими болсун. Хар юйге, ол огъур бла кирсин, муратына джетдирсин.

Тин байлыкъны тенгизине бир артыкъ тамчы къошалсам да, джашаууму зыраф ётджюргеннге санамам. Мени джюрегимден акъгъан тамчы да, аны ариу, терен магъаналы хазнасын бузмаз деб ышанырым келеди...

Аллах айтыр сёзюбюзню, этер ишибизни да заманында тындырыр насыбны берсин – барыбызгъа да!

*Дотдайланы –
Батчаланы Тамара*

Джюрегими
джилтин этиб
чачалсам...

Тансыкъ бола джериме
Кёб джылланы термиле,
Келген эдим ашыгыб ата юйюме.
Ата джуртну сыфаты,
Минги тауну кьууаты,
Аджашдырмай тюбетди суюген элиме.

Джазыууму джулдузу
Джолларымы узунун
Джарыгаед арымай, кюнде кьучакълай,
Джумшатаед суугьун –
Бузгъа батхан джолуму,
Узатаед кьолларын, анача джакълай...

Тауларымы чырайы –
Кёзлерими чырагы –
Джырлатады джюрекде сезимлерими,
Кыйнаса да джангызлыкъ –
Аямагъан такъырлыкъ –
Къадар джуртсуз этмесин джердешлерими!

* * *

Талансанг да сен сынай
Заманланы ачыуун,
Сауса бюгюн, Къарачай,
Мени тау джуртум.

Чакъдырады гюллеринг
Мермер ташланы,
Ийнакълайла кюнлеринг
Налмаз башланы.

Джюрегингде бегигелле
Джашаунгу сырлары,
Сау дунияны терилтелле
Аланланы ызлары...

Къатдыргъанса белинги
Хар бир кюнюнгю джакълай,
Джарытады кеченги
Ай джарыгъы къучакълай.

Эштиледиле тауушла
Чегетледе, таулада,
Тохташханла джорукъла,
Бошлукъ таба ауладан.

Орналгъанды джазыуум
Ата юйюне,
Джокъду бюгюн джарсыуу –
Джашайд суюйюне.

Джырлатады тангларын
Джюрек умуту –
Джаудурмайды къарларын
Къачхы булуту...

Керилгенди къанаты
Сени бла бирге,
Къарчаны аманатын
Толтура джерде!

* * *

Ёмюрлени сынатханенг тарларын,
Заманланы къаралтханенг тангларын.
Ач къырланы урдургъаненг джеллерин
Джетген болур, энди къадар, тебгенинг?

Тилекчиме, тийме, энди халкъыма,
Чыгъанакълы бугъоу этме аллыма,
Аууз ачма мени халал къаныма,
Къол узатма ата тургъан тангыма.

Тийме, кьадар, мени таулу элиме,
Джарсыу берме миллетиме, джериме,
Ачландырма тартылмагъан джарамы,
Тентиретме тозурагъан кьаламы.

Сынагъанса кьум тюзледе джанымы,
Кюйдюргенди джаннган хауа санымы,
Джылатханса, аямайын, сауланы,
Екюртгенсе джансыз кьалгъан тауланы.

Къаздыргъанса ач кьырлада кьабырла,
Кьалгъандыла ала – Джуртха тарала.
Болмаз энди тѣзююме бир даунг:
Джакъла, энди миллетими сен – сауун.

* * *

«Терен кьазаса» – дединг
Сен назмума кѣл бере.
Тин байлыкъны терегин
Сугъаргъанымы кѣре...

Мени у а ол кѣлюме
Бир бош затча кѣрюнед
Джюрек излегенинден
Алкъын-ол иги кенгдед...

* * *

Джашауунгму абынад,
Акъылынгмы алданад,
Берилгенча бир кьанат –
Джюрек нечюн учунад?

* * *

Ой, сыйлы джуртум! Ой, Къарча джуртум!
Сени ючюн кёб джыламукъ джутдум.
Тюшюмде кёре, чабаем санга,
Кюйген джанымы бёлей къарынга.

Налмаз сыфатынг кёзюмю къамай,
Балхам сууларынг кёлюмю сылай,
Турдула мени сакълай узакъда,
Терилте эсни къумлу тузакъда.

Джырларынг бола джюрекге суусаб,
Арысам джолда – аладан уртлаб,
Къумлу Ач тюзде сени билегинг
Аяйед аны кюнде тебгенин.

Бюгюн биргенге атады тангым,
Джашнай кюнюнгде джаралы джаным,
Къарайма кёкге, алалмай тансыкъ,
Тюлме джуртума термилген джазыкъ...

Ачыкъды джолум ашхы иннетге,
Къурманды джаным – таулу миллетге:
Атлайды тири тюзлюк джолунда –
Джабылмай кирит чомарт къолунда.

Джаз ингирлени эшите джырын,
Ийнакълай джерни ачылгъан сырын,
Дуниягъа ачыкъ къараса кёлюнг –
Халны джашнатыр айтылгъан сёзюнг.

Болсанг а, керти хар бир сёзюнге,
Харам иннетни сюре, кёлюнгден,
Джетер муратынг джарыкъ тангынга,
Айтылыр атынг суйген халкъынга.

Узатханд насыб кюнге къанатын,
Сауду Къобаным, Къарачай атым,
Джашнайды тилим таулу джеримде,
Хар бир сагъатым ойнай кёлюмде.

Тириди сёзюнг, ётед тауладан,
Ачыкъды кёлюнг, къоркъмай джауладан,
Тюшмей багъасы таза иннетни,
Чагъад бачхасы Къарча миллетни.

Джайгъанд къучагъын Алан джашына,
Табына кюнде Къадау ташына,
Кюлмесин манга, чамлана джауум,
Турад ышара, налмазлы Тауум...

Джюрек макъамгъа къошула ангым,
Къууанад санга Кавказлы тангым,
Сен да къызгъанмай, Кюнню таягъын
Кёргюзтдюнг манга дуния джарыгъын!

* * *

Таба эсенг эркинлик –
Сюйген джолну сайларгъа,
Сора не ючюн ийилир
Адам къулакъ шайтанга?

Ол да, кёбейте кючюн
Атламазлыкъ джеринде,
Кече – кюнда учунуб
Нек айланад эбингде?

Эркинлик берген эсе
Уллу Аллах, башынга,
Акъылынг джете эсе
Салдырмазлай къашынга:

Нек къласа алданыб,
Хыйласына – шайтанны,
Таблыгъына къадалыб
Бир алдаукъ байрамны?..

* * *

О Аллах!

Джюрегими төрүнде
Джылтырайса, О Аллах!
Аны ючюн къача болур
Джолумдан чырмау, палах.

Сенсе Адам джюрекни
Джукъланмагъан чырагъы,
Сакълай джашау терекни
Хар чапрагъын, бутагъын.

Къуралмаз эди сенсиз
Мени джангыз атламым,
Сени бла байламлыды
Умутум, эм сагъышым.

Сенсе хар бир инсанны
Джазыуу бла джаратхан,
Хар ёмюрню амалын
Къызгъанмайын джангыртхан.

Сенсе мени дунияда
Абджытмайын сакълагъан,
Сынаулагъа тюбете,
Кёзлерими ачдыргъан.

Сыйлы Аллах, разы бол
Хар бир берген кюнюнге,
Къурманынг бла оразанг
Халал этген тюнюнге.

Разы бол, сыйлы Аллах
Мени хар сагъатыма,
Джашнай джаным, тагъыла,
Сени аманатынга.

Къууанама уянсам,
Хар бир кюнде тангыма,
Шежде эте джюрегим
Сени Сыйлы Атынга.

Барад энтда тохтаусуз
Мени Санга тилегим,
Аны ючюн – болджалсыз
Чагъа болур сезимим

Ийманынга къор бола,
Джангыргъанча хар кюнюм,
Къудуретинге ийнана,
Джашнайды, джазча, кёлюм.

Шайтанладан, иблистен
Тутханлай мени кери,
Къучагъынга джыйгъанлай
Тураса джандет джерни.

Халаллыкъны сингдире
Джетиб келген тёлюнге,
Балангача инджиле,
Таймай эсинг бёлюне,

Урунурун излейсе,
Джолукъдура амалын,
Намазынга бёлейсе
Аны джашау тамалын.

Сакълатаса, къайгъыра
Джер юсюнде къартлыкъны,
Джашнатаса, сагъайя,
Хур балхамлы джашлыкъны.

Суйдюре табигъатха,
Чакъдыраса тангымы,
Заманланы сыната,
Ойлатаса джанымы.

Бирде таргъа джыяса,
Ачдырмайын кёзюмю,
Эсими да сакълайса,
Тутдургъанча тёзюмню.

Тылпыуунгу узата –
Къарыу бере джаныма.
Боранланы хорлата –
Бердинг ангы джаныма...

* * *

Къачхы чапракъча – титирейди джаным
Уюб барады ачыгъан къаным.
Табмайды тынгы аджашхан ангым,
Англаялмайын джашау тамалын:

Биреуге болад неда этерге,
Гюнахдан тола – атларгъа ёрге,
Бирси да барад – тюзлюк джолунда
Къоялмай бир тюк – чомарт къолунда

Иблис а, марайды къайда да бизни,
Къысхадан сермей этегибизни,
Батдыра балгъа – белин бюкгенни,
Ассыны джолун – тюзетгенлени.

Сынайды Аллах – джер ахлуларын,
Хар кимге бере энчи къадарын,
Бичдире эркин, джашау джолларын,
Къоя кесине кёрлюк амалын...

Сокъур сокъмакъдан кыйынды чыкъгъан,
Берсенг да юлюш – чомарт джанынгдан
Сюрсенгда атны – тутуб бойнундан,
Къутулмасса сен – джазыу борчунгдан.

Адамлыкъ ышан джерде чукъара
Бирде джануар сыфатны ала
Хазыр джутаргъа ол къарыусузну
Ёрге тургузта – кыызгъанчлы усун...

Тойгъан кёзлеге бир джарсыу сингмез,
Бир тилекчиге ол эсин бёлмез,
Хыйла джолундан сюрюлмей, тебмез
Кёолгъа тутханны къадалыб, иймез...

Джалгъан къарыугъа кесин алдата,
Джаханим отха джабыу атдырта,
Теблейле джерни – тырнай юсюнде
Табалгъанларын юзюб тюбюнден.

Харам джашаугъа тутдура кёолун
Сайлайд нёгерге, кесине – тогъун,
Тынгы табмайын хазна джыйгъандан
Турса да джанлай къара зийдандан:

Къутулур амал къалмайын анга,
Тюшед тёнгерей – рысхы базманга...
Ёлчеленгенни неди багъасы,
Кюнюн къарматыр харам бачхасы...

* * *

Джырынга джетген джыр болурму
Мен берирча саугагъа?
Атха минген абынырмы,
Тик барса да таулада?
Этген ишинг, джумушунг да
Джана чемер къоллада,
Таныласа сен халинг бла
Тикге баргъан джоллада.

Къанатларынг керилгенле
Къууандыра джеринги,
Бешиклеринг тебрелле
Джангырта миллетинги.

Тау башына ашыгъалла
Учуб баргъан къушларынг,
Джанкъозла да ышаралла
Джая кёк уучларын.

Табалмайма сау аламда
Сенича сейир джуртну,
Орун ала, джан къалада
Толтурурлай умутну!

* * *

Ой, тилим бла джаласам да,
Сен айтханлай, джерими,
Къарларыча агъарсам да
Турур джюрек термилиб,

Хар ташына ийилгенлей
Тансыкъ болгъан къарамы,
Юслеринде керилгенлей,
Арымайын атламы,

Къууанчындан эс джыялмай
Къучакълайды аланы,
Табигъатдан кёз алалмай
Ышарады хар тангы,

Джомакъдача Аллах берген
Накът – налмаз тауна,
Тоялмайын ана тилден,
Макъамына табына!..

* * *

Барды халкъыма бир айтыр сёзюм:
Атмасын аны джашауда тёзюм,
Джакълай кюнлерин джарыкъ танглары
Чарсха чабдыра тору атларын.

Чарпымасын джеринде аны бир джаны,
Арыгъан кёзююнде – джангыра къаны,
Сакълай халал тилекле аны амалын,
Чомарт джая чегетле джашау балхамын.

Кери эте кёлюнден харам гюнахны,
Тюбетмейин кюнюне къара пелахны,
Джыламайын анала, джигит атала
Джарсымайын ёссюнле алан балала.

Окъ атылса кечеде тойда атылсын,
Илгендирмейин халкъны кёкню джарытсын,
Къуанчлагъа къошула джолун айнытсын,
Аланланы къошуна насыб джайылсын.

Джазда балий чакъкъанлай, чагъа миллетим,
Таба, хар бир чагъында, этген иннетин,
Адам саны джайыла, къарыуу ёссюн,
Муратына джолугъа, насыбын кёрсюн...

Джангы джаз бла таулагъа
Джангы къууанч джайылсын,
Юйюрледе анагъа
Джюрек алгъын айтылсын.

Тиширыгуду джашауну,
Джомакъдача чакъдыргъан,
Табигъатны татыуун
Баласына табдыргъан.

Таркъаймагъан джылыуу,
Суутмайын оджагъын,
Тутдурады буунун,
Бола къарыулу джагъын.

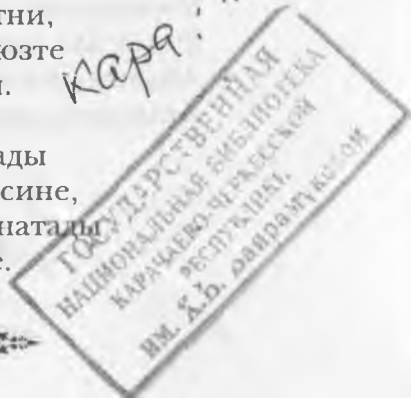
Аны чемер къоллары
Джазыуунгу сылайды,
Джашауунгу джолларын
Чырмауладан сакълайды.

Берекетни юлгюсю
Бола джазда, къачда да,
Намысынгы кюзгюсюн
Сакълатады къайда да.

Адебликге юйрете
Азаб чекген миллетни,
Джигерлигин кѣргюзте
Тутдурады иннетин.

Къарыу бере атлатады
Басдырмайын терсине,
Кюнлеринги джашнаталы
Балхам бола эсинге.

КАРТА: 28137

Айланады биргенге
Нёгер бола джанынга,
Санарма мен ёлгеннге
Азаб бергенни – анга.

Анам, джюрек чырагъым,
Джукъланмасын оджагъынг,
Джарсыуунгу алайым,
Ышарырай хар тангынг.

Узакъ болсун ёмюрюнг –
Нюрюн джайя тангыма,
Сени тёзюмлю кёлюнг –
Дагъан бола джаныма,

Джыламасын кёзлеринг,
Джашнай ана хатеринг,
Акъыл берген сёзлеринг,
Кюнча тийген эртденинг!

* * *

Сакълансала балада
Аналаны шартлары –
Джолукъмазла ассыгъа
Тау ёзенни къартлары.

Учундургъан адетле –
Туумасала джеримде –
Айланмазелле излей,
Аланланы, элимде...

* * *

Минг тилни къанатында
Учсам да мен кёкледе,
Аджапхан сагъатымда
Чыгъарыб кёкрегимден,

Чыракъ этиб джолума
Ана тилни алама,
Ол да мени къоруулай,
Муратымы табама.

Минг тилни къанатында
Ауласам да дунияны,
Узаймайын къатындан
Ийнакълайд джюрек аны:

Сакълагъанча эсими,
Атам туугъан элимде,
Тас этмезлей кесими –
Накъут налмаз джеримде,

Джарытады тангымы
Бола анга азанчы,
Джангыртады джанымы,
Ана тилни къуанчы.

* * *

Ючгюл хансха кёмюле
Сууутаем джюрекни,
Умутлары сёгюле,
Къум тюзледе тилекни.

Солур мадар табалмай
Къарай эдим кёкlege,
Тау хауагъа баталмай
Термилеem кёлlege...

Бюгюн, джандет джеримде
Балхам хауа джагъыла,
Тау шоркъача кёгюмден
Къуюлгъанды джаныма.

Сора, нечюн табылмайд
Джапауума рахатлыкъ?
Джюрегим да къаныкъмай
Этгенча сабий къылыкъ,

Ангыламай джетгенин
Солуу аллыкъ заманны,
Сюргюн азаб чекгенин
Унуталмай, зауаллы...

* * *

Къыш арада, джюрекде
Джанкъозланы чакъдыра,
Джомакъдача сезимни
Къанатларын къакъдыра,

Лбзырагъан джанымы
Тик чарслагъа чабдыра,
Чапракъ къуйгъан къачхыда
Джазгъы тангны атдыра,

Ой, джазыуум, къадарым,
Разы этгенсе мени,
Сайлансанг да минг кере,
Сайлар эдим мен сени...

Къарыу бере джеримде,
Мени ата элимде,
Джюрегинги джылыуун
Таныта хар сёзюнгде,

Мамырлыкъны бачхасын
Урунуугъа джашната,
Джуртуму нарт ауазын
Сау дуниягъа таныта,

Зорлукъ чекген тангланы
Къуанчлагъа кѣмюлте,
Джюрегими хазнасын
Кюнден – кюнге кѣбейте,

Джазыууму сырларын
Сыбызгъыгъа сокъдура,
Джашаууму тамалын
Сюймекликден толтура,

Ой, джазыуум, къадарым
Разы этгенсе мени,
Сайлансанг да минг кере,
Сайлар эдим мен сени!

* * *

Бир адамны жарсыуун
Алмайын бойнунга,
Ненге базыб олтургъанса
Тауларынгы къойнуна?

Соймай эсе джюрекни
Джерни жаргъан джыламукъ,
Къулакъ эштмей тилекни
Къараса анга сууукъ,

Чомартлыкъны жарымаса
Бир джилтини халингде,
Нек сакълайса сен – тамбласын,
Табылмайын бюгюнде?..

Не уа кьалмазлыкь болуб
Иги шартынг эследе,
Юйюнг хазнадан толуб
Айлансанг сен кёкледе,

Къуандырлыкь тюл эсе
Ашхылыгъынг аламны,
Айтчы, кьалай джюрютесе
Сыйлы атын, адамны?..

* * *

Сау ёмюрню заманын
Джойсам да бир умутха,
Ыз кьоялса разыем,
Джашау кюнюм Дуутха

Сау дунияны джарыгъын
Чыракь этиб джолуна,
Берир эдим джанымы
Саугъа эте кьолуна,

Хар сёзюмю макъамын
Атай аны тангына,
Джарытырем дуниясын,
Кюнча чыгъа аллына.

Джанкьылычча салыныб
Къол тутдура умутха,
Болур эдим насыблы –
Къыз болалсам Дуутха.

* * *

Джаз келеди, джылыуу джюреклени чабдыра,
Джаз келеди, хар кюнню бачхаларын чакъдыра,
Джаз келеди, сезимни къанатларын къакъдыра,
Джаз келеди, тауланы шоркъаларын акъдыра...
Джаз келеди, кёллени къууанчлагъа батдыра,
Джаз келеди, джериме джангы чагъын атдыра,
Джаз келеди, джазыуну эшиклерин ачдыра.

* * *

Джаратхан эсе Аллах
Джандет джеринде сени,
Ие этиб таулагъа –
Тыйыншлымыд этгенинг?

Къайры кетед разылыкъ
Адам улуну шарты,
Нек барады, ол, саркъыб
Болуб къалгъанча – артыкъ?

Адамлыкъгъа таралыб
Тургъанына къаяны,
Этмеймиди шагъатлыкъ
Мыдахланганы аны?

* * *

Саталмазма джырымы дуния хазнагъа,
Аталмазма сёзюмю рысхы базманнга,
Джырды мени тамалым джашау джарыгъым,
Теренлигим, сайлыгъым, джюрек байлыгъым.

Саталмазма халкъымы, бир деб, тырнагъын,
Кемюлтсе да ачугъа джаралы тангым,
Миллетимди дуниямы – Кюнча джарытхан,
Абызырагъан къанымы, джанымы да джашнатхан.

* * *

«Кесин суюгенни суюе болур» –
Дейме, бирде Къадарым...
Сюялмагъанны – хан тургъузур
Арытса да балагъын.

Мени уа, Халкъды бийим,
Таркъаймагъан ышанчым,
Джюрек кючюм эм сыйым
Аллах берген къуанчым...

Керек кюнде, болуша
Чууакъ кёкге чыгъаргъан,
Джарсыуум бла тутуша
Амалымы чакъдыргъан.

Сенсе, сенсе – Нарт Къарачай!
Кюнюмю учундургъан,
Ненча джылны ачы джылай,
Ашыгъаед санга танг...

Сенсе, манга кюн таякъча
Джолларымы джарытхан,
Къуанчлада, бал аякъча
Алгъышланы айтдыргъан.

Сенсе, манга къанат бере
Къаламымы терлетген,
Къарнашымча, йинакъ кёре,
Тойларында тебсетген...

* * *

Къол аязда арымай
Тутар эдим дуняны,
Джашауумда абынмай
Сакълаялсам мен аны...

Не болса да, тѣшелгенди
Джолларына тилегим,
Тюз экиге бѣлюнгенди –
Аллах берген джюрегим.

Умутуна къошулгъанды
Муратымы джылыгуу,
Кѣб аурууун къоратханды,
Аямайын къарыуун.

Сюймеклигим суратлайды
Накъут – налмаз джерими,
Ташын – сууун да джалайды
Тоймай туугъан элими,

Сакълатады тин ѳртенин
Джел талагъан уямы,
Алгъышлайды хар эртденин,
Танг алада уяныб...

* * *

Джаны башхача – кѣлю да башха
Бола болурму адам улуну:
Бири этдирир джашауда амал,
Бола джюреги – джанынга халал.

Бирси уа сѣгер, ачы чамлана,
Къыйын кюнюнгде, бузун урдурур,
Бермей атларын къышхы чананга,
Терен къарлада ызла создурур,

Унутуб анга берилгенинги,
Негерге санай, терилгенинги.

* * *

Сезимлени кирсизиди
Джюрегинги тебдирген...
Учунмакълыкъ нёгериди
Сюймекликни эртдеден:

Джулдузлагъа атлатады
Ол джырлата муратны
Боранланы хорлатады
Сюйгенинги сураты...

Олду тынгы бермейин
Къуат берген джанынга,
Кесинге эслетмейин –
Отча синген къанынга!

* * *

Бир кюн тау бла ачыкъ тюз
сёзню баплай арада,
Тебретиле ёчешиб:
ким башчыд дей, аламда.

Тау махтанды: «Менме», дей,
къарыууна базына,
Тюз да анга ёбкелей,
джууаб берди, ахсына:
– «Мен турмасам джайылыб,
дагъан бола кёлюнге,
Къалмазмединг чачылыб,
азыкъ бола, кёрюнге?»
Кюн а, кёкден ышарды,
айыб эте алагъа,
Джанган къучагъын джайды,
джылыу бере тарлагъа...

* * *

Джол табмазлыкъ иннетге
Алданмайын джюрегинг,
Берилсе игиликге
Толур хар бир тилегинг...

Уллу кёллюлюк, болур,
Адамны джауу джерде,
Ол зарлыкъны тогъутур,
Орун бермейин төрде.

Сыйынгы да къурутур,
Къоймай аны эбингде,
Джашауунгу джунчутур
Тынгы бермей ёмюрде...

Кёб амалла излетир,
Тентирете хауангы,
Тёрт санынгы терлетир
Джарсыуну чексиз саны.

Ахыр, селеке этер –
Табаларлай джауларынг,
Эски арбагъа джегер –
Буюра джолну тарын...

* * *

Кёз ачханлы дуниягъа
Термилеем таулагъа,
Къум тюзлени сугъара
Ашыгъаем алагъа...

Къарт атамы юйюрю
Кёрюнеед кёзюме,
Келдим, Аллах буюруб
Мен джазгъыда элиме.

Джокъду бюгюн бир хатам
Толса джангыз иннетим,
Амал таба Аллахдан,
Бирлешинсе миллетим...

Джарсымазем джашауда:
Джашнаб кёрсем ангысын
Алан халкъны таулада,
Таба Аллах разысын...

* * *

Нек болмайды дуняда:
Джарашуулукъну эбин,
Ычхындырмай тутаргъа
Сакълай аны хар чегин?

Нек болмайды дуняда:
Мамырлыкъны джолларын
Тёшей джумшакъ мамукъдан,
Джангыртыргъа тонларын?

Нек болмайды дуняда:
Игиликге джегиле,
Джашнатыргъа уянгда –
Урунуугъа бериле,

Адебликни – намысны,
Ёрге тута багъасын,
Чакъдырыргъа, ахырсы
Умутланы бачхасын?..

Нек болмайды дуняда:
Тин байлыкъны тамалын,
Джашнатыргъа таулада
Ачыкълай аны халын?

* * *

Болгъан эсе гюнахым
Кечилмезлей кюнюмде,
Билед аны Аллахым –
Джашырсам да кёлюмде...

Болгъан эсе терслигим
Кесим билмей джашауда,
Кечсин джуугъум – тенгим
Тилейме, джаным саудан...

Мени ючюн бир джарсыу
Болгъан эсе, кюнледе,
Келтирген эсем ачыу
Сакъланмагъан кёзюуде,

Тилемейин кечмеклик –
Джаным бла тёлерме,
Джарсыулагъа эмилиб
Азабымы чегерме...

* * *

Игилик излей джауумдан
Джылла бла таландым,
Тюзлюк табмай джашауда,
Хыйлалыкъгъа алдандым.

Ачыкъ тута джюрекни
Джел ауруула алдырдым,
Сакълай джан нёгерликни
Арымайын, джалындым..

Ийнанмагъан эсеме
Къадар ачыу сынатды
Адам кеси – кесине –
Джау болгъанын англатды...

* * *

Танг алада

Танг алада къарамынг
Минги таугъа батылса,
Аны накъут налмазы
Джюрегинге тагъылса,

Болурму башха насыб
Аны орнун тутарыкъ,
Кюн джарыкъгъа джасаныб
Джарсыуунгу джутарыкъ?..

Танг алада Къобанны
Джырларындан уянсанг,
Тау юсюнде тубанны
Ортасына къоналсанг,

Болурму башха насыб
Ол насыбха джетерик,
Сени къойнуна кысыб
Аурууунгу эзерик?..

Танг алада кёкледе
Джудузлагъа тюбесенг,
Ай джарытхан кёзюуде
Сезимлеге бёленсенг,

Болурму башха насыб
Аны орнун толтурлукъ,
Джюрегинги балсытыб
Балхамындан тойдурлукъ?..

* * *

«Асыры джарыкъ кюлесе» –
 Дейед, хаман да атам,
 Кюлгеними эшитсе...
 Этгенча уллу хата
 Мен эрними кьабаем,
 Кюлгеними кьысхарта
 Кёз аллындан джанлайем...

Андан бери ненча джаз
 Джангыртханды джерими...
 Кюлгеним а, болгъанд аз –
 Къысмасам да эрними,

Кюлмейд джюрегим, арыб –
 Тас болгъанча кьууанчы,
 Турад танга ышарыб –
 Ол болгъанча джубанчы...

Джыргъа атай заманын
 Сагъышларын ийлейди,
 Саулай джашау тамалын
 Макъамлада излейди.

Къаламына берилиб
 Кюлгеним болгъанд кери,
 Унуталмай сёзлерин –
 Атамы андан бери.

Сен дуниядан кетгенли:
 Оюлгъанды деу къалам,
 «Эпсилмейди кюлгенинг»
 Деученди, бирде анам...

* * *

Намыс, адеб къайдады» –
Деб соргъанлай, баладан: –
«Бизде адет алайды» –
Дей, уялмай, атадан

Ушатмайын соргъанын,
Джууабы бла джунчута,
Туугъан джашы, ананы
Умутларын къурута,

Азайтады тангларын,
Джюрегине от себе,
Джаякълары саргъалыб,
Шашад, кендирден эме...

Къалай боллукъду, къайдам?
Джыйялырмы джаш эсин...
Огъесе джылдан, айдан
Ачытырмы ол – кесин?

* * *

Некди былай джашауда?
Къурман этсенг джангынгы
Сен биреуге джагъыла,
Аямайын къанынгы,

Эталмайын бир атлам,
Тагъылгъанча джанына,
Тураса анга атаб
Джашауунгу, джалына...

Ол а, барад, суююне,
Узатмай къолун сеннге,
Джол айыра кесине,
Джеталмазча бир кюн сен,
Аны бу джер юсюнде...

* * *

Нюр джарыгъын себгенди
Чолпан джулдуз тангына,
Къанатларын кергенди
Алан халкъым джазына.

Къапханындан къутулгъанды
Ючден – бири къайтса да.
Тауларына орналгъанды
Кёб азабны тартса да.

Ёзенлеге джайылгъанды
Джазыууна къууана,
Насыб эшик ачылгъанды,
Къайтханд Ата Джуртуна.

Чакъдырады амалын
Аямайын къарыуун,
Унутурча заманы,
Кёчгюнчюню чырмауун...

Минги таугъа эштдире
Къарачайны ауазын,
Ачыулары кемире
Турсала да джарасын,

Тыялмайла ауушла
Кюннге чыкъкъан джолланы,
Чакъыралла джумушла
Арымагъан къолланы.

Джюрюй билсек, сынгар, сакъ
Сабыр къарай кюнлеге,
Терсеймейин атласакъ,
Шукур эте кёклеге,

Бола кючлю къадама
Бу сейирлик джерлеге,
Къулакъ сала Азаннга,
Хазыр болсакъ джерлерге

Ашхылыкъны тамалын –
Юздюртмейин кёлледе,
Абындырмай атламны
Тири атлай төрледе,

Джуртубуз да суумай
Джарыкъ джана отлары,
Муратлары джыгъылмай
Джегилселе атлары,

Чомартлыгъы ачылыб,
Тебси джасай кьонакыгъа,
Харам рысхы ачытыб
Тюшюртмесе тузакыгъа,

Ёрге турса миллетим
Джетдирмезлей палахны,
Кёрюр дуния кьудретин,
Сыйлай, уллу Аллахны...

* * *

Узакъ джолдан джериме
Тансыкъ кючлей келгенем,
Салам бере элиме –
Шежде эте киргенем.

Терен кьарны юсюнде
Джашау ызым бараед,
Джазыуууму төрюнде
Сынауладан атлайед.

Джандетлени бирине
Джазым ие этген эд,
Къадар аны кёбсюне
Джаханимге элтген эд...

Боранлагъа сюрдюрюб
Джанымы сойдургъанед,
Джюрегими кюйдюрюб –
Муратын джойдургъанед...

Нечюн къарайд кёзюме,
Сора къачхы заманым?
Тынгылайды сёзюме –
Джетдиралмай амалын,

Сынагъанча джюрекни
Хорланмагъан къарыуун,
Бюгюлмеген терекни –
Сыгъарлай чыракъ джауун...

* * *

Къуанчымды акъ тангым
Мени джюрек балхамым,
Атларына джер салгъанды
Арымагъан муратым.

Сезимлерим ойнайдыла –
Къушча кере къанатын.
Эринмейин джасайдыла
Кюнню къачхы сагъатын...

Сау болгъанын ангылагъанча
Джюрегими джарасы,
Чакъдыралла кюн таякъча
Къырау ургъан бачхасын...

* * *

Джер юсюне келебиз
Бир адаргы заманга,
Ненча хата этебиз
Тынгы бермейин анга?

Джазыкъсынмай соябыз
Аны джандет чырайын,
Берекетин оябыз –
Къоймай теренин, сайын.

Тереклерин кесебиз
Аямайын тамырын,
Хауасын а, излейбиз
Джансыз эте тауларын...

Джарсыса да табигъат
Этмей сыфатын буршу,
Джылагъанын джашырад,
Джелге бура таушун...

* * *

Тас болгъанла джулдузла
Не эсе да кёгюмде,
Айланады бурула
Къачхы оюм кёлюмде...

Кёк да джер да ёнгелей
Ышаралмайды эртден,
Нек барады тёнгерей
Джазыууму тёрюнден,

Мени джюрек муратым
Джашаууму тамалы.
Туталмайма мен аны
Ашыкъсам да, таралыб...

Алапатды, игиди,
Хар не, дерем – дуняда,
Алай, нечюн джибийди
Джыламукъдан уямда,

Тынгы табмайын эсим,
Эки кёзю къармала?
Нек сояды терисин,
Сагъышлагъа чырмала?

Нек кыйналад джюрегим,
Эсин бура хар затха:
Къаныкъмагъан ёзегин
Ауруулагъа талата?

* * *

Сезимлеге терилмей
Тургъан эсе ёмюрюнг,
Сюймекликге термилмей
Ётген эсе хар кюнюнг,

Чачылыргъа джетмесе,
Джюрек эки бёлюнюб,
Эсинг сенден кетмесе
Джашауундан тюнгюлюб,

Наратланы ийиси
Шашдырмаса эртденни,
Тау элинги тёбеси
Къуандыра келгенни,

Нек джашайса, айтчы сен,
Джарыкъ кюнге махтана?
Кёралмайма, ийнан, мен
Джашауунгда магъана....

* * *

Джаз алада дуниягъа
Джюрегими тиредим,
Джулдузлагъа сукълана
«Кетмегиз» – дей, тиледим...

Джити къарай, кёгюмде
Джангы айны эследим,
Сезим къайнай кёлюмде
Джазладача эсирдим.

Джеталмайын тоюма
Къалсам да бек узакъда,
Сууукъ кире къойнума,
Юшюсем да тузакъда,

Арымагъан джазыуум
Кёзлерими ачдырды,
Ана тилни татыуун
Джюрегимде балсытды.

Джангыртханча кёлюмде,
Джашаууму сырларын,
Тынгы бермей терилтед
Джюрегими къылларын...

* * *

Сюймеклигинг къанатды
Кертилигин англасанг,
Хар кюню да – джомакъды
Тенгизине баталсанг...

Тангларынгы уятханча
Чууакъ кёкню къарамы,
Джагъылады джанга – балча
Сюйгенинги саламы...

Терезенгден кыюлганча
Сау дуняны сейири,
Эсиртеди – той кыуанча
Ийнакылаган сёзлери.

Джюрегинги джазгыдача
Макыамларын джангырта,
Кыайтыб келген кыарылгычча –
Сагышланы джарыта,

Эшиклерин ачдыртады
Танымаган дуняны,
Кёзлеринги кыаматады,
Унуталмазлай аны...

Муратланы джюздюреди
Толкунлача чайкыалта,
Кыоюб кете, кюйдюреди
Джан да салады, кыайта...

* * *

Чартламаса джюрекден
Сёзюнг джюрекке сингмез,
Акылынгы эсирте –
Сезимлеге кёмюлтмез.

Сыйлы байракъ этсенг да
Чырайына махтана,
Сау дунягы сепсенг да
Табылмаса магыана,

Джыялмазса кёгетин,
Чакъкыанына кыууана
Озуб кетер ёретин –
Омакылыкыгы чулгыана...

* * *

Акъсыл маралны ызындан атлай
Тизед окъланы бир уучу, марай,
Джыгъылтыб аны, къарлы сокъмакъгъа
Атад мыллыгын зыккыл артмакъгъа...

Ашыгъыш чаба, дарман ханслагъа
Джелин толтура, атлай гузаба,
Чыкъгъанед марал отлау этерге
Къоюб баласын, ол бир кесекке.

Союб терисин ургъан маралын
Уучу отуна аса къазанын,
Джыйыб тийресин, сыйлайды аны
Махтау – сыпасха батыла джаны.

Айтылад алгъыш сыйлы сюекге
Этилед «амин» хар бир тилекге,
Марал балачыкъ къычырыкъ эте
Джылайд тарала ана эмчекге...

Дамлы этледен тоя къонакъла,
Къызара кёзле, эмда джаякъла,
Тебрейд атлана, хар ким юйюне
Уучу да къалад, кёлю скойюне...

Союлгъан тери кебед бурууда,
Джылайды чегет – джелча шуулдай
Уучуда барад, бычагъын билей
Сюйген джанына – къурманлыкъ излей...

* * *

«Къалам алыб къолунга
Джюрекни таралтмасанг,
Джити къарай джолунга
Борчунга сагъайтмасанг,

Сёзлеринги омагъын
Баразанга кенг джая,
Душпукъ бола орагъынг
Къыйынынг бола зая,

Сокъранырмы къач тангынг,
Джыялмайын сабанын?»...
Дей, ахсынса да джаным,
Джонад энтда къаламын...

* * *

Кёб джолланы таныдым,
Джарсыуланы сынадым.
Атлай билмей акъыртын,
Ненча тапша абындым?

Джапай келе дуняда
Мен бир затны англадым,
Кёрген эсенг уянгда –
Адамлыкъны тамалын,

Айлансанг да узакъда,
Тынгы бермей сагъатынг,
Турсанг да сен тузакъда,
Айб этдирмез атынг...

Джол табарса ююнге,
Гюнах алмай бойнунга,
Сен турурлай суююне –
Тауларынгы къойнунда.

* * *

Хазыр бола адамны
Аямаздан сёгерге,
Ушатдырабыз халны
Уугъа чабхан бёрюге...

Терсми – тюзмю атладым
Ашыкъма, сен сюзерге,
Ненча джылны таралдым
Гюнах ала ёмюрге...

Энтда джарсыйд сагъатым,
Ачалмайын киритин,
Муратыма таралтыб...
Не болсада – тирилтиб

Тынгы бермей кюнюме,
Сезимими джилтини
Ишегими кюйдюре,
Къоялмайын эригиб,

Джылытады бачхасын,
Джашаууму суюдюре,
Сагъышланы ачысын –
Умутума туюдюре...

* * *

Сёздю джашау чырагъы,
Джазуунгу балагъы,
Бир кюйдюре, ачыта,
Суюкюдюре, балсыта,

Бир кёклеге учура,
Бир чырмаугъа тутдура,
Бир кёзюнгю ачдыра,
Бир тилинги къабдыра,
Бир патчахха тенг этер,
Бир насыбдан кенг этер...

Бирде джел кибик джетер,
Бирде къайгыгъа джегер,
Къара сагъышха бёлер –
Артда джер бла тенг этер...

Болса мени мадарым,
Къойса аны къадарым,
Сёзню – накъут налмазын,
Иннетими асылын,

Сайлай, кирсиз таулада
Мен дуниягъа чачарем,
Эртде тура танглада –
Рахатлыкъны сакъларем...

* * *

«Джашау неди» – дегенге –
Айтама: «сынауду ол».
«Джазыу неди» дегенге:
«Тикге баргъан джолду ол»...

«Неди джюрек» дегенге:
«Тёзюм атлы айрымкан»
«Сезим неди» – дегенге:
«Аны джанын айнытхан»

Барысы уа биргелей –
Насыбынга таралтхан...

* * *

Къалай чыгъарса танга –
Къозгъасанг джерде къаугъа?
Къылыкъланы джитиси –
Къабдырады иссисин...

Джолун ача палахны –
Унутсанг сен Аллахны,
Тюшерсе, бил, кабханга
Джаханимде талана...

* * *

Ай, джалгъан дуня, арыгъан дуня!
Хыйла тоюнгдан арый къарамы,
Санга нек талпыйд джюрек, уяна
Алдаукъ эсе, берлик саламынг? –

Джазгъы сезимни къолун тутдура
Алджата эсе къачхы мадарынг,
Джанган эсими джелге джутдура
Талата эсе ачы къадарым?

Озгъан кюнлени татлы сыфаты
Кёзге кёрюне, атлай аллыма,
Сезим кючюмю отун чукълатыб,
Тынгы бермейин турса ангыма,

Къайдан чыкъкъанды алдау дунягъа
Мен ангыламагъан ачы къыйынлыкъ,
Табылмазмы айт, къарыу аламда
Тюзлюкню джакълай, орнун табдырлыкъ?

* * *

Сакълагъан бла ашырдым
Мен бу джангыз ёмюрню...
Джарсыгууланы таныдым
Кечиндирмей кёлюмю.

Тюбемедим бир джерде
Джазыу берлик таблыкъгъа...
Муратыма джетерге
Къалса да бир такъыйкъа:

Чорт бурулуб амалым,
Тюбей эдим ауушха,
Байланса да джолларым,
Этмей эдим гурушха...

Бек ашыгъыш чабаем –
Ийнакъларгъа тангланым,
Хыйлалыкъдан къачаем,
Эслеялсам мен аны...

Арый билмеген тюнюм
Сакълатады тамалын,
Джазыу буюргъан джюгюм,
Бола – кюнча багъалы...

* * *

Къайдан келгенди джаным,
Не ючюн юшюудю къаным,
Нек табмайды рахатлыкъ,
Барса да кюню саркъыб?

Неди бу сагъыш сюрюу,
Амалсыз аны кютюу,
Къумурсхача арымай,
Джумушларын аздырмай,

Къууад джолда ёмюрюм,
Тикге бура кёпюрюн.
Атылсанг да аламгъа,
Табына джюрек анга,

Ыз къоярмы – ким билир
Джер юсюнде сагъатынг,
Къаллай иште сезилир,
Тынгы табмагъан атынг?..

* * *

Биреу этер игилик – сенден джашыртын,
Керек кюнде джегилир, тутдура сыртын.

Бирею бир чёб бергенлей – ызына даулар,
Алтын урлукъ сепгенлей – бачхангы марар.

Биреу суукъ кюнюнге – тонун узатыр,
Джарсыуунга эзиле, кюнюн арытыр.

Бирси азгъан халынгы – семиртир тарда.
Биреу урлаб атынгы – джылатыр джарда...

* * *

Ёмюрюмю аллында
Чабыб баргъан заманга,
Къычырама ызындан:
«Бир къарачы!» – дей, манга...

Къол узатсанг, биргенге
Атлар эдим джоллада,
Джазыуума кёллене
Ойнай, тебсей тойлада...

Нек чабаса гузаба
 Солуу бермей кесинге,
 Кыачны, кыышны сюргенлей
 Турмай джазда кечине,

Мени акъ джашлыгъымда
 Тохтатмайын бир кюнню,
 Атыласа сен чарсха
 Кыуа сагъыш сюрюню,

Санай бирде ёгеге,
 Этиб кюнню мадарсыз,
 Джолла кыурай кемеге,
 Кыойдураса кыайыкысыз...

Рахатлыккыа кёмюлюб
 Джашнай, ойнай тургъанлай,
 Кыырыб джапаху кёпюрню
 Тюз шыбыла ургъанлай,

Джарсыуланы сыната
 Кыартлыккыа да джетдире,
 Тюбетдире джашлыккыа
 Джюрегинги тебдире,

Сейир кючю заманны
 Тентирете адамны,
 Нек джашырад тамалын,
 Ангылатмай амалын?

* * *

Джюрек сагъышым тарга
Джашаууму дженгинден,
Джунчутханлай, асхата
Айыргъанча эсинден,

Эсгертеди, ийнакълай
Къачхы эртденин,
Къаламыма шыбырдай
Джюрек тебгенин...

* * *

Заманымы чархына
Байласам да акъылны,
Джеталмайды ызындан
Джюрекни ауур халы...

Кюрешсем да чабаргъа
Къысха джолгъа къадалыб,
Джарсыуума ашалгъан
Кюнюм, анга тагъылыб,

Берилгенча джюз ёмюр –
Сагъышлыды солуум,
Къоялмайды тюнгюлюб –
Аны къачхы соруум:

«Нек келгенем дуниягъа –
Джокъ эсе бир амалым,
Кюн тюбюнде джашнаргъа
Джазыуума табыныб?..

* * *

Джер юсюне туугъанча
Кесим джангызлай,
Джангызлыгъым боранча
Ызымы марай,
Къум тюзлени табалайла
Джашлыкъ джылларым,
Джюрегими ийнакълайла
Джазгъы джырларым.

Джер юсюне туугъанча
Кесим джангызлай,
Тепчилдейди атламым
Умутун ызлай,
Дыгалас да къошула –
Анга нёгерге,
Джазыууму сынайды
Иймейин ёрге...

Джер юсюне туугъанча
Джангыз бир атым,
Термиледи узакъдан
Джюрек муратым,
Тирилтсе да джашауум
Кюнюмде къайнай,
Кеталмайды джангызлыкъ
Кёлюмю марай...

* * *

Боламазма насыблы
Миллетимден тапатын,
Къуйдурса да налмазын
Джашау сагъатым.

Джюрегими баш къылы
Байланнганд, къаты анга,
Болалмайын тынгылы,
Тиреу табмагъан джанга...

Джумушлагъа джегиле
Арытса да кюнлерим,
Миллетимди – джеримде
Мени керти нёгерим.

Туралмаз кёлюм, тоюб
Насыбындан – джашыртын,
Тутдурса да, Гамаюн
Манга алтын къанатын...

Халкъгъа теджей апхылыкъны
Ётерме хар кёпюрден...
Излегенлей хар табылкъны
Миллетиме – кёкледен...

* * *

«Аллах сен сакъла къарачайны»

Хубийланы Хасанны сезюне кёре...

Къалса да джер юсюнде
Джангыз нёгерим
Сакъла сатлыкъ тенгледен
Олду тилерим:
Къадарым, тайгъакъ бузда
Чанагъа джекгенледен
Сырымы билиб – артда
Мени джесир этгенден...

Кюнледе джангыз кесин
Булджутханладан,
Бойнунгдан къаты сермей
Тунчукъдургъандан,
Тюлкюлей кенгден – къарай
Ышаргъанладан,
Маскелей къабыб – джанлай
Айлангъанладан...

Кёмюкча къайнай, бирден
 Чачылгъанладан,
 Итлеча сюрюб сени
 Талагъанладан,
 Сакъла, Къадарым, мени
 Джаугъа сатхандан,
 Харам джюрекли джетиб
 Къол узатхандан...

Сакъла, Къадарым, мени –
 Тилейме сенден,
 Алдаукъ джолгъа сюре,
 Тентиретгенден,
 Сыртынгдан джетиб, алдай
 Бычакъ ургъандан,
 Сакъла, Къадарым, маннга
 Дертин тутхандан.

Сакъла Къадарым халкъны
 Алдагъанладан,
 Кече-кюн да тилерим:
 Сакъла – аладан!

* * *

«Ауушдурайыкъ, десе,
 Джазыуланы» – биреулен:
 Бюгюнюме кёллене,
 Сайлаб аны кёбледен,
 Джашаууму ёсюмюн,
 Джаратханча кёрюнюб,
 Джарыкъ этеб кёлюмю
 Эсим анга бёлюнюб:

Сагъышларым къоналла
 Джана тургъан къумлагъа,
 Отлу хансын оралла –
 Бата ачы уулагъа

Ачытханча тилими –
Мамукъ джауну татыуу,
Джюрегиме илиниб
Джангыртады ауруун:

Ач кырланы ииси
Тылпыуунгу кырута,
Къобаргъанча терисин
Джанымы – балчыкъ сууда...

Джетдирмезем бир джанга
Ач кырланы тебгенин,
Болса да ол – джау манга,
Джесирлигим чекгенин.

* * *

Юзюлмеген умут

Бармем – джокъмем дунияда,
Ачыклар аны заман,
Джанын сакълай суукъдан,
От джагъамда джылынган...

Тюзмед – терсмед атламым
Билдирир аны ахырат,
Бюгюн мени кыаламым
Аманатны джаздырад.

Кенгмед – тармед джолларым
Буйрукъларын ауладым,
Зыккыллана тонларым,
Сынаулада тоналдым.

Не болса да, джюрегим
Чабдырады танглада,
Арытса да санымы,
Джаханимли тарлада...

* * *

Джашау деген – сейирди:
Бир кьарасанг темирди,
Бирде – джюнча джумушакъ
Бирде уа – чити оракъ.

Бирде – балча джагъылыр,
Бирде – халынгы кыырыр,
Бирде – кюнча джылытыр,
Бирде – джелча джыгъылтыр.

Абындыра джолунгда
Терсине да бурдурур,
Ачы кыышча – джайынгда
Боранларын урдурур.

Кююз джая аллынга
Чыгъанакъкъа ашатыр,
Балхам бола джанынга
Джанган отун ашатыр...

Гамаюнча джылтырай
Кёзлеринги кьаматыр,
Рахатлыгъынгы урлай
Джюрегинги арытыр.

Джайгъы балдан кьабдыра
Сезиминги эсиртир,
Джашауунгу аздыра –
Джазыуунгу бегитир...

* * *

Бир кюн сёзюнг джарыта
Джарымагъан кёлюмю,
Аманатынг джангырта
Ангарылгъан ёмюрню,

Сен келгененг къачхыда
Тутдура джазгъы гюлню,
Джазымдача шашдыра
Сеирсинмезлик тюнню...

Ол кюнле да кетдиле
Мухур сала ёмюрге,
Джюрегим – а илине
Къанат берген сёзюнге,

Къарайд энтда аллынга,
Озгъан джангурну марай,
Ышарырча джангыдан –
Джюрегимде джазгъы ай...

* * *

Эшек къалыр эшеклей
Этелмезсе тенг – атха,
Мадарчыкъла эджиклей
Тюбетир керахатха.

Ийнанмайын Къадаргъа
Джюз начасха табыныр,
Шежде эте шайтаннга –
Бир шайчыкъкъа сатылыр.

Кёзлерин да къан басыб
Хайуанлыгъы джекирир,
Адамлыкъны сыфатын
Эшеклиги тебдирир...

* * *

Барды кюнде тилерим
Мени уллу Аллахдан:
Сау болсунла тенглерим
Кери бола палахдан...

Чарпымасын миллетим
Заманланы аллында,
Таба джюрек иннетин,
Чабсын айгыр атында...

* * *

Сабан тойса – сабан той
Джангы сабан ызларынг,
Джасайдыла джерими,
Бегите тамырларын.

Джангыргъанды табигъат
Джандет сыфатын ала,
Сабан урлукъ атылгъанд
Джер турмазлай къарала.

Сабан тойса – сабан той,
Къуанч халы халкъымы,
Мамырлыкъны сокъдура
Сыйлатаса атынгы.

Урунуугъа бериле
Ёсдюресе атланы,
Чомартлыкъны кенгдире
Тиздиресе хантланы...

Сабан тойса – сабан той
Эски тою элими,
Джангырыугъа джол сала
Джашнатаса джерими!

* * *

Къыш ингирни – джаз макъамы
Къанатлана элимде,
Буз тамчыны джырлагъаны
Зынгырдайды кёлюмде.

Чегетде да тереклени
Ушакълары джангыра,
Чагъа тургъан джетеклери
Кюн таякъгъа джагыла,

Къутурсада боранлары,
Февраль айда – тохтаусуз,
Март аязны татыгъаны –
Этед къышны къарыусуз.

Кетиб баргъан сагъатланы
Къыш ызына къайтармаз,
Эрий тургъан сакъалларын
Джангыдан къурайлмаз...

Табигъатны хар ёзеге
Бирем – бирем уяна,
Ёлчелейди кёк кёлегин
Тамырына таяна.

Чыгъарады ол къышымдан
Чагъа тургъан сокъмакъгъа,
Джылыу бере ышыгъында –
Келе тургъан джомакъгъа...

* * *

Сатарыкъ болуб халкъымы
Дуниягъа туумай къалайым,
Бузарыкъ болуб антымы
Таулагъа харам болайым,

Бир чёп чакълы заранны
Мен салгъынчы халкъыма,
Алсын аджал джанымы
Кёз ачдырмай тангыма.

Аллах, кергюзтме меннге
Миллетими жарсыуун,
Болсун аманат сеннге
Аны къыйын джазыуу...

Керек болса – минг кере
Мен джанымы берейим,
Къурман бола джериме
Джашнагъанын кёреим!

* * *

Сары-Тюз эл

Сары-Тюз Эл – ариу эл
Джайылгъанса кенгине
Урунаса, төге тер,
Къууат сала джеринге

Хар заманда эсинги
Сынаулагъа тутдура,
Адебинги халинги
Миллетиме джукъдура,

Бачхаларынг джайыла
Сабанларынг чайкъала,
Ашынг – малынг биргенге
Къуюла берекетинг,
Джылланы эсебине
Къошула харакетинг,

Чабдыраса кюнлени
Ёчле бере чарслагъа,
Ашыкъдыра тюнлени
Арымагъан танглагъа.

Адамлыгъынг, намысынг,
Джыргъа байланыб ызынг,
Сакъласын джерде сыйын,
Таулу джашынг эм къызынг!

* * *

Кюйселе да тюзледе джаншыкъ джылларым,
Зынгырдайла юйюмде джюрек къылларым.

Ёзенлеринг джангыргъанды – бугъоулары юзюле
Сюрююлеринг джайылгъанла, кырдыклагъа юрюле

Кёб джылланы таралсанг да – ачылмайын джолларынг,
Джашаунгу джангыртханды сени чемер къолларынг...

Джайгъы сыртда кютеди къарт аккабыз тайланы,
Алгъышлайды эски элинг джарыкъ халда тойланы

Эштиледи, унутулмай джюрекледе «орайда»
Тебсеулеринг учундура, белгилиди хар къайда...

Есдюресе атланы – чабдырырлай сен чарсха,
Ачыкъ болсун джашауунг эски къобуз бла харсха!

* * *

Тау джуртуму аязчыгы
Боранланы эритсин,
Къарачайны балачыгы –
Джигитлигин бегитсин

Минги тауну башларына
Хорлам байрагын такъсын,
Таулу халкъны джапларындан
Сыйлы юлгюле алсын

Келмей джарсыу акъ таулагъа,
Учунсунла джюрекле
Алгъыш айта – джаз тойлагъа
Къабыл болсун тилекле!

* * *

Джюрегими джилтин этиб
мен джериме чачалсам,
Джырларымы къанат этиб
тауларыма джаялсам,
Санамазем кесими
бош келгеннге дуниягъа,
Турмаз эди джюрегим
болумуна уяла...

Джашаууму чыракъ этиб –
джуртуму джарыталсам,
Джанымы дарман этиб
Халкъыма джараялсам,
Санамазем кесими –
бош келгенге джериме...
Джетсин этген тилегим –
миллетиме, элиме...

* * *

Джангы джылны тылпыу
Джетиб келе узакъдан,
Суукъ боранны къууб
Джарсыууланы узайта,

Ашхылыкъла джаусунла
Насыбына кёмюлте,
Джашла, къызла туусунла
Деу халкъымы кёбейте.

Къобан кибик къуюлсун
Ата джуртха берекет,
Къуанчлагъа джолукъсун
Орнала сыйлы адет!..

Акъ атланы джекгенча
Джарыкъ болсун кёлюбюз,
Муратына джетгенча
Хар бир джашау кюнюбюз...

Огъурунг бла бирге кел,
Джылыу бере джюрекке
Джайыла джуртума кенг
Учундура мийикге!

...

* * *

Джанган отда кюйсем да,
Азаблагъа абына,
Джаханимге кирсем да,
Чыгъалмайын ызыма,

Айнымайын сагъатым,
Чарпытса да заманым,
Сезимлени къанатын
Джайдырса къачхы тангым,

Чабдырырма санымы
Муратымы ызындан,
Къутхарырлай джанымы,
Къуршоулагъан тансыкъдан,

Бир атлы да джеталмаз,
Джаяу баргъан джолуму
Мыдахлыгъым джегалмаз
Бегим алгъан къолуму

Инджилсе да, бой бермез
Джюрек-къачхы кюнюмде,
Джашлыгъына термилмез,
Джанса мурат кёлумде...

* * *

Джюрегими къуанчы
Джайылгъанча кёгюме,
Булутларын ачдырыб
Кюн джарыкъча тёгюле,

Джайылады джуртума
Саугъа эте макъамын,
Ол джашнарча уруна,
Ашыкъдыра атламын...

* * *

Джашау терекге джылыу керекди
Джарытыр ючюн кёлюн,
Анга бир сёзда – кючлю билекди
Джашнатыйрай ёмюрюн.

Тюбсюз челекге джамау керекди
Къургъакъ этмезлей тыбырын,
Джангыз терекге жангур керекди
Джер «ба» этерлей тамырын...

* * *

Джанкѡз болуб чагъарма, сыртланы джасай!

Келгенди джашнар заман
Алан джуртума
Джетгенди сыйлы салам
Минги тауума,
Къара кюнню ол къыстар –
къармалыр чырмау,
Бермем юлюш тангымдан –
излеме сылтау.

Болгъанма мен кюнюме,
Адамыма, сакъ
Бола тюшде, тюнүмде
анга халал джакъ
Келме, иблис, къатыма
джашнайды миллетим
Сен турсангда алына –
джайгъанд кюдретин!

Уллу халкъым – чырагъым,
мен да къыйнамам,
Ышанады къарамын,
сени алдамам,
Сакълагъанча джанымы
тауланы сакълай,
Джанкѡз болуб чагъарма
сыртланы джасай.

Сен да джолну алджатма,
атла джерингде
Ашхылыкъны тохтатма
чакъдыр эбингде.
Озгъан кюнню унутма,
эсле джарангы
Макъамларын кюрутма
эски джырланы.

Къошларынгы суутма,
джандыр отунгу.
Оюмунгу джыгъылтма,
сакъла джолунгу...
Къамангы да айырмай
ёхтем белингден,
Къачхы кюнюнг арымай
къууач себгенден,

Бирлешиниб джюрекле
Сакъласала джеринги
Къабыл бола тилекле
къатдырырса белинги!

* * *

Чолпан джулдуз джылтырай,
Ышарады сыртлагъа,
Тауларымы ийнакълай,
Бёлетеди джырлагъа.

Атдырады тангланы,
Джаякъларын къызарта,
Джашнатады халларын,
Нюр къуатын узата.

Ашхы адет шартланы
Ёзенледе джангырта,
Дуния суйген хантланы
Тепсиледе джасата,

Алан джашны атларын
Чабдырады чарслагъа,
Къарачайны арбасын
Джеге къуанч танглагъа,

Адамлыкъны джоругъун
Джюрегинде сакълата,
Бюкдюрмейин тобугъун
Джумушлагъа атлата,

Джасагъанды Къарачай
Насыбына кёпюрюн,
Кюн да кёкледен къарай
Учундурад кёлюмю...

* * *

Къууанчлы, зауукълу тебеди джюрегим:
Бюгюн сау эсен сюеледи терегим.
Бутакъларын джасайдыла кёгетле
Чапракъларын къуйсала да чегетле...

Амма, мени эсимдеди, ол ингир ала
Джайгъы кюнде бюгюлгени, джаны талана
Къаты боран джекире : «Сен бюкмесенг бел,
чыртда къоймам» дегенча, аямагъан джел
Джете келиб, юсюне атхан эди мыллыгын –
Тюшюргенча эсине, аман къылыгъын.

Терегими кесине къыйын боллугъун билиб
Шохумача эзиле, булчугъуна илиниб:
«Кесинги хорлатма, сен – талай тургъан бу джелге,
Тамырларынгы бегит, къоркъмай къадала джерге», –
Дей, сакъларгъа кюрешдим, бере джан къарыууму
Айтханымы ол энтди, ангылай джылыууму.

Дюрген боран терекге эталмад бир зат,
Къалды къадала джерге ол назикъ сыфат
Энтда турад унутмай, этилген игиликни
Джашнатады суутмай, джашау бирликни...

1976 дж.

* * *

Сенге кьонакъгъа келсем,
джомакълы элим,
Тюшюресе эсеме, сейир сагъатны
Менден чыртда сормайын
кюйген джюрегим
Шыбырдайды тохтаусуз – джашыргъан атны.

Ариу атны джюрютген а, билалмайд
Менге кюнча багъалы болуб тургъанын.
Кёзлериме къараса да, сезалмайд
Джюрегим атын айтыб, кызыу ургъанын...

1976 дж.

* * *

Джашау джолну – къарасын
Акъларын да кёргенме,
Джазыууму тахсасын
Джюрегимде чекгенме...

Бара тургъан джашауда
Кёбню кёрлюк болурма,
Алай эте, булджуна –
Сынамланы тогъурма...

Арыгъандан бюгюлсе да
Къачхы кюнюм, ахсына,
Джолларында юзюлсе да
Къарамайын ызына,

Чолпанына ышарады
Кенге джая къанатын,
Аямайын чабдырады
Буюрулгъан сагъатын...

* * *

Акъыл эсе иеси –
Джюреклени төреси
Нек джарсыйды акъылман
Ёмюрлени джарытхан?!

Кече – кюнда тозурай
Акъылманны сыфаты,
Сагъышлагъа кьозула
Аямайын сагъатын,

Ёмюрледен бичилген
Джашау шартха сагъайя,
Дуниягъа нек илингенд,
Къарыуун эте зая?

Ненча джюрек джарсыгъанды
Сынай джашау тарларын,
Къаллай бир да джарылгъанды
Кётюралмай азабын?..

Кимди иелик этген –
Къуанчлагъа, ачыугъа...
«Джазыу, буйрукъ», – дей эсекъ,
Кимди ие – алагъа?

* * *

Къалай унутсун джюрек
 джылагъанын тансыкъны,
 Къолан тышын кюйдюре,
 мамукъ джастыкъны?
 Джашлыгъымы сагъышы,
 бардырса да тилекни,
 Джарсыууланы къаиши
 талагъанын джюрекни?

Кавказ атынг джангъанлай
 джарыкъ Кюнча эсимде,
 Сакълагъанын тюзледе
 сюргюнчюлюк кёзюуде:
 Ышанчымы тузакъда,
 иймей терсине,
 Ана тилим узакъдан
 тарта кесине,
 Джетген эдим элиме –
 джан иннетиме
 Сабийликден термилген –
 нарт миллетиме.

Ол да мени джарытды,
 джакълай тюнюмю,
 Джомакъдача джангырта –
 джашау кюнюмю...

* * *

Къол узатмай къачан да
джазыкъсыныугъа,
Умутума базгъанлай
эм джазыуума,
Джашаууму кѣргюзтмей,
сынган тамырын,
Атлаялсам тюнгюлмей:
бирде акъырын,

Бирде чарслагъа чаба –
джарсытсамда джюрекни,
Соза муратым таба –
талгъан билекни,
Джыгъылсамда буз джаргъа –
чыгъармайын таушну,
Кюрешалсам хорларгъа –
тайгъакъ ауушну,

Джазыкъсыныугъа бермей
табалсам мадар,
Хатериме эс белмей –
сюрсе да къадар,
Санар эдим адамгъа,
ол сагъатда кесими,
Ашыкъдыра танглагъа
джюрегими, эсими...
Сюйдюрмесин къадарым
джазыкъсыныуну,
Джетдирмесин амалым –
омакъ тылпууну...

* * *

Къурман эте джанымы
Тауларынгы сакълайым,
Джомакъдача тангымы
Макъамларын джайяым.

Сау дунияны налмазын
Кёкрегинге тагъайым,
Хар ташынгы суунгу
Тилим бла джалайым.

Ой, мени алан джуртум
Ёмюрлени къаласы,
Чукъланмагъан умутум
Насыбымы анасы!

Джылыу берген къойнунга
Къуанчларынг джаусунла,
Байракъ тагъа джолунга
Алан джашла туусунла.

Субай санлы кызларынг
Насыбларын табсынла,
Кёб ачыгъан ызларын
Ашхылыкъгъа батсынла!

* * *

Сауса, сауса миллетим,
Сауду тилим – иннетим
Сауду чыныкъгъан кёлюнг
Сауду джашау кёпюрюнг!

Сауду джангыргъан тёлюнг,
Сауду Гоначкир кёлюнг,
Сауду тауунг – чегетинг,
Сауду балхам кегетинг!

Сауду эски Акъ калам,
Сауду Хаджия талам,
Сауду джюрек тылпыуум,
Сауду сыннган талпыуум!

Хар бир этген тилегим
Тутдургъанды билегин,
Сауду – кюйген джазыуум
Сауду – кьюуанч джашауум!

Ол къар джукъа
тёшелсе да, ыз
къойгъан эдик
экибиз...

* * *

Айырылсам да сенден

Кери эте джолуму:
Къалырлай сенден кенгде
Сагъышларым, оюмум
Къысха тарта джюгенин
Арытсам да билекни,
Тыялмадым тебгенин
Суюген джюрекни...

Бералмайын эркинлик
Сейир сезимге
Эталмайын тирилик –
Аны джегерге,
Танытса да джар тюбюн,
Джазыу – къангсыта
Тураед ауур джюгюм –
Джанны балсыта...

Чууакъды бюгюн кёгюм,
Бергенд рахатлыкъ,
Амма, кюлмейди кёлюм –
Къоймайд мыдахлыкъ...
Илинсе уа арымай,
Кёзюме къарай –
Бир дарман да табылмай
Турса – абызырай:

Кечинеме назмунгу
Тизгинин сылай...
Юзюлмезча солууум,
Тансыкъдан сарнай...

* * *

Къачхы чапракъ саргъалгъанча
Унукъса да джюрегим
Джазыуума къадалгъанча,
Унутулмай тилегинг,

Тангларымы таралталла
Бетин къара-акъ эте,
Сезимими жангырталла
Гюллеринги кюсете...

Нек болгъанем мен хомух
Ол учунган кюнюнде,
Болмай бурулгъан хойнух
Джюрегинги тёрюнде?..

* * *

Гюнахлыма, Аллахым,
Сени аллынга...
Олду уллу палахым
Джарыкъ тангымда:

Джангызлыгъым аджашханды
Джолум бла биргелей,
Джанымы да аздыргъанды
Чыныкъдырыргъа излей.

Ол болурму джашауну
Халын къурутхан,
Джюрегинги тылпыун
Джелча суутхан?

Кимди аны адамгъа
Сау ёмюрге буюргъан,
Джазыууна чамлана –
Сюйгенинден айыргъан?..

* * *

Къул этерге излеме
Джюрегими кесинге,
Иннетинги сезгенме,
Алай турсун эсингде:

Ол айтылгъан сёзлерим,
Унутулмай джюрекде...
Энтда, олду этерим,
Алсанг аны эсебге:

Эришмейин бералсанг
Менге татлы джанынгы,
Сакъларма мен да, ийнан,
Кёз чырагъымча, аны...

* * *

Кёрген джолну ачыуу
Джетмегенча кёлюне,
Сезимлени татуун
Нек излейди, джан кюе?

Таягъына сакъ болур,
Бирин-тас этген сокъур,
Оюм этмей айланган,
Хата азыгъы болур...

Джюрегими кёзлерин
Къамагъанча заманым,
Абындыра, сюркелте
Тас этдире тамалын,

Кимди оноу эталгъан,
Аллах берген сезимге,
Керти джууаб табалгъан,
Бармыд бу ачыкъ сёзге?

Оноучу Аллах эсе,
Этсин анга бир джууаб,
Нек кьоймайды эригиб,
Хаман мени нек кьууад,

Эринмейин, сезимим
Шашдырылай эсими?

* * *

Джашаууму джюгюне
Болмагъанды бир даум,
Джетмесе да кюнюме
Муратымы татуу.

Чамландыра кьадарны
Кёб чырмаугъа тюбетди,
Кьол узатхан мадарны
Бир джанына силдетди...

Тюзлюк джана халимде
Тутдураед кьылыгъын,
Бермей тынгы ююмде –
Сайлай джолну кьыйынын,

Атламазлыкъ джолума
Ашыкьдыра эсими,
Сууаб алыр орнуна,
Талатаед кесими...

«Токъ кьарынны – ач билмез»
Дегенлеге джолугъа:
«Ауругъанны сау билмез»
Дей, барама джолумда...

* * *

Гюнахмыды джашауда
Сезимине алданган,
Айыбмыды джазыгуда
Сюйгенине таралгъан?

Аманмыды джюрекни
Ашхылыкъгъа бурдургъан,
Керек кюнде билекни –
Джарсыгъанга тутдургъан?

Алдамайын дунияны –
Кертиликни сакълагъан,
Къаты тутханлай аны,
Джолларында таланган?..

Алай эсе, ур хыртха,
Къачхы кюнюм, сен мени,
Сынгар, сюйген джуртумда
Тартдырырса «тирменни»:

Сынагырса джашауну
Аямагъан азабын,
Болмаз санга бир дауум,
Юзюлмей турса тангым...

* * *

Джаз алада дуниягъа
Джюрегими тиредим.
Джулдузлагъа сукълана
«Кетмегиз» – дей тиледим.

Джеталмайын тоюма
Къалгъан эдим узакъда,
Буз орнала къойнума
Юшюгенем тузакъда.

Не болса да джазыуум
Бир кюн манга ышарды,
Ана тилни татыуун
Ангылата ашырды,

Джазмачылыкъ джолума,
Джюрегиме борч сала,
Къалам бере къолума
Кеси кёлюмде къала:

Айтды манга хапарын,
Нюзюрлерин ачыкълай,
Ана тилни макъамын
Мен сакъларча, ийнакълай...

* * *

Сен – кюнюмсе, айымса
Балхамыса джанымы,
Джашаууму джайыса,
Джулдузуса тангымы.

Джазыууму энйсе,
Белгисисе кюнюмю,
Намысымы бетисе,
Джомагъыса тюнюмю...

Сенсе мени джулдузгъа
Джер юсюнде тенг этген
Кюнлериме джолугъа
Джолуму сыйдам этген

Сенсе джашау тенгизде
Арымайын джюздюртген,
Джарсыгуланы эздире
Муратланы кютдюртген...

* * *

Кёзлеринги кёгюне
Джеталмайын узакъдан,
Умутларым тёгюле
Шоркъалача тауладан,

Джаз туудургъан сезимим
Къуюлгъанча къаядан,
Буз къарамны эритиб
Табармы...юлюш андан,

Къутхарырлай эсими
Ийнамындан тириле,
Къууанырмы тёзюмюм,
Турса – санга термиле?

* * *

«Сюймеклик деген – сейирлик берген
Сезимди» – дедим, бир кюн илгениб...
Олду тебдирген джюрекни бирден,
Болгъанед аны кесим кёргеним.

Сюймеклик деген – джомакъды кеси:
Керек болмайды анга шагъатлыкъ,
Ол сезимлени суратын эшиб,
Болса да кеси тамам джаралы

Берек саугъагъа, кюнде ашыгъа
Таралгъанына – учунган джюрек
Сен а, джыялмай аны бапынга –
Туурса, бола – къуюлгъан терек...

* * *

Абызырагъан кюнюме
Нюрлю джазны кийирдинг,
Къанат джая тюшюме
Джюрегими тебдирдинг.

Джангызлыкъны төрюне
Патчах кибики орналдынг,
Кирит сала кёлюме –
Эркинлигин урладынг.

Нек тюбединг сен манга,
Ичиралмайын джанга,
Шоркъа сууну тазасын,
Чакъдырылай бачхасын?

* * *

Къыйналсам да ашырдым алтын къачымы,
Хар чапрагъын йинакълай сени кёзюнгден.
Атар эдим джангыдан отха башымы,
Орнатырча болалсам, сени кёлюмде.

Турмаз эди кишенде кюнюм термиле,
Джюрегими кирити тотха эмиле,
Джазгъы тангны нюрюне джаным сукълана
Джашаууму амалы – кюлча джукълана...

Джашырмазем тахсамы зарлы кёзледен,
Джарсытмазем кюнлени джандет джерледе.
Чартламазем кийикча, сени кёргенлей,
Эсими да атмазем, джардан кетгенлей...

Кёз алмайын турурем келлик джолунгдан
Джазыууму тутарем, иймей къолумдан...

* * *

Замансызлай чакъгъанны
Юшюгенин кѣргенме,
Тенгизге ашыкъгъанны
Джетмезлигин эштгенме.

Алай а, джан джюгенни
Кесим къалай тартайым,
Умутуму юзгенни –
Ызын къайда табайым?

Джудузлагъа термиле
Джашайдыла бек кѣбле,
Джюреклерин тебдире
Бермейин тынгы кѣлге...

Амма, озгъан джангурну
Керекмиди сѣгерге,
Сермеб алыб джамчынгы,
Терк ызындан сюрюрге?

Термилтсе да сезимим
Джара сала джаныма,
Къалсам да джангыз кесим,
Келме, энди къатыма...

* * *

Сененг мени дагъаным,
Къанат берген муратым...
Кюнлерими сагъатын,
Тонай джарыкъ сыфатынг

Чабдыра эди чарсха,
Тенг этдире тарпаннга,
Джюрегими умутун
Тагъа джарыкъ танглагъа.

Апыкъдыра джазлагъа
Ёсюб келген джанкъозгъа...
Салаелле суратла –
Умутларым къозгъала

Сюймекликни азабы
Бола джанны суабы...

Шошду, бюгюн, джюрегим –
Учундурмайд джаз аны...
Джылатса да термилтиб,
Ойнаса эди къаным...

Къанат джая кёгюнгде –
Джангырса эди джырым,
Таралмаз эди кюнге –
Сени суукъ тыбырынг...

* * *

Сюймекликни макъамы
Учундура тангланы,
Джексе, тутуб эсинги
Унутдура кесинги

Туугъанча джер юсюне,
Ийнанмайын, тюзюне:
Чакъгъанча къачхы тангынг,
Ышарыр анга халынг...

Джашауунгу чакъдыра,
Заманынгы чабдыра,
Бёлейд гокка ханслагъа,
Джасандыра алагъа,

Джанкъылычны джарыгъын
Кёпюр эте арагъа...

Бал аякыгъа батдыра,
Джандет эшик ачдыра,
Шашдыргъанча эсинги,
Тутдура безгегинги,

Табдырмайын дарманын,
Тентирете санынги,
Джюрегинги эсиртир
Джанган отха секиртир...

Кюерча анда джанынг,
Агъыздыра балхамын,
Къорлукъ бола сезимге,
Джайылырлай ол джерге...

* * *

Оюн тюлдю – суюмеклик,
Керти сезим къабынса:
Джюрегинге бегиниб,
Анда окъча чачылса.

Джараладан къан агъа,
Кёзлеринги къаматыр,
Джол ачдыра таулагъа
Джулдузланы санатыр.

Къурай мийик бачхычла
Бирден аллынга тирер,
Муратынгы джарсыта,
Умутларынги билер.

Таралгъанча джюз адам:
Сени джангыз джанынгда
Халинг бола – бир сыйдам,
Бирде уа, къаршчылана

Дуниянгы абызыратыр
Табдырмайын рахатлыкъ,
Джандетлени ачдырыр
Кёлюнгю эте джарыкъ...

Джаханимни отунда
Джюрек джауунгу сыгъар,
Къурман бола атына,
Къачхы умутунг джылар,

Бермей джанынга амал
Андан кери джанларгъа,
Буюрур санга, къадар
Аны, таймай сакъларгъа...

* * *

Нек беред Аллах сезим,
Къабындыра джюрекни,
Сакълаялмасанг кесинг
Чагъа тургъан терекни?

Нек беред Аллах сезим,
Аджаштыра тубанда,
Умутну джолун кесиб
Турлукъ эсе туурангда?

Нек беред Аллах сезим,
Кюйдюрюрча кюнюнгу,
Тирмен ташха эздириб
Ачий тургъан кёлюнгю?

Нек беред Аллах сезим,
Амал бермейин джаннга,
Турлукъ эсе термилтиб
Аямагъан заманнга?

Нек беред Аллах сезим
Арыб тургъан джюрекге,
Билсем эди мен кесим,
Болмай кюннге селеке,
Джетдирирем амалын,
Ляй джашау тамалын...

Амма, азаб болурму
Чыныкъдыргъан, халынгы,
Ансыз кёлюнг тогъурму –
Сюймекликни балхамын?..

* * *

Сени кёрсе джюрегим
Джазгъы тангнга тенг бола,
Къанатлары кериле
Сейир сезимден тола,

Сыйынмайын кёкюрекде,
Учар кибики болады,
Кёзлеринги кёгюнде
Булутлагъа къонады...

Сени кёрсе заманым
Хойнух кибики бурула,
Тебсетдире санымы
Къобуз бере къолума,

Эшдиреди макъамла,
Джюрек сёзюме джалгъай,
Къырау ургъан танглагъа
Тюбегенча исси джай...

Алай болмаса, джылай,
Мыдах кёзден къарайды,
Озгъан джазын тансыкълай
Джанкъозларын марайды.

* * *

Айт, болгъанмыса алай
Джашау кюнюнгде,
Турса да кѣлюнг джылай
Ингир кѣзюуде,

Тели кюлкю илиниб
Эсин ала джанынгы,
Талагъанмыд сезиминг,
Англамазча, сен аны?..

Арта джюрек халынгы
Мыдахлыкъгъа кюшлете,
Тентиреген акъылны
Сагъышлагъа кемирте,

Шашдыргъанмыд джанынгы
Тюрлендире кѣлюнгю,
Шынкъартынгы джалыны
Сокъур эте кюнюнгю?

* * *

Къайсы ёмюрден келиб
Орналгъанса джаныма,
Эталмазча мен сенсиз
Бир атлам да джолумда?

Бирем – бирем джекгенча
Джюрегими къылларын,
Базманыннга чекгенча
Ачылмагъан сырларын,

Балхам киби джагъыла
Джан саласа къаныма,
Аны ючюн джалына,
Турад сезим табына,

Унутурлай кесими,
Къурман эте атынга,
Тансыкъ болгъан эсими,
Ашыкъдыра тангыма...

Ышыргъанча джюрекге
Сау дунияны джылыуун
Джумшатаса, тенгим, сен
Джазыууму ачыуун...

* * *

Гамаюнча тюбегененг
Мени джазгъы кюнюме,
Джюрегими тебдиргененг
Тынгы бермей тюнюме...

Муратыбыз джол табалмай
Таралдыла джазыула,
Сынауланы учу болмай
Умутла да джоюла:

Сени сакълай, кюнге къарай
Джюрегими аздырдым,
Джангызлыкъны бетин сылай
Джашаууму абджытдым...

Ёмюрюмю кёзлерине
Мыдахлыгъым тюртюле,
Къачларымы тёзюмюне
Ууакъ джангур себиле,

Атдырама тангларымы
Тансыгъымы къучакълай,
Айталмагъан джырларымы
Макъамларын ийнакълай...

Сени сакълай, кюнге къарай
Сезимлерим тегюле,
Джюрегинги халын марай
Умутларым сегюле,

Англагъанма джангызлыкъны
Айнытмагъан татыуун,
Эштдирмейин тансыгъымы
Санга мыдах тартуун...

Не болса да тюбегененг
Бир джомакъча, кюнюме,
Джюрегими тебдиргененг –
Джазыуумча керюне...

* * *

Суймекликни сыйы мийик
Болуучанед, къачан да...
Ненча джюрек аны билиб
Табынганды аламда:

Аны берген джулдузлагъа,
Айгъа, Кюнге, хауагъа,
Эрий баргъан кыш бузлагъа,
Шежде эте таулагъа,

Хар чапракъны бетин сылай
Джюрегинг бла къучакълай,
Кече – кюн да аны ызлай,
Бирде кюле, эм джылай,

Ненча джазынг учунады
Заманынгы ойната,
Джашауунгу узайтады,
Джангыз анга ойлата...

Сюймекликни сыйы мийик
Болуб тургъанд хаманда,
Кимди аны – айт, сёгерик –
Ол къайнаса джанлада?

Кюн таякъны джылычугъун,
Аны таңгына теджей,
Бегите буруучугъун,
Аны сакъларгъа излей...

Умутунгу суратларын
Джанкъылычча бююлте,
Джарыта муратларын
Джарсыуларын эрите,

Аллах берген болумунгу
Лямайын мадарын,
Узатаса сен къолунгу
Турса да кюнюнг арыб...

Сюймекликни нюрю чагъа
Туруучанды къачан да,
Аны ючюн, джангур агъа
Джырлай болур джазлада...

* * *

Сенден табхан аурууну
Хорлаялмайын джюрек,
Кёб заманны улуду –
Эталмай кесин эрек.

Юзалмайын ышанчын
Ийнакълагъан кёзледен,
Къутулалмайын, къачыб
Джер юсюнде кесинден,

Туракълаед хар кюнде
Умуглагъа алдана,
Бирде джылай, ёкюне,
Сезимлеге талана...

Энди, Шукур, Аллахым
Сабырлыкъыны тутдурду,
Болса да джюрек рахын
Джарсыуундан къутултду...

Ачханд кёзюн дуниягъа
Джамай джюрек джарасын,
Таурух тюшден уяна
Айыргъанды арасын,

Болмазлыкъ бла боллукъну
Ангылай магъанасын...

* * *

Сени кёрмей болмайма,
Кёреме да – болмайды,
Бу экили соруугъа
Джууаб кеси къонмайды

Джашаууму джолуна,
Мен тутарча къолундан,
Бурулмайды онгуна,
Ёрге тура орнундан.

Джюрегими сезими
Чайкъалтса да эсими,
Сагъышына бёлене
Тюбеталмайын сенге,

Абджытады заманын
Джылыталмайын къанын.

Сюймейме да болмайма,
Сюеме да – болмайды,
Ангарылган болумда
Бир иннет да толмайды...

Кёл бералмай умутха,
Тарта джюгенни артха,
Ашалса да азабха,
Джити къарай сагъатха,

Этмей кюнге гурушха
Термилсе да джюрегим,
Арый джашау билегим
Джайдырмайды этегин
Кетиб барган хар тангын
Ол тутханча тузакъда
Насыбындан узакъда...

Сугъарса да терегин,
Ашайлмай кёгетин,
Кёб джылланы ышана
Умутуна ашала –
Турад сезим чырмала
Муратына тарала...

Сюймейме да болмайма,
Сюеме да болмайды.
Джангызлыкъны тыбыры
Табдырмайды тынгымы.

Къыстайма да – кетмейди
Кючюм анга джетмейди,
Джекирсе да джууабым
Ёнгелемейд азабым.

Суйген амал табылмай,
Айтырым да айтылмай,
Аямагъан къадарым,
Джашырады мадарын.

Арымагъан сагъышым
Джюрегиме къарышыб,
Ётдюртеди кюнлени –
Джукълаталмай ёртенни.

Не болса да ышанчым –
Бола керти къууанчым,
Абызыратмайын мени –
Сакълатады эртденни...

* * *

Аллахны буйругъундан
кеталмайын бир джары,
Чалышхан элле, баям,
– джазыуланы къыллары.
Тюбегенек джангыла
сакъланмагъан сынаугъа,
Кече – кюн да абына
бошланмагъан къадаугъа...

Сейир макъам тепсетгенед
джюрегими хар къылын,
Джулдузлагъа джетдиргенед
унутдура тынчлыгъын,
Джукъусундан уянганча
сезим оту джанганед,
Джашаууму тангына
къууанч белги салгъанед...

Ачдыргъанед джандетни
ариу кёксюл эшигин,

Муратыма джегиле
арымагъан иннетинг,
Тау башына учханек –
турналача экибиз,
Акъ булутну тутханек
– талпый анга эсибиз....

Бир кюн джарыкъ джолларым
тубанлагъа кёмюлдю
Насыб тутхан тангларым –
джарсыулагъа бёлюндю:
Чырмаулары сынджыры
босагъама джайылды
Къадар сени сыйырыб
джашаумдан айырды...

Тентирете джюрекни –
кёб кюнлени джылатды
Умутланы, тилекни,
сан этмейин – уатды.
Джазыууму чюйреси
джашауума къатылды
Боран басханча эсин
ёмюрюмю къаралтды.

Дыгалас эте кюнде
къоруулайем джанымы
Турса да ол тёкдюре
джюрегимден къанымы...
Ачы къадар, илине
эришиуну англады
Сыйрат джолну кёндеден –
соза – джити къарады...

Не болса да атладым
джанган отну юсюнден,
Джюрегими сакъладым
тюзю – кеси кесимден...
Аллахыма табына
тюзлюк джолда барама,
Джыгъылсам да – абына –
ёрге кьоба – чабама...

Барды энтда умутум,
табар амалын – тёзген
Къоялмайды унутуб
насыбны халын сезген...

* * *

Кёлтюралмай аурууун
кюн кёрмеген сезимим,
Ёле тура болурму
тентирете эсими?..
Неди бу кьуджур халы
азаб чекген кюнюмю,
Къорагъанча тамалы
джашаууму, сюрюлюб?

Абджытады джанымы
аны кюнде джылауу,
Сынагъанча халымы
къадарны кючлю дауу...
Нек турады бюгюлюб
суу агъачча сезимим,
Кёлтюралмайын джюгюн
сагъышлагъа эзилиб,
Аджашхан умутларын
боранлагъа сюрдюре,
Агъаргъан ууртларын
джыламукъгъа кюйдюре?

Нек турады эсими, талай – джюрек сезимим,
Ачдырмайын кёзюмю, терслегенча кесими?..

* * *

Тас болурем кёзюнгден –
айырылсам кесимден...
Кетер эдим кёлюнгден
къораталсам эсимден,
Джанкъозланы чакъгъанын,
алтын жангур акъгъанын,
Джанкъылычны макъамы
джюрегиме саркъгъанын.

Унутурем мне сени –
унуталсам кесими...
Джашаууму эсиртген,
сакъланмагъан сезимни
Буалсам мен тылпыун,
кюнча берген – джылыуун –
Турмаз эди тансыгъым
абызырата эсими...

Унутурем мен сени –
унуталсам кёзлени
Джайгъы кюнню эртденин,
джюрегими тебгенин
Джашыралсам кесимден –
кюйдюрмезлей теренден...
Алай а, къайры кетсин
эсим бу джер юсюнден?

* * *

Тюбетди эсе сени –
Къадар менге къызгъанмай,
Къуанырлай эртденим –
Умутлары алданмай,

Кюн таякъны джылыуун
Джайдыргъанча эсиме,
Кюйдюрмезча джыламукъ
Тансыкъдан кюе сенге:

Бир этген эсе – джолну,
Кетермезлей кёлюнгден,
Узатырча кёолунгу,
Къараб кёоймайын кенгден,

Керек болса джетерлей,
Ие бола сёзюнге,
Муратымы джегерлей,
Кёрюнмейин кёзюме...

Нек тынглайса, багъалым,
Джюрегинги ачалмай,
Тентирете тангымы,
Тура эсенг, кёз алмай,

Мени джазыу джолумдан
Болушлукъ эте анга,
Тебелмезлей орнундан
Билдирмей аны – санга?..

Баям, джюрекни тили –
Башха тюрлю джырлайды,
Макъамлары тизилиб –
Тылпууунгу марайды...

* * *

Кёзлеринге къарасам –
Учунады джюрегим,
Амалыма атылсам –
Узатмайды билегин...

Нек береди адамгъа
Къадар къачхы сынауну,
Излегенча сыгъаргъа,
Аны джюрек къарыуун?

Къалай узакъды орта,
Мен ызынгдан джетмезлей,
Сен да джазыгу джолумда –
Анга тенглик этмезлей...

Ныхыт джолда баргъанча
Сескеклиди атлауу,
Уллу джюкню алгъанча
Тынгы бермейди дауу

Акъылымы – джюрекге...
Аны сезим хазнасын,
Этмесе да селеке –
Джарытмайды джол ызын...

* * *

Асыры кѣбмю излейме
Мен бу джангыз ъмюрден,
Нечюн умут кюсейди –
Сени, юзмей кѣлюнден?

Кюн таякъны джилтини
Ойнагъанча джюрекде,
Айланады биргеме
Сени джарыкъ кѣлекгенг...

Макъамланы сейирин
Сайлатханча кюнюме,
Джыламазлай ингирим
Насыбындан тюнгюле,

Бересе къууанч анга
Заманынга къарамай,
Чыгъарлай джюрек танга
Тюшлеринде къаралмай.

Кимсе, джаным, айтчы сен,
Джюрегиме от салгъан,
Айырылай эсимден –
Сейир сезимден толгъан?

Бармыд учу кыйыры
Эсирген джюрегинги...
Ачылырмы, айт, сыры
Сени бу этгенинги?

* * *

Челекле бла кьююлса да
Джайгъы джангур, юсюме,
Балхам хауа солутса да,
Джана тургъан эсиме,

Танга дери джылагъанед
Сууумагъан сезимим,
Джюрегими талагъанед
Эс ташларлай, илиниб:

Аямагъан кёзююге,
Насыбындан тюнгюлюб,
Тургъанед кесин сёге –
Амалсыздан бюгюлюб...

Ахсынаед, джай кече
Бермей джаннга рахатлыкъ...
Къадар а, къалай кечер,
Табылмаса азатлыкъ –

Кеси берген сезимге,
Ачылмаса ашхамым,
Къол узата – тёзюмге
Къуанырмы айт, тапгым?

* * *

Билсенг эди, кьаллай азаб
Къуюлгъанын юсюме,
Бир кюнню да, кетмей узакъ
Тагъылгъанча эсеме,

Турур эдинг, кече – кюнда
Кеталмайын къатымдан,
Ийнан, наным, оюн тюлдю
Сезимине батылгъан...

* * *

Кёк тенгизни юсюнде
Кюн таякъчыкъ джылтырай,
Чакъырады кесине
Булбулча джырлай.
Аны санга ушата,
Сезимими суратлай,
Алтын къумлу джагъада
Ышарады ай.

Сени ариу атынгы
Назмуларыма джалгъай,
Мен турмазлай тартыныб
Умутну къозгъай,
Учурады санымы
Муратларымы къатлай,
Ойнатады къанымы
Учундура, джай...

Тюбетирми ай – санга
Дей, соргъанча толкъунга,
Табындыра акъ танга,
Джюрегим умутлана,
Ашыкъдырады санга
Тансыкъ болгъан сагъаты:
Сюймекликни суратын
Ие санга, тапатын...

* * *

Къуюлалла джангурла
Шоркъалача кёкледен,
Умутларымы урлай
Джайгъы кюнледен...

Солууму бууады
Кёкню шыбыла къамчиси,
Джаягъымы джуады
Джыламукъну тамчысы.

Сезим тенгиз чайкъалады
Къутургъанча толкъунла,
Бирде ичи къаралады,
Бирде макъам согъула,

Къыл къобузча таралтады
Джюрегинги шашдыра,
Тынчлыгъынгы чартлатады
Назмуларын джаздыра...

Эсинги да чабдырады
Къул этдире кесине,
Джашаууму аздырады
Бурдургъанча терсине.

Джайгъы джангур тёгюледи
Сезимими кёгюнден,
Къорууларгъамы излейди
Джетиб келген ёртенден?..

* * *

Туталса кёл суумай
Джанкъылычны сабындан,
Сюймеклигинг улумай
Джырлай турса къатынгда,

Кюн таякъча джылтырай
Дарман бола джанынга,
Джаз аяз да, шыбырдай
Макъамларын тангынга,

Ийнакълагъан сёзлерин
Балхам эте джаранга,
Алалмайын кёзлерин
Сыфатынга тарала...

Андан уллу не болур
Насыб деген дунияда,
Ким базыныб сууутур
Къуанчынгы уянгда?..

Ким да къалай унутур,
Кюн джанганын тубанда?..

* * *

Джюрегинги джылыуу
Джарытханча бетинги,
Сезиминги тылпыуу
Шашдыраед эбими...

Джарсыуланы кенгинде
Сагъышымы кюйдюре,
Джырлатаед кечеми
Джулдузланы кютдюре.

Джангыртханча кёлюмю
Умутуму койнунда,
Сакълатаед насыбны
Джашнатырлай тоюнда.

Сезимлени бачхасын
Джюрегимде джашната,
Муратымы табхасын
Ышанчыма джасата...

Бир кюн – «таркъ» – деб джюрегим
Къансыз – эки бёлюндю
Джангызлыкъны тереги
Чагълалмайын, ёкюндю...

Джокъса; бюгюн – тангымда,
Мени хар сагъатымда...
Эслемейме джолумда –
Барсанг да, тюз къатымда...

* * *

(Чам халда)

Билсе эди джашлыгъым
Джангызлыкъны кютерин,
Излер эди бир лагъым
Таралтмазча эртденин.

Къартлыгъына къайгъыра,
Атлар эди джолунда,
Мадарларың аира,
Турмаз эди оздура

Заманланы игисин,
Джумушгана къуана –
Омакъландыра кесин –
Халуача уала...

* * *

Сюйгенни суююб джашагъан
насыбына бёленир,
Сюймегенге базынган,
азабына джегилир.

Сюймекликге берилген
къышда – джанкъозча чагъар
Сюймей кесин безитген –
замансыз ауруу табар...

Атылса да джюрегим
сүймегенге къол бермем,
Узатса да билегин
джазыууму джекдирмем.

Джюрегими тахсасын
джаным учуз эталмаз,
Джашаууна базыныб
сезимлерин – эзалмаз...

Аллах Берген къадарны
бара барсам табарма,
Манга буюрулгъанны
– арымайын сакъларма...

Оздурсам да заманны
джокъду башха амалым,
Джашаууму джакъламай
ёчюнмеген тамалын...

* * *

Джюрегимде сёзлени
Айтыргъа кючюм джетмейди,
Кёкча сейир кёзлени
Нюрю эсден кетмейди...

Джарытханча джолуму
Кюн таякъча джылыта,
Джангылтханча онгуму
Заманымы абджыта,

Тентирете сагъатын
Сынагъанча кюнюмю,
Джырлатады ташатын
Тюшледеча – тюнюмю...

* * *

Къыш айлада жанкёозланы
Чакъдыраед къарамынг,
Джазыууму боранларын
Тохтатаед саламынг.

Накъут – налмаз мынчакъланы
Такъгъан эдинг бойнума,
Чууакъ кёкню джуддузларын
Къуйгъан эдинг кьойнума...

Тюшюмдеча, эсимделле
Къайнай тургъан сёзлеринг..
Бююн кимни эсиртелле
Ол алдаукъ кёзлеринг?

* * *

Джангы джылны ингиринде
Къышхы джолну тарында,
Аджашханча элимде,
Атлай эдим къатынгда...

Тауларымы башындан
Тюшуб келген джилтинле
Той этгенча аллымда
Тебсейелле тизиле...

Джана тургъан джулдузлагъа
Тагъылгъанча эсибиз,
Атлай эдик, джолубузгъа
Харс ура джюрегибиз...

Апыгъаек муратха
Умутланы джангырта,
Ол сейирлик суратха
Айда, къолун узата,

Акъ джабыгуча тѣшелгенед
Къар макъамын шыбырдай,
Насыб бизге кѣлленгенед,
Джюреклени ийнакълай...

Ол къар чукъа тѣшелсе да
Ыз къойгъанек экибиз...

Къышны ариу муратлары
Джаз келгенлей кетдиле,
Сезимими бал ызлары
Джилтинлеча эридиле...

Ашырама ёмюрюмю
Ол ингирге табына,
Тюнгулмейин джаз умутум,
Себеб излей джанына...

Джюрегиме кёчюргенча
Насыб тутхан ызланы,
Оздурама кёлеккеча –
Сенсиз баргъан джылланы...

Къар а, чукъа кёрюнсе да
Ыз кёйгъан эдик экибиз...

* * *

Муратымы чепкенин
Тикдиргененг чилледен,
Сакълай омакъ этегин
Аямазлыкъ джелледен...

Къанатынгы тутдургъаненг
Абызырагъан тангыма,
Тансыгъымы суутханенг,
Балхам бола джаныма.

Намыс тутхан шартларынгы
Сынатханенг, сен кючюн,
Аямайын мадарынгы –
Кюнюмю джасар ючюн.

Бюгюн кюнюм къайнаса да,
Ол джыллагъа къайтама,
Джашлыкъ менден узайса да,
Ол сезимге батама...

Ахсынса уа джюрегим,
Къаламымы алама
Болушханча билегинг,
Илхам къарыу табама...

* * *

Чучхур болуб кьююлгъан
чексиз сезимге,
Табылырмы бир мадар
бу джер юсюнде?
Джазыгууму джолунда
тюбербизми биз,
Башха болмай джандетде
джашнай экибиз?

Кюнлерими кюйгенин
билдирмей санга,
Сезимими налмазын
сакълай саугъагъа,
Джюрегими тёрюнде
джасай санга джол,
Хар бир айтхан сёзюнге
бола джаным кьор,

Умутланы тенгизин
чайкъалта танга,
Толкъунланы кюмюшюн
джая джолунга,
Сау аламны сейирин
теджей джанынга,
Ашыкъгъанча ингирим
кюн джарыгъына,

Тюбермеми ахырсы,
кёксюл кёзлеге,
Джилтинлерин ушатыб
чууакъ кёклеге,
Джашаууму сагъатын
кьоша джолунга.
Этермеми нёгерлик
сенге джолугъа?

* * *

Сюймеклигинг саугъа бола
Шашдыргъаненг кёлюмю,
Ийнаналмай, сёзге бура
Инджилтгенем кёлюнгю...

Джашаууму джашнатыргъа
Кюрешгененг къаджыкъмай,
Джолларымы аджаштыра
Мен тургъанем, ашыкъмай.

Къадарымы буйругъуна
Камсык кёлюм ийилмей,
Джазыууму джоругъуна
Джазгъы кюнюм джегилмей,

Ашыргъанем кёб джылланы
Насыбыма базаына,
Джашлыгъымы умутлары
Кюн ётдюре башыма...

Энди, сынгар оюнларым
Джасайдыла кюнюмю,
Джашаууму оюмлары
Ахсындыра, кёлюмю...

* * *

Сюерикме – сюймесенг да, сен – мени
Кёзлеринги кёксюлюне бёлениб,
Сакълагъанча къышда – джайны джылыгуун
Исси кюнде кюсегенча – джауумун...

Къарангыда излегенча – джарыкъны
Къоратырлай джер юсюнден – тарлыкъны
Кенг ачдыра джандетлени эшигин
Тебретирлей – насыбымы бешигин...

Сюймесенг да – сюерикме, мен – сени
Джюрегинги джылыууна кёллениб,
Не эсе да таркыймайды умутум,
Къоялмайды, сезимими унутуб...

Ийнан, наным, джюрек тизген сёзлеге
Ачылмазеди тахсам, сенден ёзгеге...
Сен а, болдунг– джашаууму тамалы,
Аны суймей джокъду мени амалым...

Ийнанмасанг, джюрек тизген сёзлеге
Бир къарачы – джана тургъан кёзлеге...

* * *

Ким тюбетгенди менге
Сени – къачхы джолумда,
Тынчлыгъымы кёбсюне
Къадарымы къолунда?

Ким атханды джюрекке
Джаз сезимни джилтинин,
Кюн таякъча эрите –
Юшюй тургъан джилигин?

Айырылса тёнгекден
Къуруй тургъан бутагъы,
Келирми себеб кёкден,
Джангурлагъа чулгъаныб?

Джашнатыйрай булчугъун
Къарыу бере джанына,
Ол турмазлай тунчугъуб,
Тюбеялмай джазына?

* * *

Насыб табармы къачда
Джазгъы кюнге таралгъан,
Эс джыйялмай тансыкъдан
Анга кенгден табынган?..

Асыл болурму кёлге
Ачылмайын тургъаны,
Атлаталмайын ёрге –
Джюрегинги ургъаны.

Сейир тюлмюдю къачха
Джазгъы сезим къоннганы,
Замансыз чагъа бачханг,
Аны къырау ургъаны?..

Айтчы, тюзмюд-сезимни
Тузакъдача тургъаны,
Муратлары кесилиб –
Умуту суугъаны?

Джазыуунгу тарына
Джазгъы аяз ургъаны,
Ышаралмай ол анга,
Бугъоула къурагъаны...

Джыламугъу тегюле –
Тансыгъына батханы,
Джарыкъ джолу юзюле –
Насыбындан къалгъаны?..

* * *

Санга тюбегинчинге –
Баред джерде умутум:
Насыбны келлигине
Къоймай мени унутуб...

Энди ол да таркъайгъанча
Болумумдан ёнгелей,
Сезимим да аджашханча
Турад муратын излей...

Сейирликге къарагъанча
Тынгы бермей джаныма,
Анга насыб къаланнганча
Чыгъарады тангыма...

Муратына тюбегенча
Тебсетеде къаламын,
Къууанчындан эсиргенча,
Эшитилсе – саламынг..
Джашлыкъдача алданыб...

* * *

Бу сейирлик дуниягъа
Мен джангыдан тууалсам,
Ёрлей джазыу къаягъа
Кюн таякъны туталсам,

Узатырмед къолларын
Ышара, келе Къадар,
Кийдирирлей тонларын
Манга ачылгъан мадар:

Юшюмезлей кышхыда
Джангыз къалгъан тангларым,
Джыламазлай тышында
Кюе, джашау тамалым?

* * *

Джер юсюне джангыдан
Туулсамед, наным, мен
Чабар эдим ызынгдан,
Кюе турмайын кенгден.

Джолларынгы сакъларем
Кюн таякъча джарыта,
Боранладан джакъларем,
Джашаууму арыта.

Айланырем биргенге
Тансыгъымы алалмай,
Тынглай хар бир сёзюнге,
Сенсиз джашау табалмай,

Джаяр эдим кюйюзле:
Хар бир басхан джеринге,
Гамаюндан – тюк юзе,
Тагъар эдим белинге...

Джандетлени тогъузун
Тилек эте ачарем,
Къалса уа джюрек тозуб...
Билдирмезлей – къачарем....

* * *

Къалай татлыд – суюмеклик:
Джандет эшик ачханча,
Къалай ачыд – суюмеклик:
Шибижиден къапханча...

Къалай сейирд – суюмеклик:
Тахса кюбюр ачханча,
Абызыратад суюмеклик:
Чыгъанакъгъа басханча.

Къалай иссид – суймеклик:
Джанынг отда кюйгенча,
Юшютеди суймеклик:
Боранлагъа киргенча...

Тикге бура джолланы
Атлатады терсине,
Этгенине сокъраныб
Аяса да бетсине

Шаша тургъан эсинги
Сынагъанча къарыуун,
Тутдура безгегинги –
Джангыртады татыуун...

* * *

Сагъыш этсенг, англарыкъса
Ишексизме, сен – мени,
Кёб танглагъа чыгъарыкъса,
Къысалмайын кёзлени...

Къышда чакъгъан джанкъозну
Кёксюлюне батылсанг,
Джазларынгы оздуруб
Къачларынга ахсынсанг...

Зынгырдаса ауазынг
Мыдахлыгъын джашыра,
Ачалмайын тахсасын
Турса кёлюнг ышара,

Анларыкъса, сен мени
Терен сагъыш эталсанг,
Ташын бура «тирменни»,
Зыбырына узалсанг...

* * *

Сенсе – мени кѳууанчым,
Джазыууму джубанчы,
Джюрегими ауазы,
Джапаууму хауасы...

Сенсе – мени муратым
Гюл чакъдыргъан сагъатым,
Чарсха чабдыргъан атым:
Арымагъан къапатым.

Сенсе – мени акъ тангым
Арымагъан атламым,
Джаным санга къадалыб
Табханчады амалын:

Кирсиз хауа солургъа
Тангларына джолугъа...

* * *

Кѳозумачы, кѳксюл джаплыкъ
Мени алтын къачымы...
Туралмазма, мен джашырыб
Сенден кюмюш чачымы...

Боялса да ол – къарагъа
Бирем – бирем сыланыб,
Кѳзлериме къарагъанга –
Белгилиди сынамы.

Джюрегими мыдахлыгъын
Сезерикди – къарамын,
Джашырса да сенден сырын,
Теджей – джарыкъ саламын...

* * *

Кюнюмю джарсыууна эс бёлалмадың,
Джюрегими ачыуун сындыралмадың,
Тузагъымы киритин сен ачалмадың,
Джашаууму джолларын джарыталмадың...

Сезимими макъамын чакъдыралмадың,
Джазыууму джолуна кёл салалмадың,
Муратымы кёзюне караялмадың,
Керек кюнде биргеме атлаялмадың...

Джалгъан сёзню тамырын къуруталмадың
Ишекликни заранын уаталмадың,
Келгенинги ашыгъыб, англаялмадым
Мыдахланган кёлюнге, ийнаналмадым.

Унутулгъан джарамы къозгъялмадым,
Къучакъ джая – джангыдан табыналмадым...
Энди, айны джарыгъын сакълатады джюрегим
Тутдура сынамымы – ышаннгылы билегин...

* * *

Джазны арию макъамын
Джюрегиме джырлатдың,
Насыбымы тамалын
Джазыуума сынатдың.

Бериб учар къанатла
Чууакъ кёкге чыгъардың,
Джол кёргюзте алагъа –
Джулдузлагъа таралтдың.

Ийнакълагъан къарамынг
Унутулмай эсимде,
Джылы джюрек саламынг
Чакъырады кесине.

Алая, джокъду амал
Наным, сени биргенге
Джер юсюнде атларгъа
Къаты тута дженгингден...

Таралсам да ызынгдан
Джарытмайды мадарым,
Этгенча уллу хата –
Тынгылайды къадарым...

* * *

Билсем эди – неди мени
Джазыууму талагъан,
Джюрек джаууму эмиб
Тёзюмюмю марагъан?

Сагъышланы артмакъларын
Кюнлериме къалата,
Силдей джити садакъларын
Джашаууму аралта,

Бермей тынгы эртдениме
Умутланы чакъдыргъан,
Сокърандыра этгениме
Джыламукугъа батдыргъан.

Джазымдача, къачымы да
Муратыма таралтхан,
Эртденими – кечеми да
Умутларын балсытхан?..

Биле эсенг – англатсанг а,
Термилтмейин тёзюмню:
Джюрегинги бир ачсанга
Тунчукъдурмай сёзюнгю...

* * *

Джюрек сени суюмесе
Керекмиди ургъаны,
Тансыгъындан куюмесе
Сезимине чулгъаныб?

Бармыд, айтчы, магъана
Аны джашау кюнюнде,
Турмаса ол талана
Суюмекликге – кёлюнде?

Ауазынгы эшитмесе
Тансыгъына ашала,
Насыбы илешмесе
Нек турады кьош сала,

Магъанасыз джашаугъа
Джая джюрек къанатын,
Чыгъаралмайын таугъа –
Джара салгъан муратын?

Чагъармы сезим бачхам
Отда кюе, эрисе,
Джюрегим бола балхам,
Сени анга бёлесе,

Кётюралмай сезимин
Ачса сырын, алына,
Къалай эди этеринг,
Джашырма да, айт, манга?..

Сенсе мени арытмай
Джер юсюнде джашатхан,
Джюрегими джарсытмай
Кече – кюнда, балсытхан.

Учундура кёлюмю
Муратыма атлатхан,
Багъалата сёзюмю
Къаламымы ойнатхан.

Билегинги тутдура
Ауушладан ётдюрген,
Джолуму онга бура –
Насыбыма тюбетген...

Сенсе мени унутмай
Джюрегингде сакълагъан,
Ышанчымы суутмай –
Къууанчымы къатлагъан...

Бармыд – сенге тенг болаллыкъ
Бу джарсыгулу заманда
Муратыма къадалыб,
Учундурлукъ аламда?

Хар кюню да бир джомакъды
Кёл салдыргъан умутха,
Джюрек сезиминг – къанатды
Тенг этдирген булутха.

Тангларынгы уятханча
Чууакъ кёкню къарамы,
Джагъылады джанга – балча
Сюйген кёлню саламы.

Терезенгден кѳуюлгѳанча
Сау дунияны сейири,
Эсиртеди той кѳууанчча
Ийнакѳлагѳан сѳзлери.

Джюрегинги джазгѳыдача
Макѳамларын джангырта,
Кѳайтыб келген кѳарылгѳачча
Сагѳышланы джарыта.

Эшиклерин ачдыртады
Танымагѳан дунияны,
Кѳзлеринги кѳаматады,
Унутмазча сен аны...

Муратланы джюзджюреди
Толкѳунлача чайкѳалта,
Кѳоюб кете, кюйджюреди
Джан да салады, кѳайта...

* * *

Танг алада тюшюмде
Манга назму окѳудунг,
Эштилгенча тюнжюмде
Умутуму кѳозудунг...

«Бу назмуму миллетни
Джюрегине илиндир» –
Деген кѳаты тилекни
Аманатча билдирдинг.

Англашынмай этгенинг
Магѳанасын кюсетди,
Тансыкѳ болгѳан эртденим,
Сени бир бек излетди...

* * *

Бёленсе да джюрегим
Накът – налмаз сёзюнге,
Созулмайды билегим
Сени узакъ кёлюнге.

Тырнаса да джарамы
Сени джити умутунг,
Турад кёгюм къаралыб
Чачалмайын булутун.

Сезимлени къуугъунун
Джангыртсанг да кюнюмде,
Боранланы улуун
Тыялмайса кёлюмде...

Сора неди бу оюн –
Тебсетмеген джапашауда
Джюрегими джаз тоюн,
Тута ёмюрлюк ауда?

* * *

Къысхараед кюн къачда...
Энди нечюн созулгъанд,
Джеталмайын ашхамгъа –
Джюрегиме нек къонганд?

Саната такъыйкъасын
Джайгъы кюнча – эсинге,
Сагъыш юсюнден басыб
Атланганча терсине,

Нек къарайды заманым
Ышармайын, кёзюме,
Нек тынглайды акъ тангым,
Ие болмай сёзюне?

* * *

Джер юсюнде болурму,
Наным, санга ушагъан,
Джюрекге – айча къонуб
Анга – кюнча ышаргъан?

Сенден сора – болурму
Сезимлени къайнатхан,
Кюн батханда джолугъуб
Джулдузланы санатхан?

Сенден сора – болурму
Джوماкъланы сынатхан,
Балхам хауа солутуб
Кемсиз эте – джылатхан?

Сенден сора – болурму
Насыб къанат тутдургъан,
Сюймекликден толтуруб
Джюрекни учундургъан?

* * *

Тюшдю бюгюн эсима
Насыб тутхан заманым.
Къарадыла кёзюме
Озуб кетген тангларым:

Ышаргъанча узакъдан,
Сени балий терегинг
Манга къолун узата –
Созду чакъгъан билегин...

Сен къараучу кюзгюге
Умут эте къарадым,
Къарагъанча кёзюнге
Акъ бетинги сыладым.

Сезимлени татыуун,
Джылыуун да англатдынг..
Джазгы джырны тартыуун,
Къачхы кюнге джырлатдынг.

Озуб баргъан джазлада
Тюбейелле макъамла,
Сен джырлатхан джырыма
Тенг болалмалла ала...

Энтда сенсе – къарыуум,
Учундургъан къанатым.
Къалгъынчы джюрек аууб,
Сакълата болур антын...

* * *

Къалай джетди къарыуунг
Мени алай къыйнаргъа,
Тыйылырлай солууум –
Тузагъынга джыяргъа?

Къалай джетди къарыуунг
Сагъышлагъа кёмюлте,
Джарсыуланы къарларын
Рахын джанга, кюрете,

Юшютюрге къачхыда
Аны джашау тамалын,
Табалмазлай джазгыда
Энди – чагъар амалын...

Къалай джетди къарыуунг,
Наным, алай этерге,
Тёзюм ташымы уууб –
Джилигине джетерге?

* * *

Хар затны да кыйыны
Берилгенча джаныма,
Джазыгу джолум тыйылыб
Ууун джая кыаныма,

Атлатады тарында,
Тик джолланы саната,
Къадарым да тангымда
Сезимими сарната,

Сынай джюрек халымы –
Кюретеди кърларын –
Джыгъылырлай, абыныб
Бюгюлмеген шартлары...

Сууутурча умутну –
Джукъланмагъан ёртенин,
Нек джайгъанды булутун,
Насыб берлик эртденим?

* * *

Мукъладисча, нек тарталла
Айтчы, ала кёзлеринг?
Джюрегими таралталла
Учундургъан сёзлеринг:

Къобаныма батдыргъанча
Кюе тургъан джарамы,
Ауруууму къротханча
Чакъдыралла джанымы...

Къачхы кюнню тубанларын
Къачырады сыфатынг,
Джюрегими таралгъанын
Балсытады къууатынг,

Насыбына бѣлетесе
Юшюй тургъан джазымы,
Муратына тюбетесе –
Ол турурлай джасаныб...

Бир бирде уа юшютесе –
Бузгъа тирей тангымы...

* * *

Бир бек ауруйд джюрегим...
Англаялмай кесими,
Болгъанча бир терслигим
Тынгы бермейд эртденим.

Не зат болду арада –
Аджашырлай джан ызынг,
Эштилмезлей танглада,
Сени булбул ауазынг,

Айланганча тубанда
Сескеклиди атламынг,
Эштилмейди, узакъдан
Ийнакълаучу саламынг...

Джарытмайды тангланы
Джюрегими талпыуу...
Нек таралтад джанланы
Сюймекликни бал уу?

* * *

Къайсы джолну барсанг да,
Аллах кеси сакъласын,
Кимге эшик ачсангда,
Насыбынгы къатласын.

Къушча уча таулада
Къанатларынг керилсин,
Кюнюнг тола зауукъдан,
Аурууунгу тас этсин.

Муратынга джолугъа,
Джюрек джырынг жангырсын.
Ишинг, бола онгуна,
Джашауунгу джарытсын.

Джангырырлай миллетим,
Туудукъларынг чакъсынла.
Джюрегинги джилтинин
Джуддузлагъа такъсынла.

Тола джюрек иннетинг,
Джерде ызынг танылсын.
Ильхамынгы кирити
Огъур бла ачылсын!

* * *

Тюшлериме ие бола
Сурат сала алагъа,
Хар кечеме – айча къона,
Чыгъараса танглагъа.

Айырылмай айланама
Тюшлеримде мен – сенден.
Тансыкъ бола таралама,
Кетерелмей эсимден.

Умут эте кьаратаса
«Ашыкъма», дей, эртденге,
Сагъатларын санатаса,
Тюшден умут этгеннге...

Тоялырмы тансыгъындан
Заман, тюшден уянса,
Кёз алалмай ызынгдан,
Тюнлерине абынса?

* * *

Джангыз тюлме дуняда...
Нёгер болдунг манга сен,
Тозурагъан уямда –
Насыблыгъа этдинг тенг.

Сагъышларым, джашауум
Кюнча джарыкъ болдула,
Ышаргъанча джазыуум –
Муратларым толдула.

Энди, Къадар къызгъанмай
Джарыкъ этсин джолунгу,
Керек кюнде кыйналмай
Узатырча кьолунгу...

Мен тутханма кьушуму
Джылыу берлик къанатын,
Санамазлай кьурушуб
Джангызлыкъны сагъатын...

* * *

Джюрегими тебдирген,
Джангыз сененг дунияда,
Анга назму тиздирген
Джукъусундан уята...

Ышанч бере джаныма,
Джашаууму сер этген,
Кюнча тие тангыма –
Бузларымы эритген.

Шашдыргъанча халымы –
Булутлагъа къондура,
Дженгил эте санымы –
Учхан къушну оздура,

Чакъдыраенг кюнлени
Джомакъдача джасата,
Сукъландыра ёзенни
Насыбымы балсыта...

Амма, къадар чамланыб
Акъ муратым уалды,
Джолунгда, абындырыб
Насыбымы уатды.

Ура мийик къаягъа –
Умур чумур этгенед
Туралмазлай аякъгъа
Джашаууму бюкгенед.

Эс джыялмай джюрегим,
Турад, энтда амалсыз
Сезимине джегилиб,
Джашаялмайын ансыз...

* * *

Кёзлеринге тансыкъ болсам
Чууакъ кёкге къарайма,
Ауазынга тансыкъ болсам
Чокъуракъгъа тынглайма.

Джуддузланы къатларында
Сыфатынги излейме,
Джашаууму тангларында
Насыб юлюш тилейме.

Джюрегими тёрлеринде
Къарамынги сакълайма,
Кюнге къарай – хар эртденде
Умутуму къатлайма.

* * *

Аллах эсе джюрекде
Сезим отну джандыргъан
Кимди аны, терилте
Джыламукугъа батдыргъан?

Сезим эсе джашауну –
Чукълатмагъан тамалы
Ким къуяд – анга сууну
Ол турурлай – къармалыб?

* * *

Джолуму тас этгенча
Айланаем дунияда –
Тансыгъымдан бюгюле...
Энди джангыз терекча
Нек термилтед уямда
Насыб, сенден тюнгюлте?

* * *

Англамагъанга мени –
Болмагъанды чырт дауум.
Излери к тюлме сени –
Джылатса да джашауум.

Сюрмем, ийнан, ызынгдан
Джамчы ала кюлума –
Анларыкъса джырымдан
Тюбемейин джолума.

Джюрегими хауасын,
Санга болгъан иннетин,
Аллах кеси англатсын,
Ача насыб киритин...

* * *

Нек тюбегененг менге –
Таукеллигинг бегимей?
Не десин джюрек сенге –
Бузлагъаны эримей?

Нек кюуанганем алай,
Айт, сени кергенимде?
Энди, джюрекни талай
Нек турад эртденимде

Ол ашыгъыб келгенинг:
Тёзалмайын бир кюнге,
Энди неди этгенинг,
Чырмалгъанча сен джюнге,

Ачылмайды эшигинг
Джолунг манга тебресе,
Басылгъанча этегинг,
Тюберинг кюсесем...

Нек джунчутад къадарын,
Сууутурлай араны –
Табдырмайын мадарын
Ким ангалатыред аны:

Джана тургъан джюрекге,
Турмазлай ол ёбкелей,
Санай кесин ёгеге,
Кюймезлей – сени излей?..

* * *

Джашауунгу сырларын
Джашырсанг да сен – менден,
Джюрегими къылларын
Джылатханенг бир кюнде...

Кёзлерингден къуюлгъан
Мыдахлыкъкъа кёмюле,
Рахатлыгъым оюлгъанд –
Сагъышлагъа сюрюле...

Табалмайын бир себеб,
Джарсыуунгдан сакъларгъа
Хар сагъатым инджилед,
Киралмайын арагъа...

* * *

Насыб деген къууанчым
Къалгъан эсе узакъда,
Нек турад кюнюм ачий
Бу ёмюрлюк тузакъда?

Нек сакълайды хар тангым,
Джарыкъ кюнюн ышыра,
Тюшюнюрмю айт, ангым
Заманланы ашыра:

Кёз ачханын дуниягъа,
Турлукъ эсе, ёчеше,
Джазыуу бла таулада
Эрикмейин кюреше:

Кертиликни табаргъа –
Бу алдаукъ джапауда,
Чыгъанаклы арагъа –
Атлай къачхы джолунда?..

* * *

Ачалмайма кёлюмю
Кюйсе да джюрек отда,
Айталмайма сёзюмю
Ачыкъ болурлай орта...

Джеталмайма муратха
Узатсам да къолуму,
Нек тартад акъыл артха
Джюрегими болумун?.

Атлам этсе аллына:
Бугъоу сала джюрекге,
Айыб эте халына –
Къаршчы бола тилекге,

Кесе хар бир умутун
Хахайлайды ичинден,
Джанган отун суутуб,
Ычхындырмай тилинден,

Тирилмеген сёзлерин
Джутдурады эсине,
Джылатса да кёзлерин
Къум къуйгъанча ичине...

* * *

Джарыкъ кюнде тубанлагъа батылсанг,
Къум тюзледе суу тамчыгъа таралсанг,
Солуунгу алалмайын тыгъылсанг,
Амал табмай, джан –джанынгы таласанг,
Ангыларса – къадарынгы тебгенин,
Умутунгу къанатларын кескенин...

Джанынг саулай – джанган отха атылсанг,
Кюе келген жаркъа киби чачылсанг,
Исси кюлге – сууукъ къанынг къуюлса,
Чыдаалмай – джан кёпюрюнг оюлса,
Ангыларса – къадарынгы тебгенин:
Джашауунга – къара уун сепгенин...

* * *

Къадар мени джолумда
Сынар ючюн къоймагъанд,
Аны ючюн бир кере –
Кеси бетин соймагъанд.

Чырмаууна батдыра
Джыламукъдан тоймагъанд,
Тыйгъычланы салдыра
Бир джангызын – оймагъанд

Джалындыра кесине
Ышанчымы кюйдюртдю,
Салдырыр тебсисине
Ол да бир кюйген гюттю...

Джыламукъ бла басылгъан
Гырджынымы бир сынар,
Кюл юсюне асылгъан
Къазанны – джауун аулар

Терслигими – тюзюмю
Ол сагъатда табалар,
Айталмагъан сёзюмю
Кеч болса да ангылар..

Мен да къарай кёзюне
Джюрегими керирме,
Ыспас эте тёзюмге –
Саламымы берирме.

Джарашдыра кесими –
Джангы сокъмакъ салырма,
Кюн турса да кёбсюне –
Юлюшюмю алырма...

Джашаууму тереги
Кёгет хазнасын берир.
Насыбым да эшигин –
Къызгъанмай кенге керир...

Мен да суюб дуниягъа
Джан хазнамы чачарма,
Кюн чакъыра уягъа –
Къучагъымы джаярма...

ДЖЫЛАМАСЫНЛА
анала...

* * *

Сапрахан

Джашчыкъ аскер къуллугъун эсен бошаб келгенлей,
Джыйылалла джуукъ – тенг, арбаз кёлюн кергенлей,
Эркелете джашчыкъны, ууаныкны кесибиз,
Джана тургъан муратха-къууанч эте джетебиз.

Джангы къара мерседес ат орнуна джегиле,
Эмиратлы кийимге башдан аякъ бёлене,
Аяусуз чархын бура, бюсюреусюз кемени,
Ёзенлени кызыдыра, джыйыб ишсиз тенглени,
Ашыраед заманын, джашчык юйге джыйылмай,
Ашагъаны ичкени бир къарынга сыйынмай...

Бир заманда, джашчыкъны терсейген хапарлары,
Чартлата юслеринден, джашнай тургъан халларын,
Къояд ата ананы-сакъланмагъан къайгыгыга,
Излете мадарланы, аны башдан тайдыргъа.

Кёз кыстыртмай, бу къайгыы атдыртады кёб тангны,
Акъыллары чайкъалта оноу чекген базманны.
Сора тамам эмилиб бир оноугъа келелле:
Келин алыу джумушну эшиклерин керелле.
Джашны джыябыз къолгъа, ычхындырмай арбаздан,
Башыбызны солута – аямазлыкъ хатадан...

Билдиребиз биягы ата – ана джуукъгъа
«Бир келинлик излегиз» – дей, бу джарлы базыкъгъа.
Джыйылалла оноугъа – хар бир кысха тукъумдан,
Арта къалмай къуюлад хоншубуз да – Сапрахан:
Бир джер къоймай дунияны башын – тюбюн аулагъан,
Хар туугъанны сормаын, джик – джигинден айыргъан,
Кёкде чыпчыкъ учханны тауушуна аралгъан,
Джерде бир кёз кысханны арымайын марагъан,
Къобан сууну акъгъаны – болуб аны аркъаны,
Джазыуланы джюздюреди, къоймай терен батханны...

Сапрахансыз бир юйде отха къазан асылмаз,
Ол башламай бир ишни элде къашы джарымаз,
«Мафиягъа башчыды» – деген хапар джюрюйдю,
Кече-кюн да арбазы – саудюгерчи сюрюудю,
Чепкен сокъгъанча кириб, ызларына чыгъалла
Шайтан суугъа джегилиб, кече багъа саталла...

Алайды да оноуну Сапраханнга беребиз,
Ол болмаса ишибиз тебренимезча кёребиз...
Сапрахан да тартынмай, этеклерин кенг джаяд
Ол джетмеген джумушха джай арада къар джауад.

Ма алай бла, Сапрахан, ашхынчыгъын кекирте,
Атамы орунчугъун ауурлугъу джекирте,
Сан этмейин, иесин бир мюйюшге джыйяды
Анам аны эслемей, къайгъыларын ачады.

Сапраханнга сый бере, ангылатад джумушун:
Джарсыу джанын кемире, унутханын джукъусун,
Келинлик излеригин, джунчуу халда билдиред
Сапраханнга умутун бир кыйырдан седиретед...
Сапрахан да къашларын, сагъын эте кенгертед
Джайылмаса къучагъы, джумуш тынмазча кёред.
Къанатларын къакъдыра, эки бурун тешиги,
Ёшюн уруш этелле «джабайыкъ» дей, эшигин,
Сапрахансыз дунияда кеси атлам этгенни...
Не болса да аферим, билдиреди хатерни:
«Сизден алгъа оноуну, мен аллына чабалмам,
Сизге «огъай» дегенге, чыртда кечирим табмам» –
Дей, Сапрахан тишлерин – чыракълача джандырад,
Бауурундан басханча, орун терен ахсынад...

Атамы эгешчиги – ариу тилли Джулдузхан,
Сёзню алыб тебрейди, элде кеси джаратхан,
Джангы кёчюб келгенге – джаны тамам кёллене,
Эслетеди ол кызыны – муратына бёлене...

Аны эшитген Сапраны бузулду бирден къаны:
«Элин кьоюб кетмейди, суйюб кеси, бил аны,
Анасыны эгечи джети эрни санагъанд
Ала бла да тохтамай – сегизинчиге баргъанд...
Къайын къызын хашарын осмакълай тебрегенле,
Къачыртханла атасын, джашаб тургъан джеринден» –
Дей, Сапрахан, арада ал тизгинни башлады –
Джулдузханны оноуу – эсин бирден ташлады...

«Шопдуланы къызлары болукъ эди келинчик» –
Деген, Гогуш амманы ауазчыгъын эшитдик...
Ангарылыб аммагъа, анам болмай огъайы,
Сапраханга къараса – къачды бирден чырайы:
Бир бирине чабарлай кёз – къаш хыны къагъыла,
Ташны – ташда къоймазлай, тюкню-тюкден айыра,
Тебрейд бизни Сапрахан тукъумланы сюзююн,
Анга мынга джетдирмей сёзню сыйсыз сюрююн:
«Джер юлешген заманда, атасыны къарнашы
Къалай этгенед манга, кериб уллу къарышын?
Ол къызгъанчны къоймайын, тамадагъа айырыб,
Джыйын бла ийселе, чурукъларын къайырыб
Арабызгъа кийирир, эримезча суукълукъ» –
Дей, чайкълтды санларын, туудурурлай бузукълукъ...

Хорламланы къызлары жангыртды джараларын:
«Орун ючюн базарда, ол тели аналары,
Тёлеб тургъан джериме ачыб аман талагъын,
Аямайын тамагъын, къаргъышла къалагъанын,
Унутханмы этгенсе, бедипле къурагъанын,
Уялмайын джуукълукъ этермисе сылыкъгъа?» –
Дей, Сапрахан къатылды – кесин ура тулукъгъа...
Ол да, хариб гюнахсыз, буюрудду тыбыргъа...

Джумшатырча ачыуун, бурдукъ эсин Тулпаргъа:
Аны субай къызына «къаура бутну» атады,
Бёденени сагъынган – туугъанына сокъранды:
«Хан Герий:ни тоюнда, аталары эсириб,

Шышала бла кьойнунда, кьонакъ тебсиге миниб:
 «За Сталина – бей, ура!!!» – дей арбазны кюкюретиб,
 Чанчхыла бла кьутура, кьонакъялга кьекириб,
 Къатына баргъанымда – эшеклигин тебдириб:
 «Ты толстая, Гитлер был твой любовник» – дегенин,
 Тёгерекге, туюча силегеин сепгенин,
 Унутханмы этгенсе, гезенинге киргенин,
 Бара барыб хоншусун, танымайын туюгенин?
 Сора ол петекенни, алыб келиб, аудуруб,
 Шашханлыгъы не эди, юйюне кьан джаудуруб?» –
 Дей, кёзлери Сапраны – чыракълача джандыла
 Бёденени кьызлары, бизден кенгде кьалдыла...

«Ойдемезни» кьызына – джууабчы ат тигилди –
 Кюн тиймезлей ызына – джазыуундан тыйылды.
 Кимге «джарлы», кимге «бай» – дей чартлата эсебден,
 Кёз ачдырмай кьызлагъа, чыгъарды бизни элден...

Биз да, бола амалсыз, Сапраханга атылдыкъ,
 Этсе да, бизни сансыз – заимликге табындыкъ:
 «Сен айтханны этейик – джашны санга берейик» –
 Дей джалына, джалбара – алдыкъ аны арагъа,
 Джапчыкъны да джазыуун тёнгеретдик буз джаргъа...

Сапрахан да, джууугъун узакъ элден теджейди,
 Келин алыу джумушну, усталыгъы ийлейди
 Келечиле тизилиб, айтылгъанга баралла,
 Хурджунларын бегитиб, ишни кьолгъа алалла.

Аналары сатыугъа кетген хапар айталла,
 Не болса да кьысчыкъгъа «хо» этдириб кьайталла...

Болджал кюню джетгинчи, сакъламайын анасын,
 Къачырабыз келинни, Шукур эте, хатасыз.
 Атасы да чарламай, джарашыуну бардыра,
 Алыу бла бериуден тоймайын эки ара,
 Кьонакъ юйде мюйюште сиреледи келинчик,
 Насыбына бериле – кёз ачмагъан теличик...

Тенг кызла да кършоулаб, чамчыкъларын силдейле,
Бир-бирлерин къыздыра, тилчиклерин билейле...
Къыз джѣнгерле келедиле – бирери бирер кърораз,
Мамай ханны тюбюнде кългъанча болуб арбаз,
Джаны болгъан зат кълмай, шуулдайдыла баула,
Къычырыкъдан алдыра, тас болгъанла тауукъла...
Чын аякъла джылтырай, кърюулгъанла багушха –
Кърарайд джыйын аллына арбаз, этмей гурушха...

Бир заманда «келдиле» деген къруанч хапаргъа,
Юрюлдюле къратынла, хоталары харс кърагъа.
Къробузчу да къробузун аямайын кереди,
Хыны халда анасы той арбазгъа киреди.
Кърашы – башы ачылмай, ол кърызына атылад,
Кърайынчыгъын танымай – кърыз джѣнгерни аудурад.
Бой бермейин кишиге, атыла къронакъ юйге,
Отча чагъа ауузу, джетед сора – келинге...

Чачыу – кърычыу этдире чартлатады кърызланы
Башына да джетдире, сермейди кърубулгъанны...
Кърытайлыла юйретген сермешуню бардыра,
Чыгъад алыб кърызчыгъын, кереклисин табдыра...

Джумдуркъну къратысы Сапрагъа да тиеди,
Айланч – гыланч болуб ол ит орунга киреди...
Бир кесекден, эс джыйыб, тѣгерекге кърарасакъ
Сапраханны кърачханын билдирди бизге Исхакъ.

Бек узайтмай заманны, джангы келин да алдыкъ,
Кери эте кърайгъыны – бетибизни сыладыкъ.
Туудукъчукъ да ѣседи – атасына ушагъан,
Кѣлюбюзге джетеди – джашчыкъ кеси сайлагъан.
Хар небиз да игиди, джокъду бир деб хатабыз
Сынгар, Сапрахан ючюн кърыйналады анабыз...

Энди тюзюн айтдырсанг, тюлбюз тюгел хапарсыз
Алай бу джол бир кълсаед, джарлы Сапра хатасыз...

Бал тамчы

Тау ёзенни тюбюнде орналгъан тюкенчикге,
Базар кюн, бир сюрюучю келед, сатычукъ эте.
Самыры биргесине, имбашында таягъы,
«Балынг болур» – дей джетед, бошлай хырха тамагъын.

«Барды, барды, джигит джаш, узат бери сауутну,
Татууна батылсанг – унутурса аурууну» –
Дей – тюкенчи сауутун балдан созуб толтура,
Ушагъын да балсыта, тохтатмайын бардыра,

Джангыз кеси, сагъышдан безий тургъан тюкенчи,
Эслемейин агъызад сауутундан бир тамчы.
Ариу, сары ташчыкъча, ол джылтырай агъады,
Хапарымы айтайым – тамчы тымда къалады...

Бал-тамчыны акъгъанын, къара чибин эслейди,
Зууулдай келе, къонуб, кесин анга бёлейди.
Тюкенчини киштиги, балны анга къызгъана,
Кёзюн алмай чибинден – бауурундан къаблана,
Кёб мычымай-мыллыгын – аслан киби атады,
«Мухарчыкъны» терк сермей, чайнамайын джутады...

«Мурдарлыкъны», кёлтюрмей, къонакъ ит да чамланад,
Джелкесинден терк тутуб, тишлери бла батылад,
Теричигин да джулкъуб – хырылдай кёлюн басад...

Аны кёрген тюкенчи, джаныуарча къутурад,
Киштикге сарын салыб – джюрегинден къотарад,
Сюрюучюню итине бедиш шоркъаны къуяд,
Кьолгъа тюшгенни силдей, тамам терисин сояд...
Ахырында, джаркъаны ауур кючу тиеди,
Къычырыкъдан алдыра – самыр джанын береди...

«Ай, джарлым – ай, асланым» – дей, сюрюучю сарнайды,
«Сюрюуюмю ким сакълар?» – дей, башындан сылайды:
«Сени бошагъан кюбсе, ой джанындан бошасын,
Тюкени да, кеси да джаханимге батылсын» –
Дей, сюрюучю тохтамай, ачыуларын ёкюртед,
Токъмакъ бла кюпсени башын джарыб – ёлтюред...

«О-ха-хай, зарауатлыкъ, кюндюзгю кюн, бошалла» –
Дей, джылайла таулула, къуугъун сала джууукъла:
Арбазладан, юйледен – миллет бирден къобады,
Сюрюучюге джекире, кършоу эте алады...

«Ах, мурдар, чакъмакъ айю, таудан тюшген гудучу,
Нек келгененг тюб элге, болуб сен джан алыучу?» –
Деген ачы кычырыкъ джюрекленни джандырад,
Атылгъанны экисин сюрюучю да аудурад,

Кёбчюлюкню чабыуу къарыгуна джетеди
Алай бла арада, ол да джанын береди.

Таугъа тубан сингенча – ачы хапар джайылад,
Сюрюучюню аджалы ата элин къобарад.
Джыйылалла, джууукъ – тенг, ачыу ура бурунга:
«Дерт алыргъа керекбиз», дей чабыша, алына...
Алай бла, бир-бирин, къой сюрюуча къозгъайла
Тёжюмлерин кърута, джан-джанларын талайла...

Бал чибинни уясын сабийчикле чачалла,
Ачыуларын тыялмай, ала бизни къабалла...

Алайды да, чибинчик боранланы къртуртад
Хата болад гитчеден – маске тюбден ышарад...

Сенек, оракъ, балта, бычакъ – къолгъа тюшген алынад,
Огъары эл атланыб – тёбен элине чабад.
«Бу элчикде джашагъан – ассы халкъны бириди,

Бир бал тамчы амалтын ёлтюрлюгю кертиди,
Иннетлери гюнахдан кьабчыкъ киби́к толгъанды» –
Деген оюм, эслерин кьазауатха бургъанды...
«Кюйдюрейик, тюейик, барын бирден сермейик» –
Дей, хоншула бир – бирин, къаты кы́са тарлагъа,
Къазауатны ачысын башлайдыла таулада...

Къарнаш чабад – къарнашха, келинле – келинлеге:
Быллай туююш кёрмегенед не къарт, не джаш– эллед...
Бир бирлерин кы́ралла – адам сёзге сыйынмай,
Стауатла джаналла – къан тёгюлед тыйылмай...
Сабий таууш, ёкюрюу, джюреклени сарнатад,
Аяусуз от джайыла – ачыуларын къайнатад.
Къурутады кюйдюрюб, чагъа тургъан бир элни,
Башха кы́ралгъа саналаед, аны джангыз бир эни...

Эки элни, бийлери-джорукълары башха эд,
Эки тюрлю ханлагъа-миллетлери база эд.

Ма бир ханга келечи – табсыз хапар билдиред
«Тыш элчиле – джаулалла» – деген сёзню эштдиред...

Ачыуланыб кёлуна хан къаламын алады,
Джюрексине саламын уллу ханга джазады:

«Уллу Аллахха табына, билдиребиз биз сизге:
Анты́н бузуб хоншу хан, къаугъа ача, бир кю́нге
Ётюб ара чекледен – къурутханды сау элни,
Сабийлени джылауу, джара бушуу кёллени»...

Аны бла, аскерге ачы буйрукъ берилед,
Джарашыулукъ бузула – кы́ппа киби́к седирелед...

Джаулукъ этген кы́рал да, туракъламай чырт артха
Къобарады миллетин къан кьазауатха.
Башланады сермешиу, эки миллет кы́рылад
Сабан сюрген бир да джокъ, таймай къабыр къазылад...

Джайылгъанды джуртлагъа ач аджалны къанаты
Бошаб барад элледен бир чурумчукъ амалтын.
Анда-мында сау къалгъан, къабырлада тюбейле,
Бу палахны тамырын табалмайын, излейле...

Чертгенимча аллында, къайгъы чыкыгъанд гитчеден:
Бир чибинни хатасы бошагъанд эки элден...

* * *

Чекген джолум

Мен туугъунчу дуниягъа,
алгъан эди хакъымы,
Къадарымы тузагъы –
соя алан халкъымы,
Джойгъан эдим тутмакъда
адам санымы,
Юшютгенем къырлада
сабий джанымы...

Зорлукъланы сынауун
кюнюм кёлтюре,
Тансыгъымы тылпыуу
къурай кёпюрле,
Тауларыма таралгъан
кёлню тёздюре,
Джазларыма, къачыма
сабан сюрдюре,
Джарашханед къолума
оракъ бла тау чалкъым
Джазыууму джолунда
джангы умутла чагъыб...

Талпыб тургъан джюрегим
къанатынларын кергенед,
Сабийликде туудургъан
муратынларын кергенед...

Алай а, джан кѳрмесе –
 кѳумлу джерлени
 Кѳралмазмеди кѳзюм
 таулу тѳрлени
 Не ючюн сынатды манга
 ачыуну кѳадар,
 Излете, таулу джаннга,
 тутмакѳда – мадар?

Уртламаса суусабым
 балчыкѳ сууланы,
 Билалмазмед балхамын –
 таулу шоркѳаны
 Не ючюн сынатды манга,
 сюргюнню, кѳадар
 Биче – кѳумлу кѳырлада
 джолларымы тар?

Солумаса джюрегим
 отлу хауаны,
 Сюйалмазмеди кѳлюм
 Кавказ тауланы,
 Не ючюн батдырды мени
 кѳумлагѳа кѳадар,
 Алындыра джанымы,
 мыйыкѳлы мурдар?..

Тохтамайды чабыуул,
 энтда, тангыма,
 Ёсдюргенча ол дауун
 кюйген – халыма..
 Не ючюн барад бюгюнѳм –
 джарсыгула чеге
 Зорлукѳланы кебинин
 буюра меннге?

Абджытады кюнлени
тинте хурджунун,
Мадарына илиниб,
тыя тылпыуун,
Адамлыкъны юзюгюн
чырмау седрете,
Аманлыкъны тюрсююн
кюнге кеблете...

Къоймай джюрек кенгликни –
зарлыкъны джая,
Намыс адеб керекни –
этгенча зая,

Кёчкюнчюлюк кюнлени
хатасы чагъа,
Ёсюб келген тёлюню
къарыуун ала...

Джарсыуланы эсебин –
къыйынлыкъ тизе,
Халын буза миллетни –
кюнюм эзиле,
Джаным чекген ачыула,
кёзюмю тырнай,
Зорлукъ салгъан чачыула –
джюрекни къозгъай,
Джокъду этер мадарым –
къатдырмай белни,
Бек къууса да къадарым –
тёкдюре терни...

Не ючюн барад седреле –
бурун соймеклик,
Нек къачханды эриге,
тау бирикмеклик?

Мамматлыкны огъурун,
 джая дунягъа
 Марагъанча болумун
 Ата уямда,
 Сыйлы тин хазнабызны
 тюбюн ойдура,
 Унутулганд сыбызгъы,
 сокъмайды тойда...
 Къобузум да къайдады,
 аз эштилед ауазы?
 Къарачайны – къайда да
 джарыкъ болгъанды ызы...
 Къайдад кюмюш – алтыным,
 анам тикген окъала,
 Бармыд анча заманым,
 мен турурлай джамала?
 Джазыууму сыртына –
 сынау артмагъын къалай,
 Къурч къуюла ызыма –
 джюрек джарамы талай,
 Нек къачады ёнгелеб,
 сынау чекген ангыбыз,
 Джайылалмайын кенге,
 сыйлы Алан атыбыз?
 Акъ кийимден къарагъа
 нек айланганд халкъыбыз
 Нек кетдиле арадан
 анча тири джашыбыз?
 Балхам кибик хауамы
 сыйырыб миллетимден
 Айырса да джанымы –
 джашау терекден
 Къум тюзлеге тёгюлюб
 къырылса да миллетим,
 Хар нени да эсгериб,
 джоймагъанды ол бетин!

Урунууну кыйынын
байракъ этиб кьолуна,
Естюреед ангысын –
джюгюн ала бойнуна:
Окъя тикген кьолларын
чыгынакыгъа ашата,
Чыммакъ ариу санларын
ачы кюннге кьаралта,

Джашнатаед адебин
джюрегинде, эсинде
Аджаштырмайын тилин,
тутмакъ бичкен кебинде...

Къайтаргъанды джырларын
къарча кирсиз джуртума,
Къуандыра джылларын
джюрекни учундура,
Джашнайдыла эллерим –
джазыуларын чакъдыра.
Тола хар бир тилегим
тау макъамын сокъдура!
Тирилгенди нарт сёзюм
ётед тауладан,
Ачылгъанды шох кёлюм –
къоркъмай джауладан.
Чагъады таулу бачхам –
бише кёгети,
Джашнайды джуртну бакъгъан
джаны миллетни!

Джашаууна кьууана
Алан халкъымы,
Джазыуум да ийнакълайд
Къадау ташымы,

Кюлмесин манга джауум –
 джашау джолумда
 Чыкъмагъанды бир дауум,
 анга джолугъа.
 Джашнарыкъды атыбыз –
 джазча зынгырдай
 Атдырады тангларын –
 джазыгуун джакълай...

Турса сынгар бирликни
 тута эсинде,
 Джашнарыкъды миллетим
 туугъан джеринде!

* * *

Джыламасынла анала

Чамландыра къадарын,
 Шашдырады чархларын,
 Юзюб ёмюр болджалын,
 Сарнатады тангларын,
 Чагъыб келген – алан джаш
 Миллетин джашнатдырлыкъ,
 Джарылгъанча сабыр таш,
 Къысыб джюрекни тарлыкъ,
 Чабдырады кюнлени,
 Аджалына гузаба:
 «Неди, десенг, этгенинг?»
 Джаякълары къызара,
 Шайтан сууну отуна –
 Джаш мыйысын ашата,
 Чартлар джашау джолундан
 Ол джазларын сарната...

Къызыу сюре чархларын
Шашдырады мадарын,
Юзюб джашлыкъ тангларын
Къурутады джашнарын,

Джер чырагъы – Алан джаш
Насыб къала ишлерик,
Ала кёзлю, къара къаш,
Тору атла джегерик.

Джашла – къызла туудура
Миллет санын къатларыкъ,
Муратланы толтура –
Керек кюнде джакъларыкъ.

Тау ёзенни байрагъын
Минги Таугъа тагъарыкъ,
Джурт төреге сайланыб
Джумушуна джарарыкъ.

Къабыр азыгъы бола
Къалатады ачыуун,
Юйюр джылаудан тола
Унутады джылыуун.

Алай бла къысхарад,
Миллетими ёмюрю,
Джюрегими талатад,
Джыламугъун тегююу,

Сын ташлагъа къарасанг,
Къыйылалла тобукъла:
Кюнюн – джылын санасанг,
Джашнай турлукъ туудукъла...

Джаш къабырла тизилиб
Джылаталла джер джюзюн,
Палахла да марайла,
Билей джити мюйюзюн...

Кетед ана – замансыз
Баласына тарала,
Болуб кюню тамалсыз
Джыламукъгъа ашала,

Мыдах бола атала,
Кюе – къара сагъышдан,
Тилек тилей танглада,
Къарайдыла ауушдан...

Мамырлыкъны кюнюнде
Табмай джюрек рахатлыкъ,
Сау джер къалмай кёлюнде
Джайылгъанча сакъатлыкъ.

Сакълайдыла джашларын
Хар бир кетген джолундан,
Ол а, табар аджалын –
Нёгерини кьолундан...

Эй, уянчы миллетим!
Нек болгъанса сен былай,
Унукъгъанча нюр бетинг,
Джарсыгуларынгы джалай?

Ата Джуртда, таулада
Джюрекни джайыб кенге,
Айтылырча таурухда –
Насыбынга бёлене,

Нек болмайбыз джашауну –
Сакъларгъа джан ёзегин,
Салыб анга къарыуну –
Тута кюнню билегин?

Чырмалмайын ажымлы,
Аяй джашау сагъатын
Кюйдюрмезлей ашыгъыб
Джанны учар къанатын?

Ююрюнгю сен сакълай:
Чарпытмайын тамалын
Юйдегинги ийнакълай,
Абджытмайын ананы,
Сыйын кёре атаны,
Къурай халал амалны,
Кери эте хатаны,
Урунуугъа бериле:
Алан къошла тизиле,
Берекетинг тёгюле,
Айгъыр атынг джегиле,
Сыйыбызгъа джол ала,
Тауда – тюзде – орнала,
Нек болмайбыз атларгъа,
Къуанырлай анала?

* * *

Важа Пшавели

Джаралы къаплан

Деу тауладан эрий келе, къар агъызад къуртлени,
Ашыкъдыра алагъа джугъутур сюрюулени:

«Сакъ болугъуз, тилейме» – деген, джууаш ауазын
Эшитдиреди тик джолда, буу сюрюуню атасы...

Тузну джалай, тойгъунчу – тансыкълыкъгъа эмиле
Къайтаелле чабышыб, ызларына сюрюуле...

Рахатлыкъгъа бёлене, джеталсала къалагъа,
Джолукъмазча кёреелле, ала мында – хатагъа.

Не бёрю тиш, не уучу, джетелмезин алагъа
Билеелле ишексиз – кирелселе дорбунга...

Алая айт, уучугъа ким эталыр чырмаула,
Тизе аны джолуна чачылмазлыкъ къадаула?

Джюрек талпымакълыгы кѣргюзтеди тауланы,
Излете, ичлеринде къан ойнатхан маралны.

Сирелелле ма буула, къая ранда тюшдеча,
Мычыма да, ат окъну ычхындырмай, тюндеча!..

Окъ атылды! Алай а – джеталмады маралгъа:
Тас болду ол туурадан, туякълары от чагъа ...

Ызларындан таш къумгъа, уучу терин агъыза
Къуршоулайды тауланы, муратына базаына.

Не дыгалас этсе да – къанын, джанын аямай,
Юч къычырымдан джууукъ – къатларына баралмай:
«Къаялада тюбемей, тюбесеед ёзенде
Къазан асаргъа боллугъед аш кюсеген юйюрге,

Ашау – ичиу тютюнлей, буу мюйюзге ышара,
Сылар эди сакъалын, уучу анга махтана»,
Деген оюм атлата, насыб юлюш сакълата,
Бара эди джолунда, ол умутун къозгъалта...

Ташдан – ташгъа секире, огъарыдан – тѣбенге,
Къолу-аягъы талгъынчы, сингиб уучу ёзенге,

Джаныуардан бек арый, ачдан ёле, эзиле
Чамланаед ол кюнге – муратлары кесиле...

Кюн ёмюрю къысхады – къарагъынчы, ёргеден
Тюшюб турур энгишге, атлам эте – кенгледен...

Бир заманда тас болур, кѣзюу бере ашхамгъа,
Бѣрю таугъа джайылыр – къоркъуу сала джанлагъа.

Къара кѣзю кечени къатыштырыб болгъанны,
Кѣлеккеси басады къаяланы, тауланы...

Апсатыны къызына, уучу тамам джалбара
Джаныуарла ийесин чакъырады гузаба...

«Уучула обурдула – тукъумубуз, элибиз
Уугъа бара кечинмек – табханд джашау энибиз:

Тюшлерине таяныб джашагъанла ёмюрден,
Туудура кёргенлерин кьол аязгъа тюнюнде...

Марал болсун, буу болсун, не да башха джаныуар,
Урулмайын кьалмагъанд, буюруб аны кьадар...

«Апсаты кьыз, айтмайым, кёрген эдим тюшюмде,
Бир маралгъа окъ атыб тюшюргенем тюбюне.

Туру этиб тюшюмю бир кьой, аны уругъа,
Буу маралны терисин, буюр тюнде сойяргъа»

Тилекчи бола анга, кьатхан гырджынын чайнай,
Барад уучу, ёзенни тегерегин сакъ марай...

Зугул башлы кьалала, кём – кёк хансха джасана
Сирелелле, нартлача – кеслерине базаына.

Бирден уучу илгениб, симсирейди джеринде,
Ачы тауун эшитилиб – союлгъанны кебинде,

Тентирете таулары джаныуарны джарсыуу,
Излетеед бир мадар, тыялмайын сынсыуун...

Ол тауушха атлана, уучу чабса ашыгъа
Ёкюргенни кёреди акъ кьаяны башында...

Мийикликни тарында бир деу кьаплан джатаед,
Аягындан кьан агъа, ол джан – джанын талайед...

Акъгъан кьаны шоркьача – кьошулгъандан кьошула,
Ёмюрлени ашхамын – кьызыл кьандан толтура,

Душман юсюн басханча, ынгычхай эди кьаплан,
Излегенча бир себеб, кьутулалмай чырмаудан...

Джылатады къяаны – деуню сарнау салгъаны,
Бузлатады джюрекни, суукъсурата къянны...

«Урда къой – деген таууш зынгырдатад къулакъны,
Огъай, урмам мен аны – ёлтюргенча душманны,

Ол да джарлы – кесимча – ууда табад ашауун,
Бирча джумуш этгенни – бирди джашау къурауу...

Кесимча бирни уруб, болалмазма мен мурдар,
Къыйынлыкъгъа тюшгенге – къалай берейим аджал?»

Джаныуар да уучугъа – кёл салгъанча узакъдан,
Юч аякъгъа сирелиб – тамам мадарсызлыкъдан,

Тюшюб, джатхан джеринден, себеб излей келеди,
Джаралы болгъан санын, ол уучугъа береди...

Тау къушну бурну кибик – чанчылгъан таш джитиси,
Къансытаед къапланны, союлгъанча териси.

Къанай тургъан джарагъа, узала уучу кенгден,
Джити ташны чыгъарад тырнагъыны тюбюнден.

Джараны джууб, къырыб – къутхарады азабдан
Бир къаты байлау салыб анга къолан бусхулдан

«Шохум, энди джарсыма, айлан тауда сау – эсен» –
Дей, ашырад къапланны, атландыра джеринден...

Къарай къалды ызындан, сейир бола кесине,
Табигъатны кючюне, кёлю бек сейирсине:

«Маралла-асланлагъа бурулургъа, болурла,
Ушады эсе къаплан – кьошда тургъан токълугъа»

Деген сагъыш келгенед, сейирсинген эсине...
Сора бирден урады джюрек къаны бетине.

Бир ашыгъыш джаныуар, уучуну эсин ала,
Мюйюзлери джайыла – чыгъад аны аллына.

Уучу огъун атханлай, марал къатына тюшед,
Къаягъа къарагъанлай, бирден къапланны кѳред:

«Къайдан чыкъды» – дегинчи, тас болады джаралы,
Борч къайтарыр мадарда, айланаед зауаллы...

Хырылдагъан тауушу, бола – джангыз белгиси,
Джортуб кетед, деу къаплан – къаяланы иеси.

Бир кесекден – гузаба джугъутурну чыкъгъанын
Кѳре, уучу окъ атса, къаплан аны джыкъгъанын,
Эслейди кѳлю бола – анга сейир-тамаша,
Болушханын англайды къапланны анга, таша...

Джугъутурну мыллыгын тутдургъанча кѳолуна,
Урур мадар табдырады, джолукъдура джолуна.

Ёрге кѳлтюре санын, танытханча джарасын,
Уучугъа билдирирге излегенча разысын,

«Джугъутурну, бууну да сюрюб сени аллынга,
Урдуруучу мен болдум – борч тѳлете джаныма,

Сау бол» – дегенча булгъай, анга джаралы санын
Кетед къаплан хырылдай, бере ахыр саламын...

Борчун ёхтем тындырыб, тас болады джануар,
Эсигизде къаллыгъынсюе эдик бу хапар...

Джюрек джырла...

* * *

Джюрегими – джарыкъ джыры
Къарачайым – джан тамырым,
Аланланы тартууларын
Джангыртханла деу тауларынг.
Табигъатынг джасаннганды
Къуана сагъатына,
Сау дуниягъа ачылгъанды,
База Минги-Тауна!

Джазыууму кюн джарыгъын
Сен къачыма – танытдынг,
Тансыгъымы ау джаулугъун
Тауларыма алдыртдынг.
Макъамынгы бал татыуу –
Джюрегиме къуюлду,
Шоркъаланы зем-зем суун
Аллах менге буюрду!

Къарачайым – джюрек джырым
Ёмюрледе сакълана,
Джукъланмайын джан тыбырым
Турад санга къууана.
Онтёрт джылны тансыкъ бууа
Эзилсенг да тузакъда
Инджилгенге нёгер бола
Джетиб анга узакъдан

Тутдураса билегинги
Керек кюнде – хар кимге,
«Эштсин Аллах тилегими»
Дей – джырлайма мен сенге!

* * *

Архыз

Сюйген джериме – ата элиме
Ашыгъад эсим аны тансыкълай,
Джашау къууанчын – джюрек джубанчын
Табады кюнюм джерин ийнакълай.

Эжиу:

*Ой Архыз элим, джюрек негерим,
Джылытад сени ана этегинг,
Ой Архыз элим, кюнде тилегим,
Атдырад менге джарыкъ эртденин.*

Тау аязчыгъы кёлюнгю тарай,
Кюн таякъчыгъы бетингде ойнай,
Нарат терекле джырла шыбырдай,
Кёксюл булчукъла сезимле къозгъай,

Эжиу:

Таулу сыртланы дарман ханслары,
Багъалла кюнде адамны халын.
Джашната элни ёзен тарларын,
Сакълай джеринде джашау тамалын.

* * *

Ана джюрек

«Нени да билген – неге да тѣзген»
Кимди дегеннге, джууаб этерме:
Ол анады деб – эмда джанды деб
Бизге кѣйгъыргъан – кечеде, кюнде...

Чачына кѣырау – бушуу тюшюред,
Мыдах урады кѣйгъы джюреги,
Джашы кѣзюуйде – джолда кечиксе,
«Эсен келсин» дей, – болад тилеги...

Джаудан сакълагъан – кѣанатды ана,
Кѣзюнден тайсанг – кѣйгъысы кетмез.
Сабийлеринден абджыса ана,
Ол джарсыууна – бир джарсыу джетмез...

Сыйлы джуртуму балхам аязы
Джюрек кѣйгъынгы, анам, чачсынла
Алан халкъымы чырмалмай ызы
Кѣуанч кюнлеге эшик ачсынла...

1976 дж.

Анама

Сау ёмюрюмю кюнча джарыгъы,
Болуб джарыта – джазыгу тарымы,
Джашнатаса сен – джюрек чырагъым,
Табдыра кюнге – керекли лагъым.

Эжиу:

*Ой анам, узакъ джолумдан
Къайтама санга хаман ашыгъа
Кюе джюрегим санга тансыкъдан
Кёрмейин кюнню – дуния джарыкъда*

Тубанлы кече – айча джылтырай,
Акъыл сёзлеринг – кюнча ийнакълай,
Сакълайса мени – сен джюрегингде,
Джылыугъа бёлей – сууукъ кюнюмде.

Сыртыма алыб – таугъа чыгъалсам,
Халалыгъынгы – кюнге джагъалсам,
Аурууларынгы тюбюн къурутсам,
Джашау кючюмю – санга бералсам:

Болурмед манга разы джюрегинг,
Толурмед кюнде этген тилегинг?

Тагъалсам санга – насыб къанатын,
Джашнарлай сени къачхы сагъатынг,
Джарсыу джеллени аллын алалсам,
Ташлы джоллагъа мамукъ джаялсам:

Болурмед манга джюрегинг разы,
Сакълай тангымда – джашнатхан джазны?

* * *

Телефон

Телефонну кьолума алсам,
Керекли сёзлени табалсам,
Эшитдирмей тылпыууму мен,
Джюрегими санга ачарем:

Эжиу:

*Мен сени сакълайма – деригем,
Джюрегим сарнайды – деригем,
Джолунга къарайма – деригем,
Кюнлени санайма – деригем.*

Къачыма келтирдинг сен джазны,
Джангыдан чакъдырдың бачхамы,
Заманымы бек къатыштырдың,
Акъылымдан сен тайыштырдың.

Сынагъанем джазыу джолланы,
Арыгъанем – джюрек къайгъыдан,
Къайтаралмай энди заманны,
Дуниягъа туугъанма джангыдан...

Телефонум бузулуб турад,
Хапарым тил учумда къалад,
Джюрегим къалады ачылмай,
Джашауум барады джарымай:

Мен сени сакълайма – деригем,
Джюрегим сарнайды – деригем,
Мен сени сюеме – деригем,
Мен сенсиз ёлеме – деригем...

Сен манга келсенг...

Тансыкъдан тола-манга джол ала
Ашыгъа келсенг – джазынгы сюре,
Насыбым ойнай – джапауум къайнай
Тюберед санга – джюрегим кюле...

Эжиу:

*Сен манга келсенг – ышаргъанча ай
Джулдузла биргеме тебсерле
Сен манга келсенг – джазыуум ойнай
Тоюму тауларым эшитирле...*

Мууал кюнюме – къууанч тегюле
Кёксюл толкъуннга – джюрек кёмюле
Алтын къушумча – къанатла берсенг
Учарма, джаным, бола санга тенг...

Эжиу:

*Сен манга келсенг-ышаргъанча ай
Джулдузла биргеме тебсерле
Сен манга келсенг – джазыуум ойнай
Тоюму тауларым эшитирле...*

Къарамайма

Къарамайма, къарамайма кёзюнге
Тынгламайма – джара салгъан сёзюнге
Гепсесем да ачыу бола – тоюнгда
Кюйдюрмезсе къадарымы къолунда.

Къарамайма, къарамайма кёзюнге
Тынглагъанем, айыб этме, сёзюнге
Чырмаулары чыгъармайын къойнундан
Къаты къыса джангызлыгъым бойнумдан.

Ашыкъдырма тангларымы сен мени
Къайтармазса кюйюб кетген кюнлени
Мен къалгъанма – сен кетгенсе огъары
Терсейгенле умутлары джоллары...

Чыгъалмасса – кюнча джана аллыма
Мен да чабыб атламазма аллынга:
Кюн да айда – узайгъанла джюрекден
Айыргъанса сен джанымы тёнгекден

Къарамайма, къарамайма кёзюнге
Тынглагъанем, айыб этме, сёзюнге
Чырмаулары кюйдюргененг къойнунда,
Къаты къыса джангызлыгъым бойнумдан

Инджилсем да – хар сёзюнгю тапсыкълай
Къарамазма сени таба, тур алай!

Къарча

Заманлагъа тарихинги къатлата,
Ахлулагъа нарт атынгы балсыта,
Минг джылланы эртденлерин атдырта,
Къарачайны таулу бетин джашната.

Эжиу:

*Эй алапла, нарт Къарчаны сыйлайыкъ
Намысына байракъланы тагъайыкъ!*

Джюрекледен ёхтемлигин кёбдюре,
Адамлыгын, адеблигин ёсдюре,
Джумушлагъа тору атын джекдире,
Ёзенлеге берекетин себдире,

Чемер къолла кийизлени эшсинле,
Тауларыбыз джюрек макъам эшитсинле
Ата Джуртну налмазларын сакълата
Хунерлени ызларындан атлата

Ёзенлени сыфатларын джашната
Ассылыкъны джюрекледен ташлата
Къарачайны джигитлери къобсунла,
Юйюрлери берекетден толсунла...

Уллу аллах миллетиме онгсуна
Ол да аны тёжюмюне бойсуна...

* * *

Къарт анамы бешиги

Къарт анамы бешиги
Ач къырлада чайкъала,
Есдюрген эди мени
Белляуна джан сала:

Тау джуртуму хауасы
Макъамына джагъыла,
Нарт халкъымы ауазы
Къум тюзлеге джайыла,

Джесир джабыгу тюбюнден
Къарай эди джашлыгъым,
Халкъымы кёлтюргенин
Чекдирген эд къадарым...

Къачым къышымы сюре,
Ашыкъдыра джазыма,
Тёзюмюмю кюйдюре –
От сала эд джаныма...

Джазыгууму джазында
Табхан эдим халкъымы
Ана тилни балына –
Бёлегенем джанымы.

Баш ауларын тауланы
Ачдыралла тангларым,
Джарыта сыфатларын –
Тюзде къалгъан джанланы...

Къарт анамы бешиги
Чайкъалады таулада,
Джабылса да эшиги
Чыгъанакълы къумлада...

Джазыу

Къадар мени джолумда ачы алджатды,
Сакъламагъан сезимге эсим алданды:
Айырылыу боранга кюнюм таланды,
Тансыкъ бола балама джаным таралды.

Айыралмай кесимден чырмау джолланы,
Ата Джуртха термилте джюрек къылланы,
Къарамынгы суугъу талай эсими,
Сабийими сыфаты сакълай эртденни,

*Чабдыраем заманны джюрегим кюе
Озуб кетген насыбны ызындан сюре...*

Бериб Аллах онгуму джуртха къайтарды,
Ата элде къошуму кюнюн чайкъалтды,
Къоюб кетген насыбны бетин сылатды,
Муратымы сыфатын таудан къаратды,

Чабдырама атымы джюгенин бошлай
Аллах Берген тангымы джюрек алгъышлай!

Харс, джашла!

Тансыгъым таулары –
къарларын къучакълай
Келгенем джуртума
табына, алгъышлай
Кёлюмю кёлтюрген
балхамлы суулагъа
Джандетли джерими
табханма саугъагъа

*Харс, харс, харс, харс
Ой, джашла харс!
Джюреклени ойната
Джерлейик къарачай атлары
Къууанчха – тойлагъа!...*

Джуртуму кёклери
джайгъанды кёкрегин
Сакълата иннети
таулу берекетин
Чакъдыра бачхасын
ёсдюре ангысын
Сайлата джоллары
ёресин – тазасын

Энчи джазыуунда
насыб джерлер ючюн
Берек урунуугъа
аямай ол кючюн
Джашнайла тауларым
сууларым, чегетим
Алгъышлай джашауун
Къарчаны миллетин...

Джайгъы той

Тау джуртуму къойнунда
 Къууанчынды – тоюнда
 Атдырама тангланы
 Джюрегим джырлай
 Къанатлары кериле
 Макъамлагъа джегиле
 Тебсейдиле арбазда
 Келинни сакълай

*Ой да рида ой рифай – ой да рифа ой рифай
 Ой да рида ой рифай ойда-рида рай*

Келин келед арбазгъа
 Джан киреди къобузгъа
 Эштиледиди дауурбаз
 Ойната санны
 Чыгъад Ана аллына
 Келинчикге къууана
 Къучакълайла аммала
 Алгъышлай аны.

Той барады тохтаусуз
 Арымайын – къалкъыусуз
 Сююлелле джаш бла къыз
 Бир – бирин марай
 Тебсегенча сау Даусуз
 Баргъанча бузда учуб
 Джюреклене балсыта
 Шашдырады джай...

* * *

О, суймеклик!

Джаханим бла джандетни
Экисин да бир этген
Акъыл бла джюрекни
Тузлу сууча кемиртген

О суймеклик, суймеклик!
Къалай сейирликсе сен...
О суймеклик, суймеклик,
Джюреклени эритген...

Бирде къанат битдире,
Мийиклеге терилтген,
Бирде азаб чекдире –
Суу агъачлай бюкдюрген...

Кюнлеринги къысхарты
Джолунгу узакъ этген
Кечелени узайта –
Джарсыуунга кёмюлтген

Джюрегинги джылата
Амалсыздан ышартхан,
Кюн таякъча джылыта
Боранлагъа сыдыртхан...

Ана тилим

Ана тилим – джан тилим
Джашауда – энчи билим,
Ана тилим – бал тилим
Мени джюрек ёртеним

Ана тилим – джан тилим
Джолну тартхан джюгеним,
Ана тилим – бал тилим
Оюм – сагыш сюзгеним.

Ана тилим – джан тилим
Суумагъан оджагъым,
Ана тилим – бал тилим
Аллах берген джомагъым...

Ана тилим – джан тилим
Тин байлыкъны арасы,
Ана тилим – бал тилим
Джашаууму анасы.

Ана тилим – джан тилим
Чакъдыраса сёзлени,
Ана тилим – бал тилим
Учундура кёллени.

Ана тилим – джан тилим
Мени накъут – налмазым.
Ана тилим – бал тилим
Юзюлмез Алан ызым!

* * *

Алан

Къум тюзледе бой бермейин къадаргъа,
Зорлукъ отда тырмаша энг джашаугъа,
Тамырынгы юздюрмейин джаулагъа,
Сакълагъанса намысынгы саулагъа.

Джазыуунга сукъландыра халкъланы,
Айтдыргъанса ёмюрлеге атынгы,
Алан джашны болуб тюнгюч уланы,
Сен белейсе тылпыуунга тауланы.

Миллетими кёбдю асыл шартлары,
Къонакъбайлыкъ бола – аны тамалы,
Терезенги кюнге ачхан тангларынг,
Сау дунияны сукъландыргъан хантларынг.

Ашхылыкъны чакъдыраса кёлюнгде,
Къартларынгы сыйлатаса тёрюнгде,
Адебинги джашнатаса джерингде,
Нюр джанады Аллах суйген бетингде.

Адетлени тюшюрмейин бойнунгдан,
Тагъылалла сыйлы ёчле тоюнгда,
Джазыууму джылытаса кёйнунгда,
Къурманлыгъынг суумайын чоюнда!

Джазыууму тахсасы

Джюрегими алтын гюлю
 Болуб сени сыфатынг,
 Арымайын, төге нюрюн
 Ачханд сезим хазнасын.

*Эжиу:
 Зынгырдайды кёлүмде
 Сезимлени шоркъасы,
 Джашырсам да кюнүмде
 Джазыууму тахсасын.*

Муратымы кёк тенгизи
 Мукъладисча кесине,
 Тарта, иед келечисин
 Тынгы бермей эсима.

Джюрегимде алтын гюлле
 Чакъдырады къарамынг
 Джазыууму джарыкъ кюню
 Сокъдурады макъамын...

* * *

Ашыкъма сен кетерге

Джылытсада джюрегим къачхы умутунн
Кетиб барад джашлыгъым – аны суутуб,
Менда сакълайма сакълай – сыфатын сылай,
Джукъланмагъан сезимни джырын ийнакълай.

Ой, джашлыгъым, ой, джашлыкъ
Мени ёхтем тангларым.
Ой, джашлыгъым, ой джашлыкъ
Арытмагъан тамалым!

Урлай джарыкъ тынгымы, инджилтсенг да абджыта,
Ау басханча кёзюмю – джолларымы джангылта,
Турсун къадарым мени муратымы ышарта,
Джашаууму хар кюнюн джазладача балсыта.

Бояма, сен кюмюшге ирек болгъан чачымы,
Тюбетдирме джюрекге – келе тургъан къачымы,
Къарыу бер да, эсими суукъ борандан джакъла,
Арымагъан сезимни – хыны джелледен сакъла...

Шохлукъ эл

Къарт атамы сёзлерин,
Мен эсимде къатлайма,
Мамырлыкъны ёзегин,
Джюрегимде сакълайма.

Шохлукъ элни орамы,
Тауларымы саламы,
Джырларымы макъамы,
Къобанымы акъгъаны,

Къууанч бере кёлюме,
Къууат бере элиме,
Къарт атамы сёзлерин,
Джюрегиме байлайла,
Мамырлыкъны ёзенин,
Джазларыча джасайла...

* * *

Джашна къарачай!

Ана джылыугъа бёлей
Халкъын – тау джуртум
Къучакъларын кергенлей
Эрий булуту,
Джангыргъанла ёзенле
Джазлары джырлай
Джомакъдача тириле
Джашнайды Къарачай!

*Ышанама таулагъа
Джюрек сыфымъ,
Ашыкъдыра танглагъа
Тансыкъ джыфымъ!*

Минги тауну башына
Табына джаным,
Къурман бола ташына
Ойнатад къанын.
Салам бере табына
Джандет джериме,
Гокка ханслы сыртлагъа
Джюрек термиле,

Къанатларын кергенди
Джазыуунг сени,
Эрдениме бергенди
Джан тилегими.
Учундура заманны
Ышарады ай,
Къууандыра тангланы
Таулу Къарачай!

Ахыр суюмеклик

Керти насыбха – чомарт сауугъагъа,
Аллахым менге сени сайлагъанд.
Санга тюбетиб – бек кеч болса да,
Мутхуз тангымы джарытханд.

*Ахыр суюмеклик – къачхы суюмеклик,
Ахыр тылпыууча джашауну.
Бачхада кзалгъан татлы кёгетчик,
Кзойгъанча менге ахыр татыуун.*

Къачхы кюнлерим ахыр кюнлерим,
Сары алтынга боялгъандыла.
Къыйын джашауну менден кенгертиб,
Сезимлерими чакъдыргъандыла...

* * *

Эки халкъ

Болсада ара узакъ
эштиелле къобузла

Табигъат да ышарад
тюбеселе хоншула

Къарнашлага бир бирин
кѣрген сайын ийнакълай,

Минги тауну эртденин
джюреклери къучакълай:

Толтуралла антларын
Таулу джашла кѣллениб
Ойнаталла санларын
Къуандыра ёзенни...

Айырса да араны
къадарымы заманы,

Бирди джазыгу джолубуз
ашхылыкъгъа джолугъуб,

Джырлатады джырланы
джашнатады сыртланы,

Къуанырлай кюнюбюз
азаб чекген тюнубюз.

Бирди алан тилибиз
джюрекде иннетибиз,

Этилген атламлагъа
тюшюрмейин бир тамгъа,

Чакъдырабыз бачханы
берекетли къачланы,

Юзмей эки араны –
сакълагъанча ананы...

Къарачай бла Малкъарым – мени джашау тамалым
Джарыкъ кюнню тийдирген-джюрегими тебдирген...

Сабий джыр

Барды хар кимни аталгъан джери,
Сакълай билсе биригиб кесини чегин.
Джетед балхам хауабыз саулай аламгъа,
Берирча кийик саулукъ хар бир адамгъа...

Барды, шукур, тилибиз – сёз англатыргъа,
Ашха чомарт кёлюбюз атлайды алгъа,
Къайнайд эски берекет – таулу ёзенде,
Сакълайды Алан миллет-аны кёлюнде.

Кёрсе келген къонакъны ашхы иннетин,
Джайад аны аллына чомарт – кёгетин,
Согъа джарыкъ арбазда джюрек тартыуун,
Теджейд ышара анга – Къарча джылыуун...

* * *

Джюрек джырым

Тауларымы налмазын
джюрегим сылай,
Ёзеними арбазын
тангым къучакълай,
Джангыргъанды джашауум
кёлню джарыта,
Къууандырад джазыуум
тири атлата.

Ой ата джуртум – насыб умутум
Сени къойнунгда – джангыдан туудум...

Ийнанмайын кесиме
къарай джолумда,
Минги тауну бетине
атхан тангымда,
Ийнакълайма джуртуму
хар бир кюнюмде,
Толтургъанча умутну
сейир тюшюмде.

Учундургъан шартларынг
эсими билей,
Джюрегими атламын
насыбха бёлей,
Ашыгъама тангыма
къолну узата,
Тансыкъ болгъан джанымы
– хаууанг балсыта...

* * *

Къалай бек керек эдиле...

Къалай бек керек эдиле
Манга – ала кёзлеринг,
Бу алдауукъ дуниягъа
ышангылы къарарлай.
Къалай бек керек эдиле
учундургъан сёзлеринг,
Бу джарсыулу дунияда
къууанчлагъа батарлай.

Къалай бек керек эдиле
манга ала кёзлеринг,

Джангызлыкъны тангында
джарыкъ джолну табарлай
Къалай бек керек эдиле
учундургъан сёзлеринг,
Юшюй тургъан джаныма
джылыгу ышыкъ къуарлай.

Къалай бек керек эдиле
манга ала кёзлеринг
Кёкде учхан джудузу
джарыкъ ызын марарлай
Къалай бек керек эдиле
учундургъан сёзлеринг
Насыбны къанатында –
муратыма учарлай!...

* * *

Учкулан

Наратланы кёксюлюне бёлене,
Къаяларынг къууат бере кёлюме,
Табигъатны чакъдыралла ташларын,
Минги тауну алгышлайла башларын.

Учкуланды къарт атамы ёзени,
Джашаууму тауусулмаз ёзеге,
Джюрегими тангларында тилеги,
Аланланы къуу болмазлыкъ тереги!...

Чайкъалалла сыртларынгда хансларынг,
Джасалалла тепсиледе хантларынг,
Чабышалла сабан тойда атларынг,
Сюйюндюре алан халкъны шартларынг.

Учунама кѳрген сайын мен сени,
Къозгъалтаса джюрегимде сезимни,
Къучакълайма тансыкъ болгъан джерими,
Джюрегиме къууат берген элими!

Знаны аманаты

«Ананы аманаты»

*(Занавес ачылады. Шууанланы кзаласы. Бурун халда
джасалгъан бѣлмени узуну бла кенгине,
къарт Герий сагъышланыб атлайды...
Эшикден тенги Хаджи – Осман –
джарыкъ сыфатда киреди.)*

Х-Осман:

Герий, тенгим, не эсе да
Арбазынг бек къозгъалгъанд...
Къалайды джюрек халынг –
Бетинг а, нек къызаргъанд?

Герий:

«Да болджалы джетгенди» –
Дегенди да Даумхан,
Джюрегим бир бек тебеди,
Умут эте Аллахдан...

Х-Осман:

Къалай сейир кюн болду...
Менда къошдан келеем,
Анга да насыб къонду:
Сюрюучюмю къатыны,
Чемер къоллу Кебахан,
Ненча джылны тургъан эд
Сабий алмай къойнуна.
Бюгюн мураты толуб,
Эгиз джашчыкъла тууб,
Къарайдыла орундан:
Бири – семиз боюнчукъ,
Бирси – айланган урчукъ!

Герий:

Насыблыды сюрюучюнг...
 Кёб джылланы сакъласа да,
 Муратына джетдирди
 Къадар, аны сынаса да,
 Эгиз джашчыкъла берди...
 Ол сен айтхан урчукъну
 Буюрса эди манга,
 Турмаз эдим тунчугъуб
 Мен, чыгъалмайын танга...

Х-Осман:

Уллу джарсыгу басханча
 Сагъышландырдынг мени...
 Не дерге да билмейин,
 Англаялмайма сени?

Герий:

Тауусулгъанча мадарым,
 Къуандырмайды саным.
 Олду бек джарсытханы –
 Уюй тургъанчад къаным...
 Кери болсун къоркъуум,
 Берсин Аллах онгуму,
 Алай, сенден тилерим
 Олду, джигер негерим:
 Сакъла сен да биргеме
 Къадарымы буйругъун.
 Сенсе манга – ёмюрге
 Буюрулгъан джуугъум.
 Бир къарайыкъ болумгъа:
 Насыб бола – берсе уа,
 Къадар манга да улан...

Башха белмеден сабий джылагъан таууш эшитилед, Сора бир тышырыу эшикден карай:

«Бийим, энтда бир къыз тууду» – деб, терк ызына къайтыб кетеди. Герий, аякълары къыйылгъанча орнуна олтурады...

Герий:

Тууду эсе – энтда къыз
Къартлыкъ кюнюме – манга,
Къоялырмамы бир ыз –
Сакълаб тургъан заманга?
Кимге ышанырма мен
Атамы аманатын,
Къайсы кюёюм джегер
Герий:ни тору атын?
Ким ойнатыр базына,
Мени джити къамамы
Ким чыгъарыр джазына
Суутмайын къаламы?..
Кимге къаллыкъды мюлкюм
Эмда къурагъан элим,
Нечюн тегюлген болур
Мени урунган терим?

Х-Осман:

Тенгим, болмачы мыдах
Джетгенча уллу пелах...
Бир бек къачханд сыфатынг,
Майна, кишнейди атынг!
Сабий туугъан байрамды:
Ненча кызынг болса да –
Джашауунга дагъанды.

Герий:

Тохта тенгим, сабыр бол,
Мен джууама андан къол.
Не этсенгда этерик –
Сенсе, манга кёл бериб.
Къошда туугъан джашланы
Семизчигин келтир да
Бийчени кёйнуна сал,
Къызчыкъны да булджутмай

Къарнашына эт халал.
Сюрюучю бла къатынын
Менда этерме разы,
Бийче къызын сагъыныб
Чыгъармасын ауазын...

Х-Осман:

Герий, алан, не болгъанд?
Таныялмайма сени...
Эсинги ким тонагъанд
Къоркъутма, тенгим мени...
Сени джюрек къарууунг
Ёхтемлендире кюнде,
Байламлыды солууум
Анга хар бир эртденде...
Кермегенме юсюнде
Бир деб – ассы ышанны,
Нек излейсе бюгюн сен
Ауушдурургъа къанны?

Герий:

Айыб этме, Х-Осман,
Къуйма бедиш, ашыгъыб
Бу оноугъа келгинчи –
Къайнагъанед сагъышым...
Алан джуртну багъасын
Джигитликди билдирген,
Джашды – джерде атасын
Муратына джетдирген...
Къарт болгъанбыз, билесе
Ахсындырад заманым,
Бийчени да кёресе –
Къаураланганды саны...
Буюрулмады манга
Бир эр джилик тууаргъа...
Тамбласында къалагъа
Къоркъуу келсе джауладан
Кимни келир къолундан
Къаршчы туруб – джакъларгъа,

Тутуб аны джагъасын
Бир джанына атаргъа?
Сюре кетиб – ызындан
Тау артына атларгъа?
Ким джашнатыр халкъымы
Сакълай аны хар тангын,
Сен билесе халымы –
Къарьгусуз болгъанд саным...
Джерлеялмайын атны
Алтмыш тогъуз джылымда
Ашырама заманны
Ахсыннганлай – ызындан...

Энди, джокъду мадарым,
Кечсин мени Къадарым,
Къысчыкъны да джазыгуун
Ийнакъласын тауларым:
Буйругъуна табдыра,
Огъурлугъун джайдыра.
Джашчыкъны да тукъумун
Ичген сютю алдыртсын,
Кюшлю эте бууунун,
Бий юлюшюн къабдырсын.
Разы бола бийликни
Сюрюучюге атарма,
Аталыкъгъа джегилиб
Рахатлыкъда джашарма.
Алай бла къалагъа
Тиер кюн бла джарыкъ ай,
Къара сен джумушунга,
Джетдир джашны абынмай!

Х-Осман:

Аур гюнах алама
Ийнан тенгим, джаныма...
Къарьгусузгъа санама,
Къыйын болса да манга,
Толтуруайым тилекни –
Къанатсамда джюрекни...

Х-Осман ашыгыш чыгыб кетеди.

Герий, терен ахсына, бир кесекден таууш эте Даумханны чактырыб, «былай олтур» – дегенча кёзлери бла шиндикни кергюзтеди. Даумхан сирелгенлей, кёзлерин келтюрмей тынгылайды.

Герий:

Даумхан, бери тынгыла
 Сен сёзюмю ангыла,
 Ол кылырча арада...
 Шуанланы кылада
 Энтда бир кыыз туугъанын
 Бир адам да билмесин:
 Ауушдурлукъса аны
 Башха эте тийресин...
 Мычымайын, кысчыкыны
 Бер Хаджосну кьолуна,
 Ол келтирлик джашчыкыны
 Джетдир ана кьойнуна.
 Джангыз сен бла Хаджи-Осман
 Боллукъсуз анга шагъат.
 Тенгим кертиди манга,
 Кёб сырымы ыхтырад...
 Сен а – сакъ бол тилинге,
 Сакъ болгъанча кюнюнге,
 Кирит салмасанг анга –
 Болурса харам – манга...

*Даумхан не айтыргъа да билмей:
 «тюшюммюдю – тюнюммюдю» – дегенча
 ашыгыш бёлмеден чыгыб кетеди.*

2 картина

(Суу бойнунда ариу, субай кызы кыумганы бла бойнунда, ашыкмай джол кыйыры бла атлай – юйю таба бурулады. Бирден аллына акъ аты бла, Хасан – бий чыгада. Секириб атдан тюшюб, кыумганны бойнундан алыб, кыызга нактырда халда ийнарын джырлайды...)

Хасан:

Кюнча чыгыб аллыма
Кёзлерими кыаматдынг,
Джарсыу сала джаныма
Джюрегими таралтдынг.
Сабийликден барады
Джаным санга термиле,
Нечюн азаб салады
Къадар халал келюме?

Зухра:

Сен болмасанг дуняда,
Мутхуз джолум джарырмед,
Джел ойнагъан уямда
Сезимим къабынырмед?
Сен болмасанг терекни
Джангыртханча тамырын,
Мууал болгъан джюрекни,
Ким ойнатыред къанын?
Джанымы бу дуняда:
Къара кюнюн – акъ эте
Бирде мийик къаядан
Ие, ызындан джете...
Сен болмасанг къалырмед
Джюрегимде суратынг,
Насыб юлюш табармед
Бюгюлмеген муратым?
Алай а, эсинги джый,
Тилейме, Хасан, сенден
Джюрегим бир бек ачыйд
Тутсанг мени дженгимден...

Хасан:

Джыялмайма эсими,
Умутларым тѣгюле,
Тору атча джегиле,
Атылама тюнюме...
Къачан толур муратым?
Чюйюрме, сен къашланы,
Джюрегинги къууаты
Эритирчад ташланы...

Зухра:

Сейирликсе, Хасан, сен,
Анга ким да шагъатды:
Кереклиге бола дженг,
Халинг – бир къуш къанатды.
Алай кесинг, билесе
Къарнашым – аманатды,
Саулугъу сабий кюнден
Чырмалгъанды – сакъатды.
Менме – аны билеги –
Алгъа тартхан джюгени.
Ол болгъанды анамы
Манга ахыр тилеги...
Ауруу юсюн басханлы
Эки кѣзю – мендеди,
Менме – аны амалы
Къалгъан бары – кенгдеди...
Къояллыкъ тюлме аны
Мен тыбырда къалсам да,
Къыйнамам аны джанын,
Джарсыгуладан азсам да.

Хасан:

Зухра, наным, ашыкъма
Кѣбдю айтыр сѣзлерим:
Ашатырма къашыкъ бла
Ийнан, Хусейге – кесим...

Джангыз, сен «хо» деясанг
Мадарымы аямам,
Сен сёюме ийнансанг,
Джашнатыр сени къалам...

Зухра:

Огъай – огъай, Хасан, бил
Эркин айланады тил,
Джандырса аны сезим –
Биле болурса, кесинг...
Унамазла къалада –
Тенг этерге жарлыны
Кёб зат барды – арада
Къозгъатырча джараны...
«Эгечлеринг чарлайла
Сени манга къызгъана,
Хар сёзюнгю марайла»
– Дей, эшитдиргенле, манга...
Болалмазма мен келин
Кюн атдыргъан къалагъа,
Джаратсамда, бил, сени
Бой салама амалгъа...

Хасан:

Зухра, джаным, ийнан сен
Кесимме – оноу этген!
Сенден сора джюрекни
Болмагъанды эсиртген.
Унутдурмайды сени
Сабийликде этгенинг...
Эсингдемид, багъалым
Сау этгенинг джарамы?
Андан бери къанымы
Джандыргъанчад дарманынг...
Сенсиз бузлайды кёлюм –
Боранлай джайгъы кюнюм...
Кёрмегенме элимде:

Сени киби́к ариуну,
Акъялы́нг да болу́б тенг
Чомарт джайгъан джылы́уну.
Тау киби́кди сезимим,
Джашау аны оялмаз
Тауусулса те́зюмюм,
Киши мени тыялмаз...
Бирге болсакъ-экибиз
Насы́б бизден джанламаз...

(Зухра терк атлай – арбазына бурулады. Хасан ызындан къарай бир кесек сирелиб – терен сазгышха киред – сора атын гузаба халда къала таба сюреди.)

3 картина

(Герийни къаласында Хасанны эгечлени Фердаус, Алакез, Айджаякъ бир бири бла даулаша тургъанлай, Хасан киреди)

Хасан:

Не болгъанды, энди уа?
Бюгюн нени юлеше,
Къайгъыланы туудура,
Къызаргъансыз, демлеше?
Нек къозгъалгъанд, сезюгюз
Бек ауурду хауагъыз,
Мыдахланыб кёлюгюз
Къоркъутады халыгъыз...
Керек эсе болушлукъ –
Узатайым къолуму,
Ётсем да джюз ауушну –
Зыккыл эте тонуму!

Фердаус:

«Нени» – деме, «кимни» – де!
Джокъду тынчлыкъ юйюрге:
«Сюрюучюню къысчыгъын
Сайлагъанды джашыгъыз» –

Деген хапар джюрюйдю.
Дауур – отча джанганы
Билсенг, аны ючюндю...

Алакёз:

Хасан, ол сёз кертимид,
«Хо» деймисе сен анга?
Не уа – ол къыз телимид
Тенг болургъа, ий, санга?

Айджаякъ:

Хасан, джангыз къарнашым,
Фердаус бла Алакёз,
Джарсыталла къарышыб
Бермейин манга бир сёз...
Ол джарлыгъа эришиб,
Къанаталла джюрекни,
Джазыгуланы юлешиб,
Эштмейдиле тилекни...
Тамаданы сыйлайма:
Билесе-Фердаусну,
Алакёзню англайма –
Тутдурса да ол усун...
Алай а, мен Зухрагъа
Илешгенме бек эртде:
Сабийлик заманлада
Тургъанма эркелете...
Эки джылгъа гитче эд
Менден ариу Зухрачыкъ,
Не болса да джёнгер эд,
Кёлю бола бек ачыкъ.
Хар бир сабий оюнда
Сыйлай эди ол мени...
«Нек тюлсе менге эгеч?»
Деген соруу эсими
Джарсыта эди кюнде...

Ийнан, болмаз юсюнде
 Мен билмеген бир шарты,
 Туумагъанды элимде
 Зухрача, мени сартын,
 Адеб билген – алан къыз,
 Намысын къаты тутхан,
 Этмей адамны сансыз –
 Джарсыуларын суутхан...

Фердаус:

Анга къара – джакъчыгъа!
 Чырмармы эдинг джамчыгъа
 Сюрюучюню къысчыгъын
 Джалай атлагъан ызын?
 Къарауашны тамгъасын
 Джаяргъамы излейсе –
 Герий – Бийни къаласын
 Сен анга мы теджейсе?

Алакёз:

Тюз айтаса, къызчыкыгъа
 Сенсе оноу этерик:
 Акъыл къуя джашчыкыкъа
 Оноунга джегерик!
 Анам ёлгенли Хасан
 Бир сёзюнгю бёлмегенд:
 Анагъача бойсуна
 Сыйынгы тюшюрмегенд...
 Этмегенди бир джууаб,
 Кёре – эгеч къачынгы
 Бералмаз санга азаб,
 Акъгъа бояй чачынгы...

Айджаякъ:

Ах, мен хариб, Алакёз
 Къалай айтаса алай?
 Кермеймисе Хасанны

Тургъанын кёлю джылай?
Сыйлыды, байды дединг,
Бардынг Джанхот улугъа...
Не дунягъа тюбединг
Тураса да – унугъа?
Фердаусну айтмайым:
Болсун анга джаным кьор,
Джыламукъсуз кьабмайын
Апагъанды – ашын ол...
Сезим кюнню билмейин
Алджагъандан джарлы джокъ,
Ол кьалмайды кюймейин
Атылгъанча анга окъ...
Кече – кюн да термиле
Сау ёмюрюн ашырыр,
Джарсыууна джегиле
Эки кёзю джабылыр...

Фердаус:

Болдунг энди, джайма дженг...
Сен сынарыкъ – аллынгадад...
Турсанг да андан бек кенг –
Сезимлеге алдана...
Сабий оюн тюлдю бу –
Тукъумунгу сакълагъан.
Белгилиди – хар кьуру
Джарлы – байны марагъан!

Айджаякъ:

Астофирилла, Фердаус,
Эсинги башынга джый...
Акъыллыса-билеме,
Зухрадан кесинги тый!
Мен аны таныгъанлы,
Кёрмегенме джангыз да:
Малкёзлюгюн, зарлыгъын –
Токъду кёлю, халы да...

Ашайд халал гырджынын
Кече – кюн да, уруна
Джарсыуланы сынджырын
Тюшюрмейин кьолундан...
Къаратмагъанды кёзюн
Сен табынган байлыкъгъа,
Хар неге да ол тёзюб,
Кюн тийдирмей джашлыкъгъа
Намысы бла джашайды.
Дагъан бола сакъатха –
Аны джанын сакълайды...

Алакёз:

Сен да анга барырменг,
Ахырда да, Айджаякъ?
Тирменлерин тартырменг
Джарлы кюнлерин аяб?
Сейирсиниб ёлеме
Сени сабий кёлюнге...
Тёгерекде сёгелле
Деб эшитгенем тюнене:
«Герийланы джашлары
Аджаштыргъанд джолларын» –
Дей, этелле масхара –
Кёлюмю эте къара...
Не дерле атам, анам
Бизге къарай кёкледен,
Сайлады эсе Хасан –
Къарауашны-бийледен?

Хасан:

Кёб тынгладым мен сизге:
Терсни, тюзю айыра...
Кёз алмайын кёзледен

Хар бир сёзге къайгыра...
Излетдигиз кёб амал
Сизни разы этерча,
Илешгенди Зухрагъа
Джюрек – ансыз кюерча.
Табмайын джерде джашау,
Болсагъызда бирден джау –
Олду кюнюм – айым да,
Къачым, къышым, джайым да...
Сагъышларым тангларым
Мени джашау тамалым...
Олду мени джазыуум,
Мени джарыкъ джашауум!
Айыб этмегиз манга –
Тагъылгъанд джюрек анга!!!

(Хасан ашыгъыш халда бёлмеден чыгъыб кетеди, эгечле бир – бирлерине къарай, симсирейдиле.)

4 картина

(Сюрюуючюнню юйю. От джагъада Зухра джумушун эте, Хусей орунда таяна, къайгылы кёзлери бла эгечинден джууаб излегенча къарайды).

Хусей:

Нек мыдахса сен былай
Зухра, айтчы – эгечим?
Турад джюрегинг – джылай
Кетгенча элинг кёчюб...
Не болгъанды дуниягъа,
Нек болгъанд халынг мыдах?
Бармыд къоркъуу уягъа,
Марай болурму, палах?
Джашырма да, айт, менге
Тутмаса да санларым,
Садагъым джетиб кенгден –
Юзер ачы къарамын...

Зухра:

Абызыратма кёлюнгю –
 Джокъду бизге кьоркьуулукъ...
 Эсим санга бёлюнюб
 Тыгыылады солум...
 Аллах санга онг бериб
 Саулугъунгу табдырса.
 Тар джолуму-кенг этиб
 Кьобузуму алдыртса,
 Болмаз эди бир хатам:
 Къысар эм омакъ джаулукъ!
(бир джанына)
 Насыблыды хар адам,
 Къоймаса аны саулукъ...

Хусей:

Огъай, Зухра, ийме сен
 Керти сёзну терсине...
 Экибиз да бирча тенг
 Келгенбиз джер юсюне.
 Джангызлыкъны азабы
 Джашнатмаз бир адамны.
 Джашауну ауур сабын
 Тутдуруб – джолну тары,
 Абындырыр кёб кюнню –
 Джарытмайын тюрсюнюн...

Зухра:

Ий, нед Хусей, айтханынг,
 Джокъ ушайды да тайгъанынг?

Хусей:

Заман кетиб барады,
 Джетгенд кысчыкъ болджалынг...
 Ауруу манга къадалгъанд
 Къоймайды бу сол джаным ...

Сен терсейтмей джолунгу
Узаталсанг кьолунгу,
Келе тургъан джазыугъа:
Джангылмазед джашауунг,
Джыламazed джазыуунг...
Дадашланы Солтанны
Тилегенин эшитгенме:
Ангылайма мен аны
Сюйгенин да сезгенме...
Джокъду оноу этерик:
Атанг – ананг кесимме
Эталмасам да тенглик
Джашар эдим ёкюнмей,
Джазыуунгу табдырсам
Аманатны толтурсам...

Зухра:

Хусей, кьойчу кьайгъынгы
Суутмачы ашынгы...

(Хусей ашха тиймей бир джанына къарай ахсынад)...

Хусей, джаным, не болгъанд
Нек кыйнайса кесинги?
Джыламукудан кёл толгъанд
Аясанга бир мени...
Джюз айт, минг айт, къарнашым,
Олду санга джуабым
Сенсиз тойдурмаз ашым –
Турур кёлюм ууалыб...

Хусей:

Ийнанама, билеме,
Мени джангыз эгечим.
Гурушхангы кёреме –
Сенсе таджал билегим...

Хасан болса кюёуум –
 Башым кёкге джетер эд
 Саулай джашау ёмюрюм
 Шукур эте кетеред...
 Сагъыш этда тынгыла
 Мен айтханга, булбулум,
 Тынглагъанча-атанга
 Турма манга-къул болуб...

Зухра:

Бар эсе бир насыбым –
 Сен саулукълу болурса,
 Билей джашау чалкъысыш
 Сабанланы оурса...
 Ол сагъатда болурма,
 Сюйгенинге, мен келин
 Насыбымдан тогъурма...

(Хусей джётел этиб башлайды)

Нек къозгъалды джётелинг?
 Джокъду бюгюн джарсыуунг...
 Ханслы чайынг къайнагъанд
 Къайда кёрчю татыуун!

Хусей:

Айтырымы айтханма:
 Мен чыкъкъанма гюнахдан,
 Бетими да ачханма –
 Санга джарсыгъанымдан...
 Энди, Зухра, тахсаны
 Амалсызма, ачайым,
 Тюрлендирме халынгы,
 Санга таурат айтайым:
 Эртделеде бир бийни
 Юч къысчыгъы болгъанды

Тёртючюсю туугъаны
Умутларын ойгъанды...
Ол сагъатлай къысчыкъны
Къаласындан къоратыб,
Сюрюйчюню джашчыгъын
Бийчесине табдырыб,
Этгенди кесине джаш –
Тукъумун бериб анга:
Олду Хасан, Къарачач,
Ийнан, эгечим – манга...

Зухра:

Къалай дединг, Хусей, сен
Айтханынгы бир къайтар?
Хасан, къарнашды десенг,
Ол аны къалай ангылар?

Хусей:

Хо, къарнашды ол менге
Мени – эгиз нёгерим...
Джууукъ тюлдю ол сенге
Мени джюрек белегим...
Уллу Аллахдан – экигиз
Бу дунягъа бир болуб,
Юйдеги къурасагъыз
Муратларыгъыз толуб,
Къарармелле джандетден
Бизни ата – анабыз?
Хасан керти джаш болгъанд
Юсюндеди бийлиги...
Эли хазнадан толгъанд
Джашайдыла биригиб...
Энди Герий: къалагъа
Керти бийче орналса,
Джарыр эди отджагъа
Хасан сенден къууанса...

Алай а – барды бир зат
Ишекликге кемиртген,
Бир ананы сютюдю –
Арагъызны бир этген...

Зухра:

Хусей, джангыз къарнашым,
Ийнаналмайма анга,
Нек тургъаненг джашырыб
Айтмай сырынгы манга?
Анам кетди-айталмай,
Аманат этиб сени,
Тура эдинг кёз алмай,
Сакълай джанынг бла мени...
Энди не ючюн ачылды
Ыхтырылыб тургъан сёз?
Анга къалай табылды
Бюгюн мадар, бёрюкёз?

Хусей:

Эртде айтсам, хапарны –
Къыйналлыкъ эди джюрегинг.
Сагъыш эте кёб тангны
Сарната эди тилегим:
«Къадар, манга тёзюм бер –
Толтургъунчу сёзюмю,
Джазыуларын табдыр сен
Оздурмайын кёзююню...» –
Дей, – Аллахдан тилеem –
Кёб къачланы, джазланы
Этерими билеem –
Джетсе айтхан болджалы...
Энди – заман джетгенди
Ачыкъларгъа болумну,
Джазыу – буйрукъ бергенди
Тюзетирге джолунгу...

Зухра:

Неди алай дегенинг,
Бирге болмайд турургъа:
Башхад сени терегинг
Мы-дериксе – сылтаугъа?

Хусей:

Мындан ары биргеме
Турургъа джокъду амал...
Турсанг менден сен кенгде
Болурса кюнге халал...
Келинлик да этерсе
Джетерикди болумунг.
Муратынга джетерсе
Башха этсенг джолунгу...

(Пауза, Зухра мыдахланады. Хусей аны халын кёрюб):

Керти адам болгъанса –
Чыныкыгъанса джашауда...
Кёб кюртлени ойгъанса
Талансанг да – сынауда...
Бияллыкъса миллетни
Джарсыуун, кереклисин
Англагъанса иннетин –
Ашхылыгъын, асылын.
Ийнанама мен сеннге,
Аярыкъса джарлыны,
Къараб къалмазса кенгден
Инджилтмезсе бир джанны...
Тюзлюкню да тутарса
Аджашдырмайын ызын
Толу къазан асарса
Тойдурурча ахлусун...
Сейир заман келликди
Джеллени бизден, сюре:
Ол сагъатда берликди –
Багъангы джазыу, кёре...

(Зухра, ашыгъыш чыгъыб кетеди
(Арбазда терек тютюнде кёлү мыдахлана)

Зухра: (Ичинден)

Сейир кюнүм, джашауум
Айтчы, не дейим санга?
Ненча джылны джылауум
Къалмай чыгъа ем танга?
Он джылымда-атасыз,
Онбиримде-анасыз,
Къалыб джылай эди кюнүм,
Къоймай мени хатасыз...
Къарай эдим Хусейге,
Иелик эте юйге,
Этмей бир сабий къылыкъ,
Къоймай эди джарлылыкъ:
Урчугъуму ийире
Танг атханын кёреем,
Чукъуму илгендире –
Джумушлагъа бёлеем...
Чыныкъмагъан санымы
Аямайын джашадым,
Кюн кёрмеген джанымы
Джазыкъсынмай, ташатын
Эркишича ишлей эм,
Борчларымы төлеем...
Энди неди бу хапар,
Аны ким къалай ангылар?
Хасан да билсе аны –
Къанатмазмы джараны?
Огъай, огъай джокъ амал
Хасанга билдирирге,
Къайдан табайым мадар,
Джолну – эки бёлюрге?!
Болмай эсе кёзюнден
Башха элге кетейим,

Хусейни да сёзюме
Ийнандырыб, элтейим
Узакъ джолгъа биргеме,
Иш кетгинчи теренге...

(Зухра ёрге тургъанлай, Хасан аллына чыгъады)

Хасан:

Кёлтюралмайды джюрек
Къадар берген сезимни,
Этерими бир юйрет –
Къутхарырай эсими?
Джарсыууму алмасанг
Кирир джюреке къама,
Сёзюмю ангыламасанг –
Мени ёлгенге сана...
Кёрмейин джерде амал,
Мен джолунгдан джанларма,
Кюе санга тансыкъдан
Чууакъ кёкде джанарма...
Джулдузланы ичинде
Чолпан джулдузунг болуб,
Мыдахланнган кюнюнгде
Сагъышларынга къонуб,
Кюн таякъча аланы –
Кюл этерме кюйдюрюб
Бере къуанч тангланы
Заманынга суюдюрюб...
Кесим-къарай кенгледен
Тансыгъымдан солурма,
Джанкъылычча кёндеден
Тюшюб-кёпюр болурма,
Джарыкъ эте джолунгу
Айынг болуб джанарма,
Узатсанг а, къолунгу –
Насыб кюшлей-джыларма...

Зухра:

Мен да сени кибикме
Хасан, наным, тынгыла:
Джюрегими эритме –
Туурамдады кыыбыла...
Айталмайма сёзюмю –
Кирит салыб джюрекге
Ачалмайма кёлюмю –
Таб арбазда – терекге...
Кюйсе да джюрек отда
Акыыл кыджырайд: «Тохта,
Тый кесинги Хасандан,
Айырылсангда джанынгдан» –
Деген тауш кьоймайды...
«Этген мурат толмайды» –
Дей, джылайла умутла:
«Иннетингден туракъла» –
Деген оюм кёлюмде
Заманымы марайды,
Джюрегими тёрюнде
Умутуму талайды...
Джара кьоша джарагъа,
Кёз ачдырмай джашаугъа
Абджытады эсими –
Бойнун бууа сезимни...

Хасан:

Къуйма отну джарама,
Салма бугъоу арагъа!
Бил, кырлыкъма барын да
Сирелгенни аллыма!
Джетерикме муратха
Кирсем да жанган отха,
Узакъ къачса да менден,
Къызыу учса да джелден,

Насыбыма тюберме!
Термилтсенг да, наным, сен
Сени бийче этерме,
Хасан эсем джерде мен!

Зухра:

Менде джаннган сезимни
Бир тенгиз да джукълатмаз...
Сенден сора эсими
Бир джарсыу да абджытмаз.
Аны сен да билесе –
Аны ючюн билейсе,
Джити эте сёзюнгю –
Ачдырырча кёлюмю...
Алай а, джокъду бизге –
Мадар – бирге болургъа
Бош кьалмайыкъ биз сёзге,
Мени андан кьоруула...

Хасан:

Ангылаялмайма, Зухра
Нек сёлешесе былай,
Сууукъ джелни урдура,
Аман кышча боранлай?
Шежде эте къачынга,
Чырмар эдим джамчыма
Кёл салалсанг сен менге...
Тюшюрмейин кьолумдан
Джюрютюрме къалада,
Арысам да джолумда,
Ол билинмез арада...
Кёзлеринге къарасам,
Тюшер къарыу орнуна,
Налмаз джюзюкле салсам
Сени назик кьолунга...

Битер кьанат кесиме –
Тау кьушлача учарма,
Ийнанмайын кюнюме
Джандет эшик ачарма...

Зухра:

Ах, кыйнама, Хасан, сен
Сарнай тургъан кёлюмю...
Билсенг, таб гитчеликден
Насыбымдан тюнгюлюб,
Атдырама тангланы...
Бергеед, Аллах аны,
Джазыуума кёллене...
Турмаз эди термиле
Кюнюм табмай амалын
Ачыкъ этерлей халын...
Сен болсанг да сагъышым,
Турад кёлюм джабышыб –
Ана аманатына...
Келме, энди къатыма –
Айыб алма атынга...

Хасан:

Зухра, не болгъанд сеннге,
Нек тюрленнгенди эбинг,
Къачан да ачыкъ эди,
Сени халал джюрегинг...
Энди неди, айт, меннге
Сени бюгюн этгенинг?
Нек ачмайса тахсангы,
Кюнню эте къарангы,
Не деген эди ананг,
Болгъанмыды бир хатам?..

Зухра:

Къанатма джюрегими,
Боллукъ тюлме экили,
Айтырымы айтханма,
Акъылынгы чайкъама...
Чамландырма къадарны
Эришдирме мадарны,
Джокъду амал – джомакъгъа
Эшик ачаргъа манга...
Сен да мен да билебиз:
Болмайд таурух джашауда...
Сора нечюн кюебиз –
Сюймекликни отунда?
Кюлдюрме сен кёблени,
Сезиминге кёллениб...
Болумгъа, сен, тюз къара,
Салма, кетмезлик джара...
Ким да буйрукъдан озмаз,
Джолунда да абынмаз,
Акъыл аны къоймаса,
Адеблигин джоймаса,
Тогъуса да азабын,
Табар – керти насыбын...

Хасан:

Ол эсе меннге джырынг –
Джюрекни терен джырдынг...
Кетейим – абрек болуб,
Дуния азабдан тогъуб,
Тас болурма бир кюнде,
Сен къалырча эсимде...

Зухра

Огъай, Хасан, ёлейим
Андан эсе мен кесим.
Джаханимге кетейим.
Къалырлай – сынгар эсим...

Мен болмасам – Хусейге
 Билек боллукъ табылмаз,
 Аны тургъузтсам ёрге
 Аллах мени унутмаз...
 Сойма мени джанымы,
 Аджаштырма къанымы,
 Тентиретме санымы...
 Тыйма, Хасан, аллымы!

*(Хасан орнундан тебмей, Зухрагъа джити къарай джю-
 рексиниб)*

Хасан:

Нек керекме тыяргъа
 Зухра, сенден кесими?
 Къабчыкъгъача джыяргъа
 Паша тургъан эсими?
 Ненча джылны турлукъма
 Сенге кюе, мен, кенгден?
 Къаллай бирни турлукъса,
 Къууа мени кесингден?
 Неди, ангылат арада
 Мен билмеген ол къадау?
 Къуйма къанны джарадан
 Эте джазыууму шау...
 Къыйнама мындан ары:
 Тёзалмайма мен анга,
 Джюрегим, ийнан, арыб
 Къыйынлыкъ салат джаннга...

Зухра:

Айталлыкъ тюлме аны –
 Кюйюб къалса да джаным!
 Заман келсе ангыларса
 Кечирир да табарса.
 Сен бюгюнгю болумгъа
 Башха тюрлю къарарса...

Хасан:

Зухра, менден бошадын,
Джанынга гюнах алдын,
Эсгертир аны заман –
Менича бир таралсанг...

*(Зухра джууаб эталмай, джыламукълу кезлерин кѳргюз-
талмай къачыб кетеди. Хасан ызындан чабаргъа изле-
генча бир – эки атлам эте, джюрексиниб силдейди)*

Ой, чынангы къабарса,
Джанган отха атларса!...

(Зухра юйге кириб Хусейге ашарыкъ сала)

Зухра:

Келчи, Хусей, биргеме,
Оноума кѳллене.
Бизден узакъ бир элде
Барды, дейле, сылаучу –
Ауругъанга къараучу...
Элде хапар алайды:
Ол кимге да джарайды,
Аллах айтыб сенге да
Табылса уа бир мадар?
Иги джашча тебре да,
Эсинги анга бир сал!
Мен арбаны джегейим,
Хабчюкню да джюклеим.

Хусей:

Тохта, сора эгечим,
Биз кѳчюбмю барабыз?
Джазыгудан джанлар ючюн
Айтчы, къайры къачабыз?

Зухра:

Огъай, Хусей, алайда
 Керек болса кыалыргъа,
 Ызыбызгъа терк кыайтмай:
 Кечинирбиз – кыйналмай...
 Хабчюгюбюзню алсакъ,
 Инджилмезбиз кыайда да –
 Кереклибизни табсакъ...
 Кечеси бла кетейик –
 Танга ары джетейик...

(Зухра чыгъыб кетеди)

Хусей:

Къачыб барад тѣзмейин...
 Мен а – къалай этейим?
 Айджаякъны кѣрмейин
 Турса джылай эртденим,
 Чукъланырмы джюрекге,
 Ышанч берген джилтиним?
 Саргъалмазмы терекге
 Тагъылгъан – джашил белгим?..
 Ол а, не дер – къачханнга,
 Айтмай кетсем мен анга?
 Къуру юйге къараса,
 Джюрекчиги таралса,
 Табармамы кечинмек,
 Толмай этилген тилек?
 Да не этейим джазыгъа,
 Атлатмай эсе алгъа,
 Зухрагъа бойсунайым,
 Аурууму талайым...

5 картина

(Танг алада, биягъы суу ызында Хасан, Зухраны аллына кѳарай, сагъышлагъа кѳмюле – джырлайды...)

Энтда бир кюнню-джомакълы тюнню
Джюзерме, наным, сезим тенгизде,
Аллах буюрса-насыб джолукъса
Ачдырса джазыгу, джол – экибизге.

Джюрегим джырлай – умутум кѳайнай
Кѳара кѳзледен алалмай тансыкъ.,
Турад шыбырдай, оза баргъан джай
Ариу атынгы манга балсытыб.

Келирмисе сен – тюшгенча кѳкден
Сейир кюнюме – бир халал мѳлек?
Кѳалырмы ол сау – абджытмай чырмау
Турса насыбдан алына джюрек?..

(Ёрге тура)

Нек мычыды бу былай
Кѳалмаучанѳд келмейин
Кѳобанга, не кѳыш, не джай?..
Бош болгъанды кѳумгъаны,
Ким тыйды джолда аны?
Огъесе, башха чырмау
Тюбедими аллына?!
Тейри джокъду, кѳрюнмейд
Кесим тири атлайым,
Сагъышлагъа бѳлюнмей
Кѳз джетдириб кѳайтайым.

(Хасан сюрюуючюнню арбазына джетгенлей, эшикни кѳадауун кѳрюб – Хусей бла Зухраны кѳачханларын ангылайды...)

Хасан:

Ай, хомух а, кёрчю сен
Аны къачыб кетгенин...
Къайсы джол бла кетдинг сен,
Мени алтын маралым?
Нек алдайса кесинги,
Мени алдаргъа излей –
Къоюб суйген эллинги,
Джазыуунгдан ёнгелей?
Ийнан, наным, табарма
Джер юсюнде мен сени,
Кёлекгенгча чабарма –
Билдирмейин кесими!

(ДЖАБЫУ ДЖАБЫЛАДЫ)

2 чи БЁЛЮМ 1 СУРАТ

*(Гөрий:ни кталасында Хасанны эгечлери төгерегине
джыйылып, сёз башлайдыла...)*

Фердаус:

Хасан, джаным, тынгыла
Сен сёзюмю ангыла:
Джазыгу деген бир зат бард,
Ол къаядан атдырад...
Биз этгинчи, оноуну
Къадар кеси тындырад.
Кёресе сен болумну –
Къызыны бизден джашырад...
Узакъ этгенди сенден,
Кёчюргенди элинден,
Джолун башха бичгенди
Джазыгу – санга кёллене...

Хасан:

Къууанчыгъыз уллуду,
Муратыгъыз толдуму?
Кетгенлери туруду –
Излегенинг болдуму?
Ох, дерсиз энди кюннге
Джокъду сизни кыйнарыкъ,
Къалабызны тёрюне
Кириб – сизни соярыкъ...

Алакёз:

Көрмегенме мен сени
Быллай буршу сыфатда...
Хасан, ая бизлени,
Марамайын, бу затда.

Къызла – сенге тарала
 Арымайын сакълайла.
 Тёгерекге бир къара –
 Термиледи Гүльнара...
 «Мариям да хазырды» –
 Деген элле базарда.
 «Шашад, дейле, Джулдузхан»
 Болмаз анга сёз табхан...

Хасан:

Берсе, Аллах бир сезим –
 Джокъду къутулур амал...
 Сюе эдим мен кесим
 Къалсам бурунча халал...
 Бир джанны да къыйнамай,
 Абызыратмай къаланы,
 Кёлюгюзге джеталмай –
 Джылатмазем тангланы...
 Сиз таныгъан джаш тюлме,
 Тас этгенме кесими,
 Сен бетинги чюйюрме
 Эсгер, эгеч, кесинги...
 Эсингдемид, Алакёз,
 Кесинг къалай шашханенг?
 Англаталмай сёзюю –
 Мен тилими къабханем...
 Мени сартын, бу затны
 Кеси сезген билликди.
 Сезим берген азабны
 Сюйген джюрек кёрлюкдю...
 Джокъду айтырым сизге,
 Эркинсиз кесигизге,
 Сыйыналмайма деген –
 Джашасын менден кенгде!

*(Хасан таукел сыфатда чыгъыб кетеди. Фердаус бла
 Алакёз бир-бирлерине къарай Айджаякъгъа атыладыла).*

Фердаус:

Сенсе, бетсиз, кёл берген,
Къайгыбызны кёбейтген!...
Не боллукъ эд бир кесек
Сыйыбызны бир кёрсенг?

Сюрюуючюге джакъ бола,
Къаланг джарсыгудан тола,
Турурса энди алай...
Кёрейим табханынгы,
Джарсымазма, мен джылай,
Тюб этдирсенг хазнангы...

Алакёз:

Джангылдынг сен, Айджаякъ,
Джетер санга да таякъ:
Джыялмасанг акъылны,
Джакълай турсанг пакъырны...
Союлур, ийнан, теринг
Табаласа сау элинг!

Айджаякъ:

Джер юсюнде тенгликден
Багъалы зат болурму?
Джюрекни кенглигинден
Адамлыкъ джоюлурму?!
Джарлыны да, байны да
Уллу Аллах джаратханд.
Аны бла арада
Адамлыкъны сынатханд.
Сен бай эсенг – бюгюнде,
Тамбла – къалай болурса?
Сакъламагъан кюнюнгде
Азабланы тогъурса,
Джыйыргенген уянга,
Амалсыз – бойсунурса...

Хасан:

Къоюгъуз даулашханны,
 Санамагъыз кызланы,
 Мен кёрмейме аланы –
 Къозгъамагъыз джарамы!
 Мени кёзюм чырагъым
 Джер юсюнде – Зухрады...
 Аны бла атад тангым –
 Ма аллымда турады:
 Джулдуз кибик къарамы,
 Ёльмесханча атламы,
 Мариямдача чачлары,
 Къундуз кибик къашлары...
 Эм уллу ашхылыгъы,
 Биринде да болмагъан,
 Аны кенг адамлыгъы...
 Ол чекгенни бири да
 Джер юсюнде чекмегенд,
 Ол кызланы бары да
 Ол этгенни этмегенд...
 Тургъанла, керпеслене,
 Джау бла балча чайкъала,
 Зухра уа кетди бизден –
 Джарсыгуна чырмала...

Айджаякъ:

Хасан, неди оноунг?
 Керек эсе биргенге –
 Узакъ джолгъа чыгъайым,
 Къыйын болса да джолунг,
 Этмез джюрегинг айыб...
 Сорууласакъ элдеде –
 Кёргюзтюрле арбазын,
 Тышындан келген кызны;
 Осмакъламай къоймайла,
 Элге келгенни ызын...

Кёбге бармай табарбыз,
Къыйналсакъ да аланы!
Хусейни да билликле
Биргесине тургъанын,
Хапарын тизерикле,
Таб, неден ауругъанын
Джигине джетерикле...
Мадар теджей къаууму,
Тахсаларын ачарла,
Къысха эте джолунгу,
Болушургъа чабарла...
Бек узакъгъа кетмегенд
Зухра, эшта, элинден:
Эштирикди эптмеген,
Аны бир – эки кюнден...

Фердаус:

Андан сора джокъ эсе
Сизни этер ишигиз,
Къачханланы сюрюгюз
Джолгъа чыгъа экигиз...
Сюймегенни ызындан
Чабхан сизге – сый эсе,
Кермейме мен магъана
Къалырча мында кече...

Алакёз:

Мен да – сени кибикиме,
Кетерикме, Фердаус.
Энди, бери ийлыкъмай
Басхан – болур хадаус...
Ой, халал эгеччигим,
Билсенг эди хатангы...
Сенге база къарнашым,
Акъылындан тайгъанын...

Хасан:

Болду энди, озмагъыз!
 Билдим иннетигизни...
 Багъалысыз – ючюнг да:
 Ауштурмайма сизни –
 Дуния, накъут – налмазгъа.
 Алай заман тюбетед –
 Сакъланмагъан азабха...

Айджаякъ:

Аллахды, джангыз билген
 Хар адамны болумун.
 Олду джазыгуну берген
 Кёре джашау джолунгу...
 Аны ючюндю Хасаннга
 Джюрекни джарсыгъаны...
 Бир къарагъыз тамблагъа:
 Джазыкъсынмай сиз аны,
 Бюгюн – харам этдигиз,
 Къаллай кюннге тюберсиз –
 Тамбласында кесигиз?..

(Айджаякъ джыламсырай эшикке чыгыб, ичинден...)

Уллу бла гитчеге –
 Джетед юйде къыйынлыкъ...
 Турсала аны сёге –
 Бары бирден джыйылыб,
 Къалай турсун джюрегим,
 Болмай Зухрагъа джакъчы?
 Олду керти билегим –
 Джашаууму джубанчы...
 Кете эсегиз менден –
 Бир къарамай барыгъыз,
 Джыларма, къарай кенгден
 Джаула эсек – барыбыз!

Алакёз:

Энди кыалай этебиз,
Чайкыады бизни тенгиз...
Ары бери десенг да,
Неди, айт, этерибиз?
Терс акылыны алгыанга –
Адет эди чамланган...
Была табалайдыла,
Биз болгыанча алынган?
Бизден оноу сормалла –
Сыйлы хансны ормалла...
Энди юйге кетейик –
Терен сагыш этейик...

Фердаус:

Ол айтханынг кертиди...
Муну сёзю джитиди,
Айджаякыны анабыз
Ёстюргенди хатасыз.
Болгыан джюрек джылыуун
Хар сагыатын – тылыуун
Анга теджей – кыарт болду,
Хасандан а – бек онгду...
Джангыз болса да джашы,
Джарытмай анга кыашын,
Мыдах халда селеше,
Болгыанча хаман ишек,
Сагышына булгыана,
Курутду аны безгек...

Алакёз:

Атабыз да кёб турмай,
Андан сора кетген эди.
Кыошубузну ойдуртмай
Иги танг бегитген эд...

Хасанга да кёб затны
Юретген эди кьалада.
Бериб чексиз азатлыкъ,
Этген эди тамада.

Фердаус:

Да не этейик джокъ эсе
Бу затха джерде амал...
Бир кьарайыкъ болумгъа
Кьалсын ортабыз халал.
Ким биледи, керти да
Уллу Аллахны джолларын,
Билген болур кеси да,
Зухра – джетген кьадарын...
Хасан да мыдахланыб –
Тюрлю болгъанд халиси...
Ким биледи сокьураныб
Кьалса уа кьабыб исси?

(Джабыу)

6-чы сура

*(Тау сокъмакъны атлай, бир джарлы сыфатда, бир кьарт
адам элге киреди. Узакъ джолдан келгени билинеди,
арыгъаны да сезиледи.
Терек тёнгекге олтуруб, мыдах халда джырлайды).*

Джюрегине иелик
Этген Адам бар эссе,
Тюбетигиз сиз аны
Мени джазыма.
Сюймекликни отунда
Кюймей сау кьалгъан эсе
Турур эди емюрюм
Анга табына...

Чакъдыргъанды сезимни
Къадар – менден сормайын
Тели этиб эсими –
Отча шашдыра...
Сагъышланы тенгизи,
Чайкъалтханын къоймайын
Боранланы ичинде –
Чарсха чабдыра...

Табдырмайын бир амал,
Джолларымы тар этиб,
Кимди менден джашыргъан
Джазыуну ызын?
Сюйгенлени арасын –
Чыгъанакълы джар этиб
Джаханимге ашыргъан,
Айтчы, – ахырсы...

«Къайда излейим, наным
Айтсанга кесинг – манга?»
Дей, – джылайды джюрегим
Санга тарала...
Къайдаса, сен маралым,
Сенсиз атмайды тангым,
Турад кечем – кюнюм да
Бирча, къарала...

Къарт (Хасан):
Бу элде да джокъ эсе –
Тас болгъанла дуниядан...
Унутханма мен кесим,
Чыкыгъанымы уямдан.
Непча элни санадым,
Табанымы къанатдым,
Табалмайма Зухраны,
Кёрмегенд киши аны...

Къалай келди къолундан,
Джер юсюнден къачаргъа,
Джашаууму джолунда –
Умутларын чачаргъа?!
Келе тургъан ол къыздан
Энтда хапар сорайым,
Чыгъайым да аллына,
Айтырына тынгылайым...
«Эгеч ой, гим, бир тохта,
Бир сорлугъум бар эди,
Келеме мен узакъдан,
Джолум мени тар эди...
Зыккыл болса да юсюм
Тазады бил, иннетим...
Тышындан келген къызгъа
Болурму тюбегенинг?
Къарнашы бла келгенди,
Ауруу джюклеб харибни...
Эгечи тебретгенди –
Излей мында табибни».

Къыз:

«Къыз тюл – бир амма келиб
Джашайд бу эл къыйырда.
Джашы барды дейдиле
Айланмайла тышында.
Амма бетин ачмайды,
Джаулугъуна бёлене:
«Ауругъанын асырайды»
Дейдиле – сейирсине...

Къарт (Хасан):

Сау бол кемсиз, эгечим!
Мен анга бир тюбейим...
Тышындан келген эсе
Андан хапар билейим...

*(Ашыгыш халда кзарт джолуна атланады.
Эл кзыйырда амманы арбазына джетгенлей, аллына –
джаулугзуна чыфмалгзан бир тышыруу тубейди.)*

Кзарт (Хасан):

Ол тышындан келгенле
Амма, сизмисиз – бир айт?
Мен бир кзызны излейме,
Ариулугу джылтырай,
Кзарнашы бла келгенед
Кзачыб ата элинден...

Амма:

Кермегенме мен аны,
Ким эсе да айтханынг...
Башха элде соруула –
Мындан кетген болурла...
Айыб этме, ашыгыш
Джумуш эте тураем,
Кетер да сютюм кзачыб,
Бир хыныды – баш ием...

Кзарт (Хасан):

Тохта, Амма, ауазынг
Не ючюнд былай хырха,
Кзаты кзысыб бойнунгу,
Бошлук бермей тылпыуга
Джунчутаса кесинги...
Ташларыкьса эсинги
Энтда былай мычысанг...

Зухра:

Огбай, джокьду бир хатам
Кюнге бетими ачсам –
Джарамайды кзаныма...

Хасан:

Турмаймамы алына,
От ургъанча къаныма...
Нек титирейди экен саным
Сен болурмуса наным?

*(Амма Хасанны соруун эшитгенлей бир джанына буру-
луб, джанлар къайгъыгъа киред.*

*Алай а, Хасан ызындан атлай амманы тохтадады Бир-
ден къарт амманы джаулугъун джел учургъанча бола –
бети ачылады)*

Къарт(Хасан):

Тоба – тоба, Зухра сен
Кесинг тюбеб аллыма.
Этдинг джолуму бек кенг
Дарман бола джаныма!
Къалай этгененг алай,
Турурча кюнюм джылай?
Ненча кюнню тургъанем,
Ачыууму джуталмай,
Къаялагъа ургъанем,
Мен кесими тыялмай...
Къаллай бирни айландым,
Мен табалмайын сени,
Къалай чексиз таралдым
Булджуталмай кесими?
Къалай этгененг алай
Джауум тюленгда – мени?
Кечеледе кёк джылай,
Сакълагъанча джууабны,
Ханс юсюнде джылтырай,
Чыкъ тыяед суусабны ...
Ташла бола акъ мамукъ,
Ачитмайын санымы,
Джулдузла да биргеме,

Суутмайын кѡанымы –
Ашыгѡаем джолумда,
Тюберча, наным, сеннге
Джазыууму кѡолунда –
Муратыма териле...

Зухра:

Сени былай кѡргенлей,
Чанчхан эди джюрегим.
Джазыу манга кѡллениб
Толалмады тилегим...
Кетсем да мен тузакъгѡа
Энтда санга тюбетди,
Кѡюуб мени азабха –
Озгѡан кюнню эсгертди...
Мен да кѡрмейме кюнню
Джудузладан узакъда,
Кѡарыусузду тютюнюм
Кѡрюнсе да оджакъда...
Кѡарнашчыгъым болмаса
Ётмезед, йинан, кюнюм.
Муратларынг толмаса,
Кѡалыучанса тютюлюб,
Озуб баргѡан кюнюгден –
Кѡлюнг чыгѡа кесингден...

Хасан:

Зухра, наным, бил сенсиз –
Джокъду манга чырт джапашау...
Сюеме сени кемсиз –
Этме мени самаркѡау...
Кюлдюрме мындан ары
Мени ата элими:
Билед кенги эм тары,
Сени излегеними...

(Зухра бир зат айтырға излейди, алай а Хасан сёз айтырға кзоймай)

Тебре, энди, биргеме
Кел, Хусейге барайыкъ
Соруууму кёнделен
Сала – джууаб алайыкъ...
Джангыз, бир бет джуудурсанг
Къалыр эдинг сууабха...

Зухра къумгъандан суу къуя, Хасанны бетин джуудурады.

Сора биргелей – Хусейни гитче белмечигине кирелле. Хусей Хасанны кёргенлей, секириб ёрге кзобады, кёлтюралмай санларын, Хасанны кзойнуна ауады.)

Хусей:

Хасан, туугъан къарнашым,
Къалай тутду насыбым!
«Кёралырмамы сени»
Дей, талай эм ангымы...
Энди, Аллах болуша–
Джолукъду къуанч манга...
Тюбетди къадар бизни–
Айырылгъан эгизни...

(Зухра ашыгъыш чыгъыб кетеди)

Хасан: *(сейир халда)*

Хусей, багъалы тенгим,
Ангылаялмайма сени,
Ауруса да бек санынг –
Кетмегенд сени ангынг...
Не заманда кёрсем да,
Сейирсинеем санга,
Мен джанынга джетсем да,

Ёбкелемеенг, манга...
Энди не болду, бир айт
Къайдаса, кесинге къайт?
Хусей, тенгим, сабыр бол
Къайда тутдурчу бир къол,
Джити эсинги къайнат ...
Зухра-санга аманат
Болгъанд – бююннге дери...
Энди, джазыу чакъырад,
Къарайд аллынга элинг...
Келечилик этерге,
Табар эдим мен адам,
Джанламасагъыз элден,
Къачханча бир джауладан...
Айыб этме, сен манга,
Кюёу болургъа санга,
Буюрса, уллу Аллах,
Чарлармыса сен – анга?

Хусей:

Ана сютдю таулада
Сакълагъан – алан антын...
Къалай болур арада
Бузулса, ол – ташатын?

Хасан:

Сейирди бу сорууунг,
Хусей, манга ангылат,
Ана сютню джоругъун
Бююн, айтчы, ким бузад?!
Эгизлебиз, дединг сен:
Олду бек тентиретген,
Къаллай джууукълукъ таба,
Болгъанса къарнаш манга?

Хусей:

Къарнашма, Хасан, ийнан
Мени джан тенгим, анга...
Айыргъанед Хаджосман
Сени туугъан анангдан...
Зухрачыкъ туугъанында,
Герийаны унамай,
Аушдургъанды санга,
Тукъумунга къарамай...
Экигиз да бир сютню
Балалары болгъансыз.
Эмчекъ къарнаш бла эгеч –
Деген атха къалгъансыз...
Къалай болур арада,
Джазыуугъуз бир болса,
Халал джорукъ бузула –
Харам адет орналса?

Хасан:

Ичмегенме джангыз да
Мен анамы сютюнден...
Эмчеги бла асырагъан
Ай медет, эртде ёлгенд...
«Сенмисе мени анам?»
Деб, – ачыкъдан соргъанем,
«Огъай, мен амалсыздан
Санга эмчек салгъанем.
Анангы сютю къачыб,
Аны ауруу джекгенед,
Сора мени чакъырыб,
Эмчек ана этген эд ...
Менге да сабий тууб –
Джанын бериб къойгъанед...
Алай бла бар сютюм –
Бютеу санга къалгъанед:
«Мухарчыгъенг балачыкъ»
Дей, – чам эте, къакъгъанед...

Хусей:

Хапарынг керти эсе –
Бизден насыблы болмаз,
Бир халаллыкъ бар эсе –
Ол арада къурумаз!
Чакъыр бери Зухраны,
Къоркъуун чартлатайым
Тюзюн айта болумну,
Кесим къууандырайым!

(Хасан Зухраны чакъыфыргъа кетеди...)

Хусей: *(келю такъыр бола)*

Ой, Аллахым – къадарым
Кенгертдинг джашау тарын...
Атам, анам, эштигиз
Бир болгъанбыз энди биз!
Хасан бла Зухраны
Ачылгъанды джоллары,
Кюн да ай да джайгъанла
Алгъыш эте къолларын...

(Хасан бла Зухра киредиле)

Энди, Хасан, къарнашым,
Санга хапар айтайым
Сюрюючюню тахсасын
Бюгюн къоркъмай ачайым:
Анам хариб кетерин
Билгенинде ажымсыз,
Бир кюн аллыма келиб
Джан эштмезча – шыкъыртсыз,
Бир сейир хапар айтды,
Мени да ойсуратды...
Ийнанмайын кёб турдум,
Таб, самырча къутурдум...
Саулугъуму абджытыб,
Ауруулагъа тутулдум...

Алай а, ол ант этиб
 Кесине ышандырды,
 Эталмагъан джумушун
 Ахыр, ол кюн тындырды...
 «Зухрагъа уа билдирме» – дей
 Бир бек да тиледи,
 Айталмагъан сырларын
 Мени юсюме кюреди...
 Аманаты алайед:
 «Зухраны джылы джетсе,
 Насыбына тюбете,
 Анга кърнашлыкъ эте,
 Иймей джолун терсине,
 Кесинг оноу этерсе,
 Атасыны юйюне
 Сыйы бла ийерсе...
 Эгечлери танырла,
 Анга дагъан болурла,
 Бир – биринги тутарсыз
 Джашау амал кърарсыз»,
 – Дей, кетген эди анам,
 Ызындан кетди атам...
 Къалдыкъ юйде экибиз,
 Ёксюзлюкге джегилиб...
 Зухра аналыкъ эте,
 Бирде сюрюуню кюте,
 Кечиндиреед мени,
 Тарта джашау тирменни...
 Энди барын билесе
 Оноунга иесе...
 Хасан, менге кърнашса
 Деменгили къаламса.
 Бек ушайды джаныбыз
 Къайнайд таджал къаныбыз!
 Зухра да сени сюед –
 Кёлю санга бек дженггенд...

Джыйылайыкъ биз элге,
Ишибизни сюзерге.
Къызла хапар эштсинле
Сюйгенлерин этсинле...

Хасан:

Менме не да этерик,
Оноума джегерик!
Чыкъсынчы бир аллыма
Энди мени сёгерик...

*(Хусей ёрге туруб Хасанны кзучакълайды, Зухра Хусейге
ийнанмагъанча кзарайды)*

Зухра:

Хусей, халал къарнашым,
Ийнанмайма кёжюме...
Турмайса да къадалыб
Орунну тёшегине?
Къалай тутду насыбым,
Кёкге джетгенча башым,
Ауруунгу хорладыкъ –
Табды санынг азатлыкъ...

Хусей:

Зухра, джаным, тынгыла,
Къаллыкъ тюлсе тыбырда,
Ачылгъанды джазыуунг,
Чайкъалгъанды бал суунг!...
Терк огъуна хазырлан,
Элибизге къайтайыкъ,
Къуанч байракъ тагъайыкъ!
Тюлсе эгеч Хасаннга –
Ышан джаным, сен – манга,
Ичмегенсиз арада –
Бир ананы сютюнден.
Къууанады муратым,
Учундура сагъатын,

Джарсымазбыз биз кенгден
Къарай, энди Хасаннга,
Джюрек тансыкъдан кюе,
Тенг болалмайын анга...

Зухра: (*кёлю кългъанча*)
Менден терк къутулургъа
Хазыр болуб тургъанча,
Ашыкъдыраса мени –
Муратынгы табханча?..
Бюсюреусюз «хо» – дединг
Артыкъмеди эгечинг?

Хусей: (*кюле*)
Омакъланмай къалыред да
Тышырыуну адети...
Джюрегинги талайды
Тюрлендирмей ол бетин!

Зухра: (*сейирсине*)
Къара – къара сен анга,
Ичинден къайнагъанга,
Къайдан сезгенсе аны,
Тышырыуну ышанын?..

Хусей:
Да бурнум бла ичмейме,
Эгеччигим, мен, сууну...
Туталмасам да кёкде
Джана тургъан джулдузну...
Джетерикди къарыуум
Бил – сени ангыларгъа.
Чакъырады джазыуунг
Къара энди Хасаннга!

Зухра:
Джекдирейик арбаны,
Сынайыкъ джолда аны.
Джаяулукъда джыртылгъан
Болур кийиз олтаны?

Герийни кѣлаласында баргѣан тойну кѣобузу эштиледі.
Харс – тебсеу кѣзытуда. Бир заманда орайданы джыр-
лай, ау алыуну башлайла. Фердаус, Алакез, Айджаякѣ
келинни кѣуачѣлайла, алгѣыш айтылады...

Огъур аякѣ басылсын,
Кѣууанч эшик ачылсын,
Атмай келин намысын,
Джумушуна кѣарасын!
Аллах толу юй этсин,
Насыбларын джекдирсин,
Тюбетдирмей палахны,
Быладан кери этсин!

Фердаусну джашчыгѣы келинни ауларын алыб,
ариу бетин ачады.

Кѣзыла келинни тегерегине джыйылыб,
келинни алыб кетедиле.

Той кѣзыуугѣа киреди, абизек башланады.
Хусей бла Айджаякѣда – тизгинни аллында баралла...

Джабыу джабылады.

Эпилог

Ана тилден айырылган Адам, сабий ана сютюнден айырылган кибик болады. Ол кыйынлыкны сынатханды менге кѳадафым... Мындан ары, Улуу Аллах бир инсанны да ана тилсиз этмесин.

Хар кимни да эсинде-тилден ариу зат болмаз...
Къайсы тил да джеринде, кесине – накъут налмаз:
Бири джумушакъ мамукъча – джылыу берир джанынга,
Бири кескин тепсеуча – салыр къууат санынга.

Бири джырча зынгырдай, турур кѳлюнгю алдай
Бири чарсха чабханлай, джелча чачынгы тарай,
Джарыгтырла хауангы – джарыгханча кюн бла ай
Хар бир тилни макъамы джюрегинги ийнакълай,

Джерни, кюнню джылыта, джолларынгы джарыта,
Тин байлыкъны хазнасын ариулугъу балсыта...

Алай, ана тилинге джетген бир тил болурму,
Ансыз, айтчы, джашауунг тау хауаны солурму?
Къалай билдирirse сен – сезиминги болумун,
Эшитдирирге излесенг, бере халал къолунгу?

Кенге ача кѳлюнгю, табармыса сѳзюнгю,
Бармыды мадар санга, къулакъ иймезге анга?
Атлармыса сююне, миллетинги тѳрюне,
Салам бере джеринге, эмда сюйген элинге?

Къалай тюберсе тилсиз – туугъан ата – ананга,
Ансыз къалырса джерсиз – джауларынга талана.
Къарт атангы джырларын джангыртырмыса – ансыз
Турсанг ана тилингден – сен узакъда – хапарсыз?

Ким болурса дунияда – ана тилсиз ахырсы?
Болма, Алан уянгда сюймегенни табасы...
Чакъдыр ана тилинги бегитирлей кючюнгю,
Бер анга джюрегинги – джашнатырлай кючюнгю!

Башлары

Джюрегими джилтин этиб чачалсам	5
Тансыкъ бола джериме	6
Талансанг да сен сынай	6
Ёмюрлени сынатханенг тарларын	7
«Къалай теренсе» – дединг	8
Джаппауунгму абынад	8
Ой, сыйлы джуртум!	9
Таба эсенг, эркинлик	10
О Аллах!	11
Къачхы чапракъча	13
Джырынга джетген джыр болурму	15
Ой, тилим бла джаласам да	15
Барды халкъыма бир айтыр сёзюм	16
Джангы джаз бла таулагъа	17
Сакълансала баллада	18
Минг тилни къанатында	19
Ючгюл хансха кёмюле	19
Къыш арада, джюрекде	20
Бир адамны джарсыуун	21
Сау ёмюрю заманын	22
Джаз келеди	23
Джаратхан эсе Аллах	23
Саталмазма джырымы	23
Кесин суйгенни сую болур	24
Къол аязда арымай	25
Джаны башхача – кёлю да башха	25
Сезимлени кирсизиди	26
Бир кюн тау бла ачыкъ тюз	26
Джол табмазлыкъ иннетге	27
Кёз ачханлы дунягъа	27
Нек болмайды дуняда	28
Болгъан эсе гюнахым	29
Игилик излей джаумдан	29
Танг алада	30
«Асыры джарыкъ кюлесе»	31
Намыс, адеб къайдады	32
Некди былай джаппауда?	32
Пюр джарыгъын себгенди	33
Узакъ джолдан джериме	34
Къуанчымды акъ тангым	35
Джер юсюне келебиз	36

Тас болгъанла джудузла	36
Сезимлеге терилмей	37
Джаз алада дуниягъа	38
Сюймеклигинг – къанатды	38
Чартламаса джюрекден	39
Акъсыл маралны ызындан атлай	40
«Къалам алыб къолуига	41
Кёб джоллапы таныдым	41
Хазыр бола адамны	42
Сёздю джашау чырагъы	42
«Джашау неди» – дегенге	43
Къалай чыгъарса тагъа	44
Ай, джалгъан дуния	44
Сакълагъан бла ашырдым	45
Къайдан келгенди джаным	45
Биреу этер игилик	46
Ёмюрюмю аллында	46
Джюрек сагъышым тарга	48
Заманымы чархына	48
Джер юсюне туугъанча	49
Боламазма насыблы	49
Къалса да джер юсюнде	50
Ауушдурайыкъ, десе	51
Юзюлмеген умут	52
Джашау деген – сейирди	53
Эшек къалыр эшеклей	54
Барды кюнде тилерим	55
Сабан тойса – сабан той	55
Къыш ингирни – джаз макъамы	56
Сатарыкъ болуб халкъымы	57
Сары-Тюз Эл	57
Кюйселе да тюзледе	58
Тау джуртуму аязчыгъы	59
Джюрегими джилтин этиб	59
Джангы джылыны тылпыгу	60
Джанган отда кюйсем да	60
Джюрегими къуанчы	61
Джашау терекге – джылыу керекди	61
Джанкъоз болуб чагъарма	62
Чолпан джудуз	63
Къууанчылы, заууклу тебеди джюрегим	64
Сенге къонакъгъа келсем	65
Джашау джолну	65
Акъылы эсе иеси	66

Къалай унутсун джюрек	67
Къол узатмай	68
Къурман эте джапымы	69
Сауса, сауса миллетим	69

Ол къар джукъа төшөлсе да, ыз къойгъан эдик экибиз.....	71
--	-----------

Айырылсам да сенден.....	72
Къачхы чапракъ саргъалгъанча.....	73
Гюнахмыды джапауда.....	73
Къул этерге излеме	74
Кёрген джолну ачыуу.....	74
Джапаууму джюгюне	75
Гюнахлыма, Аллахым	76
Джаз алада дуниягъа	76
Сен – кююмсе, айымса	77
Кёзлеринги кёгюне.....	78
Сюймеклик деген	78
Абызырагъан кююмсе	79
Къыйналсам да апырдым.....	79
Замансызлай чакъгъанчы	80
Сененг мени дагъаным.....	80
Сюймекликни макъамы	81
Оюн тюлдю – сюймеклик.....	82
Пек беред Аллах сезим.....	83
Сени кёрсе джюрегим.....	84
Айт, болгъанмыса алай.....	85
Къайсы ёмюрден келиб.....	85
Гамаюнча тюбегененг.....	86
Сюймекликни сыйы мийик	87
Сенден табхан аурууну.	88
Сени кёрмей болмайма	89
Аллахны буйругъундан	91
Кёлтюралмай аурууну	93
Тас болурем кёзюнгден.....	94
Тюбетди эсе сени	94
Кёзлеринге къарасам	95
Асыры кёбмю излейме	96
Челекле бла къуюлса да.....	97
Билсенг эди	98
Кёк тенгизни юсюнде.....	98
Къуюлалла джапурла.....	99
Туталса кёл суумай	100

Джюрегипги джылыуу.....	100
Билсе эди джаплыгъым.....	101
Сюйгенни сүйюб джапагъан.....	102
Джюрегимде сёзлени.....	103
Къыш айлада джанкъозла.....	103
Джангы джылпы ишгиринде.....	104
Муратымы чепкенин.....	105
Чучхур болуб къюлгъан.....	106
Сюймеклигинг саугъа бола.....	107
Сюерикме – сүймесенг да.....	107
Ким тюбетгенди менге.....	108
Пасыб табармы къачда.....	109
Санга тюбегипчи.....	110
Бу сейирлик дуниягъа.....	110
Туулсамед джангыдан.....	111
Къалай татлыд – сүймеклик.....	111
Сагъыш этсенг, англарыкъса.....	112
Сенсе – мени къууанчым.....	113
Къозумачы, кёксюл джапшыкъ.....	113
Кюпюмю джарсыууна эс бёламдын.....	114
Джазны арию макъамын.....	114
Билсем эди.....	115
Джюрек сени сүймесе.....	116
Сенсе мени арытмай.....	117
Хар кюню да бир джомакъды.....	117
Танг алада тюшюмде.....	118
Бёленсе да джюрегим.....	119
Къысхараед кюн къачда.....	119
Джер юсюнде болурму.....	120
Тюшдю бюгюн эсеме.....	120
Къалай джетди къарыуунг.....	121
Хар затны да къыйыны.....	122
Мукъладисча, нек тарталла.....	122
Бир бек ауруйд джюрегим.....	123
Къайсы джолну барсанг да.....	124
Тюшлериме ие бола.....	124
Джангыз тюлме дунияда.....	125
Джюрегими тебдирген.....	126
Кёзлеринге тансыкъ болсам.....	127
Аллах эсе джюрекде.....	127
Джолуму тас этгенча.....	127
Англамагъанга, мени.....	128

Нек тюбегененг менге.....	128
Джашауунгу сырлары	129
Насыб деген кѳууанчым	129
Ачалмайма кѳлюмю	130
Джарыкѳ кюнде тубацлагѳа батылсанг	131
Кѳадар мени джолумда.....	131
Джыламасынла анала	133
Сапрахан.....	134
Бал тамчы	139
Чекген джолум.....	142
Джыламасынла анала	147
Джаралы кѳацлан.....	150
Джюрек джырла	155
Джюрегими – джарыкѳ джыры.....	156
Архыз	157
Ана джюрек	158
Анама	159
Телефон	160
Сен манга келсенг	161
Кѳарамайма	162
Кѳарча	163
Кѳарт анамы бешиги	164
Джазыгу	165
Харс, джашла!	166
Джайгѳы той.....	167
О, суймеклик!	168
Ана тилим	169
Алан.....	170
Джазыууму тахсасы	171
Ашыкѳма сен кетерге	172
Шохлукѳ эл	173
Джашна кѳарачай!	174
Ахыр суймеклик.....	175
Эки халкѳ.....	176
Сабий джыр	177
Джюрек джырым.....	177
Кѳалай бек керек эдиле.....	178
Учулан	179
Ананы аманаты	181
Эпилог	234